

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική

**ΟΙ ΕΠΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ:
ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΡΟΜΠΟΤΗ ΕΛΕΝΗ

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:
Επιβλέπων: Α. Φερόνας, Επίκουρος Καθηγητής
Μέλος: Δ. Βενιερης, Αναπληρωτής Καθηγητής
Μέλος: Ε. Σπυριδάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Κόρινθος, 2015

Copyright© Ρομποτή Ελένη, 2015

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση, και διανομή της παρούσας εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν την συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Αφιερωμένο
στους γονείς μου, Δημήτρη και Βάσω
και στους αδερφούς μου, Κώστα και Σπύρο

Ευχαριστίες

Πρώτα απ' όλους ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου τον επιβλέποντα Επίκουρο Α. Φερόνα, για την καθοδήγησή του, τις πολιτιμες συμβουλές του και τη συνεργασία που είχαμε σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Ευχαριστώ θερμά επίσης τον συντονιστή του μεταπτυχιακού Αναπληρωτή Δ. Βενιέρη για την καθοδήγησή του καθώς και για την τιμή που μου έκανε να συμμετάσχει ως μέλος στη μεταπτυχιακή μου διατριβή. Επίσης, θερμές ευχαριστίες και στο δεύτερο μέλος της επιτροπής Αναπληρωτή Ε. Σπυριδάκη.

Βέβαια, δεν θα ήταν δυνατό να μην ευχαριστήσω και το σύνολο των καθηγητών του μεταπτυχιακού.

Ολοκληρώνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της οικογένειάς μου για την αμέριστη συμπαράστασή τους, χάρη στην οποία κατάφερα να ολοκληρώσω και το κεφάλαιο του μεταπτυχιακού. Τους ευχαριστώ θερμά και το λιγότερο που μπορώ να κάνω είναι να τους αφιερώσω τη διπλωματική διατριβή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΩΔΙΚΕΣ ΧΩΡΩΝ.....	7
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	7
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	8
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	14
I. Αντικείμενο, στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα.....	16
II. Μεθοδολογία.....	17
III. Διάρθρωση της εργασίας.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.....	19
Η οικονομική κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	26
2.1 Εισαγωγή.....	26
2.2 Κατώτατοι μισθοί και το σύστημα διαμόρφωσης των μισθών.....	27
2.3 Συστήματα αποζημίωσης ανέργων.....	37
2.3.1 Τακτικό επίδομα ανεργίας.....	38
2.3.2 Ειδικά επιδόματα ανεργίας.....	42
2.3.3 Άλλα επιδόματα.....	43
2.4 Νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης.....	46
2.5 Ενίσχυση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας.....	54
2.5.1 Μέτρα ενίσχυσης της προσωρινής απασχόλησης.....	54
2.5.2 Μέτρα ενίσχυσης της μερικής απασχόλησης.....	56
2.5.3 Ενίσχυση πολιτικών ευελιξίας του εργάσιμου χρόνου.....	58
2.6 Συλλογικές διαπραγματεύσεις.....	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	67
3.1 Εισαγωγή.....	67
3.2 Απασχόληση και ανεργία.....	67
3.3 Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός.....	75
3.4 Ανισότητα του εισοδήματος.....	78
3.5 Φτώχεια των εργαζομένων.....	79
3.6 Εξασθένηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων.....	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η «ΕΥΡΩΠΗ 2020» ΚΑΙ Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ.....	83
4.1 Εισαγωγή.....	83
4.2 Η στρατηγική «Ευρώπη 2020».....	83
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	98

ΚΩΔΙΚΕΣ ΧΩΡΩΝ

AT	Austria
BE	Belgium
BG	Bulgaria
CY	Cyprus
CZ	Czech Republic
DE	Germany
DK	Denmark
EE	Estonia
EL	Greece
ES	Spain
EU-28	EU Member States
FL	Finland
FR	France
HR	Croatia
HU	Hungary
IE	Ireland
IT	Italy
LT	Lithuania
LU	Luxembourg
LV	Latvia
MT	Malta
NL	Netherlands
PL	Poland
PT	Portugal
RO	Romania
SE	Sweden
SK	Slovakia
SL	Slovenia
UK	United Kingdom

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

EIRO:	European Industrial Relations Observatory: Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Εργασιακών Σχέσεων
EROs:	Employment Regulation Orders: Κανονισμοί της Νομοθεσίας της Απασχόλησης
EU LFS:	EU Labour Force Survey. Έρευνα Εργατικού Δυναμικού
JB:	Jobseeker's Benefit Τακτικό Επίδομα
MoU:	Memorandum of Understanding Μνημόνιο Συμφωνίας
NEETS:	Not in Employment, Education or Training. Χωρίς εργασία, εκπαίδευση ή πρακτική.

PEC:	Portugal Economic Community Πορτογαλική Οικονομική Κοινότητα
PRSI	Pay Related Social Insurance. Υποχρεωτική Πληρωμή Εισφορών
PSD	Social Democratic Party, Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα
REAs:	Registered Employment Agreements: Εγγεγραμμένες Συμφωνίες Απασχόλησης
SIF:	Social Insurance Fund. Ταμείο Κοινωνικής Ασφάλισης
UA:	Unemployment Assistance Benefit: Ειδικό Επίδομα Ανεργίας
UI:	Unemployment Insurance Benefit: Τακτικό Επίδομα Ανεργίας
ΑΕΠ:	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΔΚΣ:	Δείκτης Κοινωνικής Στήριξης
ΔΝΤ:	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΔΟΕ:	Διεθνής Οργανισμός Εργασίας
ΕΕ:	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΕ:	Εισόδημα Κοινωνικής Ενσωμάτωσης
ΕΚΜ:	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο
ΕΚΤ:	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΚΤ:	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΜΣ:	Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας
ΕΠΑ:	Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης
ΙΚΑ:	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
ΚΜ:	Κράτη-Μέλη
ΟΑΕΔ:	Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
ΟΝΕ:	Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση
ΟΟΣΑ:	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΣΣΑ:	Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

- Πίνακας 1.1: Χώρες που ακολούθησαν προγράμματα οικονομικής προσαρμογής, σ. 20
- Πίνακας 1.2: Πραγματικός ρυθμός ανάπτυξης ΑΕΠ ανά όγκο, σ. 23
- Πίνακας 1.3: Ελλείμματα/πλεονάσματα ως % ΑΕΠ, σ. 23
- Πίνακας 1.4 Γενικό ακαθάριστο δημόσιο χρέος ως % ΑΕΠ, σ. 24
- Πίνακας 2.1: Γενικά και Κλαδικά καθεστάτα κατώτατου μισθού στην Ε.Ε, σ. 28
- Πίνακας 2.2: Κατώτατοι μισθοί στις χώρες των μνημονίων, σ. 31
- Πίνακας 2.3: Καθεστάτα Κατώτατου Μισθού και κάλυψη Συλλογικών Διαπραγματεύσεων, 2009-2011 (ως ποσοστό επί τοις εκατό του συνόλου των εργαζομένων που καλύπτονται από τη συλλογική σύμβαση), σ. 33
- Πίνακας 2.4: Κατώτατος μισθός επί τοις εκατό του διάμεσου μισθού για τους εργαζομένους πλήρους απασχόλησης (2012), σ. 34

- Πίνακας 2.5: Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση στο σύστημα διαμόρφωσης των μισθών: Δεσμεύσεις και συστάσεις της πολιτικής των μισθών (2011-2014) στις χώρες των μνημονίων, σ. 36
- Πίνακας 2.6: Ποσοστά Τακτικού Επιδόματος Ανεργίας από το 2007 έως το 2014, σ.44
- Πίνακας 2.7: Προστασία της Απασχόλησης στις χώρες των μνημονίων, ΟΟΣΑ (2008 & 2013), σ. 47
- Πίνακας 2.8: ΟΟΣΑ δείκτης αυστηρότητας για την προστασία της απασχόλησης στην Πορτογαλία (2008-2013), σ. 51
- Πίνακας 2.9: Προσωρινή απασχόληση κατά τη διάρκεια της κρίσης (%) 2007-2013 στις χώρες των μνημονίων, σ. 56
- Πίνακας 2.10: Μερική απασχόληση κατά τη διάρκεια της κρίσης (%) 2007-2013 στις χώρες των μνημονίων για το σύνολο του πληθυσμού, σ. 58
- Πίνακας 2.11: Αλλαγές στις ώρες εργασίας κατά τη διάρκεια της κρίσης, σ. 59
- Πίνακας 2.12: Μέσος όρος ετήσιου χρόνου εργασίας που πραγματοποιήθηκε στο σύνολο του πληθυσμού (15+), σ. 59
- Πίνακας 2.13: Ο αντίκτυπος της κρίσης στις συλλογικές συμβάσεις στις χώρες των μνημονίων, σ. 62
- Πίνακας 2.14: Αποκέντρωση του συστήματος συλλογικής διαπραγμάτευσης στις χώρες της Ε.Ε υπό τον έλεγχο ΔΝΤ, ΕΚΤ, Ε.Ε, σ. 63
- Πίνακας 2.15: Αριθμός των συλλογικών διαπραγματεύσεων που υπογράφηκαν στην Πορτογαλία, 2008-2012, σ. 65
- Πίνακας 3.1: Ετήσια ποσοστά απασχόλησης επί τοις εκατό, 2010-2014, σ. 68
- Πίνακας 3.2: Διάγραμμα των ποσοστών απασχόλησης, 2010-2014, σ. 68
- Πίνακας 3.3: Ποσοστά Ανεργίας 2010-2014, σ. 69
- Πίνακας 3.4: Διάγραμμα των ποσοστών ανεργίας, 2010-2014, σ. 70
- Πίνακας 3.5: Ποσοστά (%) Ανεργίας των νέων κάτω των 25 ετών, 2010-2014, σ. 70
- Πίνακας 3.6: Διάγραμμα των ποσοστών (%) ανεργίας των νέων κάτω των 25 ετών, 2010-2014, σ. 71
- Πίνακας 3.7: Ποσοστά (%) των νέων NEETS 15-24 ετών 2010-2013, σ. 71
- Πίνακας 3.8: Ποσοστά (%) NEETS κατά φύλο το 2013, 15-24 ετών, σ. 72
- Πίνακας 3.9: Μακροχρόνια άνεργοι κατά την περίοδο 2010-2014, σ. 73
- Πίνακας 3.10: Διάγραμμα εξέλιξης της μακροχρόνιας ανεργίας κατά το 2010-2014, σ. 73
- Πίνακας 3.11: Μακροχρόνια νέοι άνεργοι κατά την περίοδο 2010-2014, σ. 74
- Πίνακας 3.12: Διάγραμμα εξέλιξης της μακροχρόνιας ανεργίας των νέων κατά το 2010-2014, σ. 74
- Πίνακας 3.13: Κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, σ. 76
- Πίνακας 3.14: Ανισότητα: δείκτες Gini και S80/s20 SILC 2013 (εισόδημα 2012), σ. 78
- Πίνακας 3.15: Ανισότητα: δείκτες Gini και S80/s20 SILC 2012 (εισόδημα 2011), σ. 79
- Πίνακας 4.1: Οι Δέκα Ολοκληρωμένες Κατευθυντήριες Γραμμές της «Ευρώπης 2020», σ. 87

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το αντικείμενο διερεύνησης της παρούσης εργασίας είναι οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας των χωρών των μνημονίων. Ειδικότερα στους στόχους της εργασίας συμπεριλαμβάνονται (α) η συγκριτική εξέταση των μεταρρυθμίσεων που επιβλήθηκαν στην αγορά εργασίας των χωρών που ακολούθησαν προγράμματα οικονομικής προσαρμογής κατά την περίοδο της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, και οι οποίες αφορούν στους κατώτατους μισθούς και το σύστημα διαμόρφωσης αυτών, στα συστήματα αποζημίωσης των ανέργων, στην Νομοθεσία για την Προστασία της Απασχόλησης, στην ενίσχυση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας, καθώς και στις συλλογικές διαπραγματεύσεις, (β) η συγκριτική ανάλυση των κοινωνικών επιπτώσεων των μεταρρυθμίσεων αυτών όσον αφορά τους δείκτες απασχόλησης, ανεργίας, φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, ανισότητας διασποράς του εισοδήματος και καταπάτησης των κοινωνικών και εργασιακών δικαιωμάτων, των χωρών αυτών με τον μέσο όρο Ευρωπαϊκό δείκτη και (γ) η κριτική αποτίμηση της νέας στρατηγικής «Ευρώπη 2020» όσο αφορά την δυνατότητά της να αντιμετωπίσει τις κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης και να οδηγήσει την ΕΕ σε «μια έξυπνη, βιώσιμη και δίχως αποκλεισμούς ανάπτυξη». Μεθοδολογικά, η εργασία στηρίχτηκε στη συλλογή και επεξεργασία πρωτογενούς και δευτερογενούς υλικού. Αξιοποιήθηκαν πηγές από την ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία και αρθρογραφία, αλλά και πρωτογενείς πηγές που περιλαμβάνουν την ελληνική νομοθεσία, μελέτες και εκθέσεις διεθνών και ευρωπαϊκών θεσμών, εθνικές και διεθνείς βάσεις στατιστικών δεδομένων.

Από την συγκριτική ανάλυση προκύπτει ότι τα μέτρα που επιβλήθηκαν στο όνομα της ανταγωνιστικότητας και της ευελιξίας της αγοράς εργασίας συνετέλεσαν στην απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων. Βασικά εργαλεία των παρεμβάσεων αυτών αποτέλεσαν η αποδιάθρωση του συστήματος καθορισμού των μισθών, η αποδυνάμωση του θεσμού της πλήρους και σταθερής απασχόλησης προς όφελος των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, η απορρύθμιση της νομοθεσίας για την προστασία της απασχόλησης, ο αποσυντονισμός των συλλογικών διαπραγματεύσεων και η αδυναμία στο σύστημα κοινωνικής προστασίας των ανέργων. Μεταξύ των τεσσάρων χωρών, ως προς τις μεταρρυθμίσεις αυτές, εντοπίζονται ομοιότητες και διαφορές, αλλά συμπεραίνεται ότι ασκήθηκαν με εντονότερο και πιο βίαιο τρόπο στην Ελλάδα. Τα μέτρα αυτά είχαν

σαρωτικές κοινωνικές επιπτώσεις σε όλες τις χώρες των μνημονίων, ως προς την αύξηση της ανεργίας, της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού, της ανισότητας της διασποράς του εισοδήματος και της καταπάτησης των εργασιακών δικαιωμάτων. Τέλος, από την κριτική εξέταση της «Ευρώπης 2020» προκύπτει ότι η εν λόγω στρατηγική αποδεικνύεται αναποτελεσματική ως προς την επίτευξη του πρωταρχικού της στόχου για μια «έξυπνη, βιώσιμη και δίχως αποκλεισμούς ανάπτυξη».

Λέξεις κλειδιά : οικονομική κρίση, αγορά εργασίας, μεταρρυθμίσεις, κοινωνικές επιπτώσεις, «Ευρώπη 2020».

ABSTRACT

The scope of this paper is to examine the impacts of the economic crisis on the labour market of the countries that have signed the Memoranda of Understanding. More specifically, this paper's scopes include (a) the comparative review of the reforms imposed on the labour market of the countries that implemented the programmes of economic reform during the actual economic crisis, and which concern minimum wages and their fixing system, the benefit system for the unemployed, the legislation on Work Protection, the boosting of flexibility in the labour market, as well as the collective negotiations, (b) the comparative analysis of the social impacts of these reforms on employment indexes, unemployment, poverty or social exclusion, inequality of income distribution and violation of social and working rights of these countries compared to the European average and (c) the critical assessment of the new strategy "Europe 2020" with regard to its ability to battle the social impacts of the crisis and lead the EU towards "a smart, sustainable and inclusive growth".

From a methodology standpoint, the paper was based on the collection and processing of primary and secondary material. Sources both from the Greek and foreign literature and journals have been used, as also were primary sources including the Greek legislation, studies and reports of international and European institutions, national and international statistical databases.

The comparative analysis showed that the measures imposed in the name of competitiveness and flexibility of the labour market led to the deregulation of working relations. The main tools of such interventions have been the upheaval of the wage fixing system, the weakening of the institution of full-time and stable employment to the benefit of flexible working forms, the deregulation of the legislation of the protection of employment, the deturning of collective negotiations and the weakening of the system for the social protection of the unemployed. Both similarities and differences can be identified in the four countries with regard to the said reforms, but it is understood that the way they were implemented has been harsher and more violent in Greece. Those measures had overwhelming social impacts in the signatories of the Memoranda, with regard to the increase in unemployment, poverty and/or social exclusion, inequality in income distribution and the violation of working rights. Finally, the critical review of "Europe 2020" shows that the said strategy proves to be ineffective in fulfilling its primordial goal that is "a small, sustainable and inclusive growth".

Keywords: economic crisis, labour market, reforms, social impacts, "Europe 2020".

«Είναι βέβαιο ότι κάποια πράγματα θα αλλάξουν εξαιτίας της κρίσης.

Η επιστροφή στο πριν από την κρίση κόσμο αποκλείεται.

Όμως, οι αλλαγές αυτές θα είναι άραγε βαθιές ριζικές;

Θα πηγαίνουν έστω προς τη σωστή κατεύθυνση;

Έχουμε χάσει την αίσθηση του επείγοντος

και ό,τι συνέβη μέχρι τώρα αποτελεί κακό οινόν

για το μέλλον».

Τζόζεφ Στίγκλιτς, *Freefall*, 2010, σελ.454

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η βαθιά παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007 που πλήττει τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και κυρίως τις χώρες της Περιφέρειας, είναι από τις μεγαλύτερες στην ιστορία του καπιταλισμού και ίσως αποδεικνύεται μεγαλύτερη και από την κρίση του 1929-1931. Πρόκειται για κρίση των βαθύτερων αντιφάσεων της κεφαλαιοκρατικής αναπαραγωγής με νέα χαρακτηριστικά που είναι ταυτόχρονα και κρίση του *οικονομικού μηχανισμού* της καπιταλιστικής οικονομίας (νεοφιλελεύθερο μοντέλο διαχείρισης).

Η νέα κρίση αποτελεί, όπως θα έλεγε ο Μαρξ, «βίαιη έκρηξη» των αντιθέσεων του συστήματος, θέτοντας υπό αμφισβήτηση κυρίαρχες δομές του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού και της νέας ιμπεριαλιστικής «τάξης πραγμάτων» που επέβαλαν οι ΗΠΑ με τους συμμάχους τους την τελευταία εικοσαετία στον κόσμο. Έφερε στο φως την κρίση της Οικονομικής και Νομισματικής Ενοποίησης (ONE) της Ε.Ε και την αδυναμία εξασφάλισης οικονομικής σύγκλισης και συνοχής των ευρωπαϊκών οικονομιών. Αποτέλεσε, επίσης, την κατάλληλη ευκαιρία για την επιβολή μέτρων που βρίσκονταν επί μακρόν στην ημερήσια διάταξη, αλλά δεν έβρισκαν το κατάλληλο έδαφος για την εφαρμογή τους. Ειδικότερα, κάνοντας μια αναδρομή, η πορεία απορρύθμισης και αποδιάρθρωσης στην αγορά εργασίας ήδη συντελείται στο διεθνή χώρο και παρουσιάζει έντονα χαρακτηριστικά στην Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του '80, περιοχή με ισχυρή παράδοση εργατικών και κοινωνικών κατακτήσεων, υπό την επήρεια των νεοφιλελεύθερων δοξασιών, που εντείνουν την παρουσία τους και κυριαρχούν τις επόμενες δεκαετίες, όταν και η επίσημη πολιτική της Ε.Ε, με τον κεντρικό πλέον ρόλο στην Ευρώπη, ασπάζεται το νεοφιλελευθερισμό ως κυρίαρχη ιδεολογία, απηχώντας και τους πολιτικούς συσχετισμούς στο εσωτερικό των χωρών που συνθέτουν το ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Είναι γεγονός, ότι η προσαρμοστικότητα της αγοράς εργασίας στην πολιτική της απασχολησιμότητας έχει πολλαπλασιάσει τις διαφορετικές ταχύτητες αμοιβών και δικαιωμάτων στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων, οδηγώντας σε μια γενικότερη υποβάθμιση της εργασίας. Η δε τυπική σχέση εργασίας, με τη μορφή της πλήρους και σταθερής απασχόλησης, όχι μόνο περιορίζεται υπέρ του ευέλικτου εργασιακού προτύπου, αλλά υπόκειται και σε σοβαρές ποιοτικές αρνητικές μεταβολές στο περιεχόμενό της, υπό την πίεση του ευέλικτου και φθηνού εργατικού δυναμικού και της

υψηλής ανάπτυξης του εφεδρικού στρατού των ανέργων (Paugam, 2002, Husson, 2006) με ιδιαίτερη ένταση και βάθος στην Ελλάδα, στην Πορτογαλία, στην Ιρλανδία και στην Κύπρο. Η αποδιάρθρωση της αγοράς εργασίας επιτυγχάνεται επίσης και μέσα από την επιβουλή στους μισθούς του δημόσιου τομέα, που επιφέρει με τη σειρά του αρνητική επίδραση στις διεκδικήσεις και περιστολή δικαιωμάτων στους μισθούς των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα.

Από την άλλη πλευρά, ο κυρίαρχος όρος των προηγούμενων ετών *flexicurity* (ευελιξία με ασφάλεια), που αναπτύσσεται τη δεκαετία του 2000 ως βασικό εργαλείο για την ανάπτυξη της εύελικτης εργασίας και τον κοινωνικό εφησυχασμό απέναντι στις παρενέργειές της, βρίσκεται πλέον αχρείαστη στα αζήτητα. Η δε στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ονομάζομενη «*Ευρώπη 2020, για μια έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη*» αδυνατεί να αντιμετωπίσει την κρίση, να επουλώσει τις πληγές της, να πετύχει το συντονισμό της κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής οδηγώντας το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο υπό αμφισβήτηση, καθώς αποδεικνύεται ότι η ικανότητά του να εγγυάται υψηλή κοινωνική συνοχή σε περιόδους κρίσης αίρεται.

Ειδικότερα, η παγκόσμια κρίση που ξέσπασε το 2007 κατέδειξε αναμφισβήτητα το διαχωρισμό της Ευρωζώνης σε Κέντρο και Περιφέρεια. Οι οικονομικές πιέσεις εντάθηκαν σε εξαιρετικό βαθμό στην Περιφέρεια λόγω του προβληματικού χαρακτήρα της ΟΝΕ. Σαφώς, κατά τη δεκαετή πορεία της, η ΟΝΕ μετεξελίχθηκε σε μηχανισμό ο οποίος ευνοεί συστηματικά το Κέντρο, δηλαδή τη Γερμανία αλλά και τη Γαλλία, την Ολλανδία και το Βέλγιο. Εν αντιθέσει, οι χώρες της Περιφέρειας, δηλαδή η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία, η Κύπρος, η Ιταλία και η Ισπανία περιήλθαν σε εξαιρετικά δεινή θέση, με τις τέσσερις πρώτες να καταφεύγουν σε προγράμματα οικονομικής προσαρμογής για την οικονομική τους σταθεροποίηση, μεγέθυνση και ευρωστία ύστερα από την κρίση του δημόσιου χρέους. Τα μέτρα βίαιης απορρύθμισης που λαμβάνονται τα τελευταία χρόνια στο όνομα των Μνημονίων που συνυπέγραψε η ελληνική, πορτογαλική, ιρλανδική και κυπριακή κυβέρνηση, υπό την κυριαρχία της Ε.Ε, της ΕΚΤ και του ΔΝΤ («Τρόικα»), επέφεραν έντονη εξασθένηση της δυναμικής των αγορών εργασίας τους. Ωστόσο, οι μεταρρυθμίσεις στις υπόλοιπες χώρες μνημονίων δεν είχαν το βίαιο χαρακτήρα που σημάδεψαν την Ελλάδα.

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η παρούσα εργασία, που έχει ως αντικείμενο την εξέταση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας στις χώρες των

μνημονίων. Όπως θα διαπιστωθεί, η ανταγωνιστικότητα αναδεικνύεται σε κυρίαρχη αξία, ενώ οι δαπάνες για την κοινωνική προστασία και την εργασία χαρακτηρίζονται ως επαχθές κόστος που αντίκειται στους στόχους της (Καζάκος, 1997). Ενδεικτική ήταν άλλωστε και η αναφορά της Λευκής Βίβλου της Ένωσης για την ανάγκη «ριζικής μεταρρύθμισης» της ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας για την επίτευξη της ανάπτυξης, της ανταγωνιστικότητας και της απασχόλησης προς την κατεύθυνση της μείωσης του εργατικού κόστους. Βασικό εργαλείο για την υλοποίηση αυτής της κατεύθυνσης είναι η ευελιξία στους κατώτατους μισθούς, στους μισθούς γενικότερα και στον τρόπο διαμόρφωσής τους, στις απολύσεις, στη μορφή της απασχόλησης, στα ωράρια, στην αποδιάρθρωση των συλλογικών συμβάσεων και στην απορρύθμιση των συστημάτων αποζημίωσης των ανέργων (Κουζής, 2001), κυρίως στις χώρες των μνημονίων.

Συγκεκριμένα, μέσα από την παρούσα εργασία αναδεικνύεται το γεγονός ότι η οικονομική κρίση χρησιμοποιείται ως πρόσχημα για ακραίες παρεμβάσεις στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας, που παρουσιάζονται ως μέτρα διεξόδου από αυτήν, μολονότι τα μέτρα αυτά εντάσσονταν στην ίδια κατεύθυνση με εκείνες τις πολιτικές που οδήγησαν στην εκδήλωση και διόγκωση της κρίσης. Στις οδυνηρές συνέπειες των παρεμβάσεων αυτών συμπεριλαμβάνονται η μείωση της απασχόλησης, η αύξηση της εργασιακής ανασφάλειας και επισφάλειας, η αύξηση της ανεργίας, της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού και της ανισότητας του εισοδήματος κυρίως στις χώρες που εντάχθηκαν στα μνημόνια.

I. Αντικείμενο, στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας των χωρών των μνημονίων (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία και Κύπρος). Ειδικότερα, στους στόχους της εργασίας περιλαμβάνονται:

- Η συγκριτική εξέταση των μεταρρυθμίσεων που υιοθετήθηκαν –ή επιβλήθηκαν– στην αγορά εργασίας των χωρών των μνημονίων κατά την περίοδο της τρέχουσας οικονομικής κρίσης.
- Η συγκριτική ανάλυση των κοινωνικών επιπτώσεων των μεταρρυθμίσεων αυτών στις χώρες των μνημονίων, στους δείκτες απασχόλησης και ανεργίας, στα δικαιώματα των εργαζομένων, καθώς και στην ανισότητα, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

- Η κριτική προσέγγιση της νέας στρατηγικής της Ε.Ε «Ευρώπη 2020» όσον αφορά τη δυνατότητά της να αντιμετωπίσει τις κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης και να οδηγήσει την Ευρώπη σε μια «έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη» μέχρι το 2020.

Στο πλαίσιο αυτό, η εργασία θα επιχειρήσει να απαντήσει στα ακόλουθα *ερευνητικά ερωτήματα*:

- Ποιο είναι το περιεχόμενο των μεταρρυθμίσεων που υιοθετήθηκαν ή επιβλήθηκαν στις αγορές εργασίας των χωρών που εντάχθηκαν σε μνημόνια κατά την περίοδο της κρίσης; Πρόκειται για ίδιου τύπου και εκτάσης μεταρρυθμίσεις ή εντοπίζονται διαφοροποιήσεις μεταξύ των επιμέρους χωρών;
- Ποιες είναι οι επιπτώσεις των μεταρρυθμίσεων αυτών στις αγορές εργασίας των χωρών των μνημονίων (δικαιώματα των εργαζομένων, δείκτες απασχόλησης και ανεργίας κ.λπ.), αλλά και γενικότερα στην επιδείνωση των φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού; Παρατηρούνται ομοιότητες ή διαφοροποιήσεις μεταξύ των επιμέρους χωρών και πού οφείλονται;
- Ποιες είναι οι δυνατότητες και οι προοπτικές βελτίωσης της κατάστασης στην αγορά εργασίας και γενικότερα υπέρβασης της παρούσας κρίσης, στο πλαίσιο υλοποίησης της νέας δεκαετούς στρατηγικής της Ε.Ε «Ευρώπη 2020»;

II. Μεθοδολογία

Μεθοδολογικά, η εργασία στηρίχτηκε στη συλλογή και επεξεργασία πρωτογενούς και δευτερογενούς υλικού. Αξιοποιήθηκαν πηγές από την ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία και αρθρογραφία, αλλά και πρωτογενείς πηγές που περιλαμβάνουν την ελληνική νομοθεσία, μελέτες και εκθέσεις Ευρωπαϊκών και Διεθνών οργανισμών (OECD, Eurofound κ.λπ.), εθνικές και διεθνείς βάσεις στατιστικών δεδομένων (ΕΛΣΤΑΤ, Eurofound, Employment Protection Database του ΟΟΣΑ, Eiro κ.λπ.). Η αξιοποίηση των ανωτέρω μεθοδολογικών εργαλείων συνέβαλε αφενός στην οικοδόμηση και ανάπτυξη του εννοιολογικού και γενικότερου θεωρητικού πλαισίου της εργασίας και αφετέρου στη συγκέντρωση όλων των απαραίτητων εμπειρικών δεδομένων για τη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων και βασικών υποθέσεων εργασίας, καθώς και για τη διεξαγωγή συμπερασμάτων.

III. Διάρθρωση της εργασίας

Η διάρθρωση της εργασίας έχει ως εξής: Στο *πρώτο κεφάλαιο* εξετάζεται η οικονομική κρίση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα, μελετώνται οι γενεσιουργές αιτίες της κρίσης, η οικονομική κατάσταση της κάθε χώρας του μνημονίου (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία και Κύπρος) σε σχέση με βασικούς δείκτες όπως το ΑΕΠ, το Έλλειμμα, το Δημόσιο Χρέος, την περίοδο προ κρίσης και κατά τη διάρκεια αυτής με σκοπό την ανάδειξη ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ των τεσσάρων χωρών.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο* εξετάζονται οι μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα στην αγορά εργασίας των ΚΜ που εντάχθηκαν στα μνημόνια κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Η ανάλυση επικεντρώνεται στις σαρωτικές αλλαγές που σημειώθηκαν σε ορισμένους βασικούς τομείς της αγοράς εργασίας, όπως στο σύστημα διαμόρφωσης των κατώτατων μισθών, στις πολιτικές προστασίας από την ανεργία, στη νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης, στην ευελιξία της αγοράς εργασίας και στο σύστημα των συλλογικών διαπραγματεύσεων.

Στο *τρίτο κεφάλαιο* αναλύονται οι κοινωνικές επιπτώσεις των μεταρρυθμίσεων στις χώρες αυτές την περίοδο της κρίσης, όσον αφορά την ανεργία, την ανισότητα, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Στόχος της συγκριτικής εμπειρικής ανάλυσης είναι η ανάδειξη συγκλίσεων ή και αποκλίσεων μεταξύ των χωρών αυτών και η διατύπωση ορισμένων ερμηνειών για τις τυχόν διαφοροποιήσεις.

Τέλος, στο *τέταρτο κεφάλαιο*, επιχειρείται μια σύντομη κριτική παρουσίαση της νέας δεκαετούς στρατηγικής της Ε.Ε «Ευρώπη 2020», με στόχο την ανάδειξη των ανεπάρκειών της όσον αφορά την υπέρβαση της παρούσας κρίσης και τη δυνατότητά της να οδηγήσει μέχρι το 2020 την Ε.Ε σε «*μια έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη*».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Η οικονομική κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βιώνει τα τελευταία χρόνια τη βαθύτερη κρίση της ιστορίας της. Μια κρίση που προέκυψε ως επακόλουθο της γιγάντιας αναταραχής που ξέσπασε στις χρηματοπιστωτικές αγορές των ΗΠΑ το 2007 και που γρήγορα μετεξελίχθηκε σε παγκόσμια οικονομική κρίση. Μια κρίση η οποία φαίνεται να απειλεί την ίδια, για πρώτη φορά από την ίδρυσή της, ακόμη και με κατάρρευση, και αναμένεται να επηρεάσει σημαντικά την εξέλιξη του καπιταλισμού στο προβλεπόμενο μέλλον.

Από της χώρες της Ε.Ε. επλήγησαν ιδιαίτερα αυτές της Περιφέρειας (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία, Κύπρος, Ιταλία και Ισπανία), οι οποίες και δέχθηκαν διαδοχικές υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητάς τους από τις αγορές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι τέσσερις πρώτες να αναγκαστούν να ακολουθήσουν προγράμματα οικονομικής προσαρμογής υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της ΕΚΤ και του ΔΝΤ («Τρόικα»), στις 3/3/2010, 11/5/2011, 3/12/2010 και 2/4/2013 αντίστοιχα για τις ίδιες χώρες (βλ. Πίνακα 1.1). Από την άλλη πλευρά, η Ιταλία και η Ισπανία απέφυγαν τη μνημονιακή οδό και επιχείρησαν να αντιμετωπίσουν την κρίση με δανεισμό από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και με την υιοθέτηση εθνικών προγραμμάτων οικονομικής εξυγίανσης.

Η κρίση της Ευρωζώνης είναι κατά κύριο λόγο κρίση χρέους. Από τέλος του 2009 οι χρηματοπιστωτικές αγορές είχαν αναστατωθεί από πιέσεις που προήλθαν από την τεράστια συσσώρευση χρέους στις περιφερειακές χώρες. Το χρέος αυτό, δημόσιο και ιδιωτικό, εγχώριο και διεθνές, προήλθε από την ανισομέρεια μεταξύ Κέντρου και Περιφέρειας, μεταξύ Βορρά και Νότου της Ευρωζώνης. Ο δυϊσμός αυτός βέβαια εδράζεται στη σταδιακή απώλεια ανταγωνιστικότητας του δεύτερου έναντι του πρώτου. Η περιοχή Βόρεια των Άλπεων¹ χαρακτηρίζεται από πλεόνασμα στο ισοζύγιο των συναλλαγών, ενώ η περιοχή Νότια των Άλπεων από ελλείμματα. Τα ελλείμματα αυτά στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών και η συνακόλουθη απώλεια ανταγωνιστικότητας

¹ Βόρεια των Άλπεων, Νότια των Άλπεων: Διάκριση (Βορρά-Νότου) κατά τον Gros.

οφείλεται κατά τον Gros στις κεφαλαιακές ροές από το Βορρά που πυροδότησαν την εγχώρια ζήτηση στο Νότο (Ibid:11).

Πίνακας 1.1: Χώρες που ακολούθησαν προγράμματα οικονομικής προσαρμογής

Ελλάδα	1ο Μνημόνιο Συμφωνίας 3 Μαΐου 2010 Νόμος 3863/2010 & Νόμος 4042/2011, 2ο Μνημόνιο Συμφωνίας 1 Μαρτίου 2012
Πορτογαλία	Μνημόνιο Συμφωνίας 11 Μαΐου 2011
Ιρλανδία	Μνημόνιο Συμφωνίας 3 Δεκεμβρίου 2010
Κύπρος	Μνημόνιο Συμφωνίας 2 Απριλίου 2013

Πηγή: ETUI 2014, επεξεργασία δική μου

Αρχικά, οι αιτίες αυτής της εξέλιξης στη γηραιά Ήπειρο εντοπίζονται στην αρχιτεκτονική της οικονομικής και νομισματικής ένωσης στη συνθήκη του Μάαστριχτ το 1993, δεύτερον στις συνέπειες της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής και οικονομικής κρίσης για τα κρατικά οικονομικά και τρίτον στις πολλαπλές αποτυχίες των πολιτικών που εφαρμόστηκαν από το ξέσπασμα της κρίσης και μετά (Buch, Hermann et al 2013).

Κάνοντας μια ιστορική ανδρομή, η συνθήκη του Μάαστριχτ το Δεκέμβριο του 1993 ήταν το πρώτο βήμα σε μια διαδικασία που τελικά οδήγησε στο σχηματισμό νομισματικής ένωσης ανάμεσα σε 11 δυτικοευρωπαϊκές χώρες το 1999. Το ευρώ έγινε το ενιαίο νόμισμα της Ένωσης με την ΕΚΤ να καθορίζει τη νομισματική πολιτική. Σαφώς, με την υιοθέτηση του ευρώ τα κράτη-μέλη συμφώνησαν να διατηρήσουν σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες και ελευθερία στην κίνηση κεφαλαίων, «θυσιάζοντας» την εθνική ανεξαρτησία στη νομισματική πολιτική –όπως επιτάσσει η «ασυμβίβαστη τριάδα²» (Gilpin, 2008: 304-305).

Ωστόσο, πάνω από μια δεκαετία τώρα οι Ευρωπαίοι πολιτικοί ηγέτες αγνοούσαν τις προειδοποιήσεις των οικονομολόγων για τις δομικές αδυναμίες της ΟΝΕ εφόσον ήδη έβλεπαν τις ανισορροπίες να караδοκούν. Οι πέντε κυριότερες από αυτές αφορούσαν: α) τα μεγάλα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών, κάτι το οποίο δείχνει εξάρτηση από την

² Σύμφωνα με την «ασυμβίβαστη τριάδα» μπορούν να συνυπάρχουν μόνο οι δύο από τους τρεις στόχους για το σχεδιασμό ενός νομισματικού συστήματος: α) η εθνική ανεξαρτησία στη νομισματική πολιτική, β) οι σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες και γ) η ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων.

εισαγωγή ξένων κεφαλαίων στις ελλειμματικές χώρες, β) τις μεγάλες «φούσκες» που συνοδεύονταν από υπερβολική πιστωτική επέκταση και συνεπώς αυξημένους κινδύνους για τη φερεγγυότητα των τραπεζών, γ) τα τεράστια δημοσιονομικά ελλείμματα, δ) τα αυξανόμενα χρέη και ε) την απώλεια διεθνούς ανταγωνιστικότητας για αρκετές χώρες μέλη.

Οι παραπάνω ενδείξεις κινδύνου πέρασαν απαρατήρητες και οι πολιτικοί επέμειναν στην τυφλή αισιοδοξία τους. Έτσι, με την έλευση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, που είχε αιτία τις κακές χρηματοοικονομικές πρακτικές των ΗΠΑ (Stiglitz, 2013), αναδύθηκαν αυτόματα και οι αδυναμίες της δομής του Μάαστριχτ. Αυτές αφορούν:

α) Την έλλειψη μιας οικονομικής κυβέρνησης, η οποία θα έπρεπε να είναι ικανή να αντιμετωπίζει τις οικονομικές υφέσεις.

β) Το δίλημμα της ΕΚΤ η οποία, παρά την ετερογένεια της οικονομικής κατάστασης των κρατών-μελών, μπορεί να εφαρμόσει ενιαίο επιτόκιο στην Ευρωζώνη, θέτοντας έτσι εσφαλμένα κίνητρα για πολλές χώρες. Έτσι, για παράδειγμα, τα χαμηλά επιτόκια στην Ιρλανδία και την Ισπανία προώθησαν τη δημιουργία της φούσκας στον τομέα των ακινήτων, μια έκρηξη που, λόγω της απουσίας ευρωπαϊκής οικονομικής κυβέρνησης, δεν μπορούσε να αμβλυνθεί μέσω φορολογικής πολιτικής σε επίπεδο ευρώ.

γ) Τη ρήτρα μη διάσωσης, που έχει εμποδίσει μέχρι σήμερα την κοινή διαχείριση χρέους (ευρώ-ομόλογα, κοινή εγγύηση χρέους) στην ευρωζώνη.

δ) Το σύστημα των «αγορών κρατών» που έχει συμβάλει σημαντικά στη δημιουργία της τρέχουσας ανισορροπίας του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στα κράτη-μέλη.

Οι ανισορροπίες και οι αδυναμίες αυτές της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) θα συνεχίζουν να ταλανίζουν το Ευρωπαϊκό Οικοδόμημα εάν δεν επιτευχθεί άμεσα μια πολιτική ένωσης (και επομένως μία δημοσιονομικής ένωσης και μία ένωσης μεταφοράς κονδυλίων) με πιο ευέλικτη και κινητική αγορά εργασίας.

Το σύστημα του Μάαστριχτ χαρακτηρίζεται επίσης από μια φιλοσοφία οικονομικής πολιτικής που δίνει προτεραιότητα στην πολιτική λιτότητας έναντι της πολιτικής ανάπτυξης. Ωστόσο, αυτή η ιδεολογία έχει αποδειχθεί μάταια, καθώς, από την αρχή της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, το χρέος σε πολλά κράτη-μέλη έχει αυξηθεί πολύ. Ήδη πριν από την κρίση η Ελλάδα και η Πορτογαλία παρουσίαζαν υψηλά επίπεδα εθνικού

χρέους, ενώ η Κύπρος και η Ιρλανδία είχαν υψηλά επίπεδα ανάπτυξης με την οικονομία της τελευταίας να αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερων επαίνων και πρότυπο οικονομίας.

Κατά την περίοδο της κρίσης, η οικονομική κατάσταση των χωρών που εντάχθηκαν στα «μνημόνια κατανόησης» [Memorandum of Understanding (MoU)] για οικονομική αρωγή έχει επηρεαστεί αρνητικά, αλλά διαφορετικά ως προς την ένταση και το βάθος. Ειδικότερα, το 2007 οι οικονομίες της Ελλάδας, της Ιρλανδίας και της Κύπρου σημείωναν ρυθμούς ανάπτυξης άνω του μέσου όρου της «Ε.Ε 27» (3,2%) (βλ. Πίνακα 1.2). Ειδικότερα, η Ελλάδα είχε 3,5%, η Ιρλανδία 5,4% και η Κύπρος 5,1%, με την Πορτογαλία να αποτελεί εξαίρεση με 2,4%. Το 2012 από το σύνολο των χωρών που εξετάζουμε μόνο η Ιρλανδία είχε θετικό συντελεστή ανάπτυξης σε μέτριο επίπεδο στο 0,9%, ενώ ακόμα και ο μέσος όρος για τις 27 χώρες της Ε.Ε είχε μειωθεί στο (-0,4%).

Όσον αφορά τα πλεονάσματα και τα ελλείμματα των υπό εξέταση χωρών (βλ. Πίνακα 1.3), το 2007 η Κύπρος (3,5%) και η Ιρλανδία (0,1%) είχαν πλεόνασμα στον προϋπολογισμό τους, ενώ η Πορτογαλία (-3,1%) και η Ελλάδα (-6,5%) είχαν έλλειμμα. Η επίδοση της Πορτογαλίας ήταν οριακά εκτός του ορίου του 3% του ΑΕΠ του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, ενώ της Ελλάδας ήταν αρκετά ψηλότερη από το μέσο όρο της «Ε.Ε 27» (-0,9%). Μέχρι τέλος του 2008 όλες οι υπό εξέταση χώρες είχαν έλλειμμα πλην της Κύπρου (0,9%), ωστόσο και η κατάσταση της ίδιας άλλαξε σημαντικά φτάνοντας σε έλλειμμα (-6,1%) το 2009 αν και ήταν χαμηλότερο από το μέσο όρο της ΕΕ 27 (-6,9%) και συγκριτικά σαφώς μικρότερο από τα ελλείμματα της Ελλάδας (-15,6%), της Ιρλανδίας (-13,9%) και της Πορτογαλίας (-10,2%).

Μέχρι το 2012 καμία από τις χώρες που ακολούθησαν προγράμματα οικονομικής προσαρμογής δεν είχαν έλλειμμα εντός του ορίου 3% του ΑΕΠ του ΣΣΑ. Μια από τις βασικές αιτίες της διόγκωσης των ελλειμμάτων μετά το 2008 ήταν οι μαζικές συνεισφορές για τη στήριξη των τραπεζών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ιρλανδίας όπου, λόγω κυρίως της ανακεφαλαιοποίησης των τράπεζων το 2010, το έλλειμμα κυμάνθηκε στο 30,8%.

Όσον αφορά το γενικό δημόσιο χρέος (βλ. Πίνακα 1.4), το 2007 τα ποσοστά στην Κύπρο ήταν 58,8% και στην Ιρλανδία 25,1%, κυμαινόμενα κάτω από το μέσο όρο της «Ε.Ε 27» (59%). Η Πορτογαλία με συντελεστή 68,4% ήταν πάνω από το μέσο όρο της «Ε.Ε 27», αλλά σε σχετικά χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με την Ελλάδα όπου το δημόσιο χρέος ήταν πάνω από το 100% (107,4%).

Το 2012 τα επίπεδα δημόσιου χρέους τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Πορτογαλία και Ιρλανδία ήταν αρκετά πάνω από το 100% του ΑΕΠ. Συγκεκριμένα για την Ελλάδα 156,9%, στην Πορτογαλία 123,6% και στην Ιρλανδία 117,6%. Η Κύπρος με 85,8% του ΑΕΠ ήταν κάτω από το 100%, που άγγιζαν οι άλλες χώρες, αλλά πάνω από το μέσο όρο της Ευρώπης που βρισκόταν στο 85,3%.

Μεταξύ του 2011 και 2012 η Ελλάδα ήταν η μόνη χώρα από τις τέσσερις που σημείωσε μείωση του δημόσιου χρέους, αν και στις τρεις χώρες (Ελλάδα, Πορτογαλία και Ιρλανδία) ο δείκτης του δημόσιου χρέους τους ήταν κοντά ή μεγαλύτερος από το διπλάσιο του ορίου 60% που επιβάλλει το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και το Δημοσιονομικό Σύμφωνο. Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι ο μέσος όρος της «Ε.Ε 27» είχε ξεπεράσει το 60% από το 2008 έως το 2012.

Πίνακας 1.2: Πραγματικός ρυθμός ανάπτυξης ΑΕΠ ανά όγκο

	2007	2012	2013
Ε.Ε 27	3,2	-0,4	-0,1
Ελλάδα	3,5	-6,4	-4,2
Πορτογαλία	2,4	-3,2	-2,3
Ιρλανδία	5,4	0,9	1,1
Κύπρος	5,1	-2,4	-8,7

Πηγή: Eurostat, 2013, επεξεργασία δική μου

Πίνακας 1.3: Ελλείμματα/πλεονάσματα ως % ΑΕΠ

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ΕΕ 27	-2,5	-1,5	-0,9	-2,4	-6,9	-6,5	-4,4	-4,0
Ελλάδα	-5,2	-5,7	-6,5	-9,8	-15,6	-10,7	-9,5	-10,0
Πορτογαλία	-6,5	-4,6	-3,1	-3,6	-10,2	-9,8	-4,4	-6,4
Ιρλανδία	1,7	2,9	0,1	-7,4	-13,9	-30,8	-13,4	-7,6
Κύπρος	-2,4	-1,2	3,5	0,9	-6,1	-5,3	-6,3	-6,3

Πηγή: Eurostat, 2013, επεξεργασία δική μου

Πίνακας 1.4 Γενικό ακαθάριστο δημόσιο χρέος ως % ΑΕΠ

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ΕΕ 27	62,8	61,6	59	62,3	74,6	80	82,5	85,3
Ελλάδα	100	106,1	107,4	112,9	129,7	148,3	170,3	156,9
Πορτογαλία	67,7	69,4	68,4	71,7	83,7	94	108,3	123,6
Ιρλανδία	27,3	24,6	25,1	44,5	64,8	92,1	106,4	117,6
Κύπρος	69,4	64,7	58,8	48,9	58,5	61,3	71,1	85,8

Πηγή: Eurostat, 2013, επεξεργασία δική μου

Η επιδείνωση των παραπάνω μακροοικονομικών μεγεθών στις χώρες των μνημονίων σε συνθήκες οικονομικής κρίσης οφείλονται στις δομικές ανισορροπίες της ζώνης του ευρώ, στην ακαμψία του ΣΣΑ, στη λανθασμένη διάγνωση των αιτιών της κρίσης, αλλά και σε μια σειρά από πολιτικές αστοχίες, όπως:

- Η πλαστογραφία των επιπέδων του εθνικού χρέους με τη βοήθεια των επενδυτικών τραπεζών των ΗΠΑ και άλλων χωρών το 2009.
- Το ειδικό κούρεμα που αποφασίστηκε για την Ελλάδα τον Ιούλιο του 2011, που έκανε κατανοητό στους αγοραστές των ομολόγων των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων ότι θα έπρεπε να υπολογίσουν σε μερική απώλεια των επενδύσεών τους και συνεπώς οδήγησε σε αύξηση των επιτοκίων για τα κρατικά ομόλογα των χρεωμένων χωρών του Νότου σε επίπεδα που δεν μπορούν πλέον να διατηρηθούν.
- Η άρνηση της Γερμανίας προς την ΕΚΤ και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας να αγοράσει αυτά τα ευάλωτα κρατικά ομόλογα έτσι ώστε να πέσουν τα επιτόκια σε διατηρήσιμα επίπεδα κτλ.

Όπως υποστηρίζεται από τον Quiggin, η πολιτική της επεκτατικής λιτότητας δεν περιγράφεται σαν μια «οικονομική ιδέα-ζόμπι» αλλά σαν μια πολιτική στρατηγική κατηγορίας πολέμου. Είναι γεγονός ότι η νεοφιλελεύθερη πολιτική λιτότητας που ακολουθήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την αντιμετώπιση της κρίσης συνέβαλε στην περαιτέρω υπονόμευση και αμφισβήτηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου. Τα βασικά συστατικά του ΕΚΜ, έννοιας που εισήχθη από τον Ζακ Ντελόρ στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '80, συνίστανται κυρίως:

α) στην επιδίωξη μιας μακροοικονομικής πολιτικής με στόχο τα υψηλά επίπεδα και την πλήρη απασχόληση

β) σε μια πολιτική που θα επιτρέπει πραγματικές αυξήσεις μισθών, οι οποίοι θα αντικατοπτρίζουν την ανάπτυξη της παραγωγικότητας και θα υιοθετούν τους ελάχιστους ευρωπαϊκούς μισθούς με συνέπεια τη μείωση των χαμηλόμισθων

γ) στη στήριξη των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας που παρέχουν υψηλό επίπεδο κοινωνικής προστασίας στα συστήματα αποζημίωσης των ανέργων

δ) στη διατήρηση ισχυρού δημόσιου τομέα που θα συμβάλλει τόσο στην παροχή υπηρεσιών γενικού ενδιαφέροντος όσο και στη σταθεροποίηση του επιπέδου απασχόλησης

ε) στην παροχή δικαιωμάτων συμμετοχής σε επίπεδο επιχείρησης και ιδρυμάτων που θα παρέχουν στους υπαλλήλους υψηλό βαθμό καθορισμού και

στ) στην ενσωμάτωση μιας ρήτρας κοινωνικής προόδου στη Συνθήκη της Ε.Ε που θα παρέχει προτεραιότητα στα βασικά κοινωνικά δικαιώματα έναντι των ελευθεριών των αγορών.

Όπως θα αναλύσουμε διεξοδικότερα στα επόμενα κεφάλαια που ακολουθούν, μέσω των σκληρών πολιτικών απορρύθμισης που επιβλήθηκαν στην αγορά εργασίας στις χώρες των μνημονίων, ορισμένα από τα παραπάνω βασικά συστατικά του ΕΚΜ υποβαθμίζονται ή ακόμη και καταργούνται. Αναμφισβήτητα, η συνταγή της πολιτικής λιτότητας οδηγεί στην κατάρρευση της οικονομίας (Stiglitz, 2013, 2013a, Moore, 2012). Το δε μείγμα λιτότητας και φιλελευθεροποίησης απειλεί να γείρει την πλάστιγγα υπέρ του κεφαλαίου και κατά της εργασίας για το προβλεπόμενο μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

2.1 Εισαγωγή

Η κρίση στο πεδίο της απασχόλησης συνοδεύεται από πολιτικές λιτότητας στην αγορά εργασίας που ενισχύουν την ευελιξία και που σε μεγάλο βαθμό συνεπάγονται περαιτέρω βήματα απορρύθμισης της εργασίας και των εργασιακών σχέσεων. Συγκεκριμένα, η αποδιάρθρωση αυτή στην αγορά εργασίας συντελείται με την εξασθένιση του συστήματος καθορισμού των μισθών, την αποδυνάμωση του θεσμού της πλήρους και σταθερής εργασίας προς όφελος των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, την απελευθέρωση και τη διευκόλυνση των απολύσεων σε βάρος της προστασίας των εργαζομένων σε περίπτωση καταγγελίας των συμβάσεων, την αποδιάρθρωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας και αποζημίωσης των ανέργων μέσω της μείωσης των επιδομάτων ανεργίας, την ελαστικοποίηση των ωραρίων και τέλος τον αποσυντονισμό του συστήματος των συλλογικών συμβάσεων και συλλογικών διαπραγματεύσεων, αλλά και την αμφισβήτηση συνολικά του ρόλου τους ως πηγή του εργατικού δικαίου και διαμόρφωσης του περιεχομένου των εργασιακών σχέσεων.

Οι παραπάνω μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας προωθούνται στα περισσότερα κράτη-μέλη (ΚΜ) της Ε.Ε την περίοδο της κρίσης, ωστόσο επιβάλλονται σε μεγαλύτερη έκταση και ένταση στα ΚΜ που δοκιμάζονται περισσότερο από την κρίση και που κατέφυγαν στα λεγόμενα Μνημόνια Κατανόησης (Memorandum of Understanding) για την οικονομική σωτηρία τους. Ωστόσο, η βίαιη επέμβαση της Τρόικας επέφερε επώδυνες πολιτικές λιτότητας και απορρύθμισης. Στις ενότητες που ακολουθούν επιχειρείται μια συγκριτική ανάλυση των μεταρρυθμίσεων αυτών στην αγορά εργασίας.

2.2 Κατώτατος μισθός και το σύστημα διαμόρφωσης των μισθών

Η νεοφιλελεύθερη μεταρρύθμιση των εργασιακών σχέσεων, σε συνδυασμό με τις διαδικασίες αποκέντρωσης και αποσυλλογικοποίησης, δεν είναι καινούριο φαινόμενο, απεναντίας μπορεί να εντοπιστεί ήδη στη δεκαετία του 1980 (Baccaro & Howell, 2011). Ωστόσο, κατά τη διάρκεια των τελευταίων πέντε ετών, η προσέγγιση λιτότητας και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που επιδιώκονται από την ευρωπαϊκή και εθνική πολιτική, στην προσπάθεια αντιμετώπισης της κρίσης, έχουν προωθήσει τη διαδικασία περαιτέρω αλλαγών. Συγκεκριμένα, στον τομέα των μισθών και των συλλογικών διαπραγματεύσεων, που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των μισθών, ο αντίκτυπος των μεταρρυθμίσεων εκδηλώνεται στα ακόλουθα τρία σημεία:

- Στη συνεχόμενη πίεση για τη συγκράτηση των μισθών.
- Στην καλλιέργεια αποκέντρωσης των συλλογικών διαδικασιών διαπραγμάτευσης.
- Στην αυξανόμενη άμεση πολιτική παρέμβαση στις συλλογικές διαπραγματεύσεις που σχεδιάστηκε για να εξασφαλίσει την αποτελεσματική εφαρμογή συγκράτησης των μισθών και των πολιτικών αποκέντρωσης (Muller & Bernaciak, 2013, Schulten & Muller, 2013a).

Στην Ε.Ε παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στα καθεστάτα του κατώτατου μισθού. Αυτές δεν εντοπίζονται μόνο στο σύστημα διαμόρφωσής τους και στο ρόλο που διαδραματίζουν τα συνδικάτα και οι ενώσεις των εργοδοτών αλλά και στις έντονα μεταξύ τους αποκλίνουσες τιμές.

Μια βασική διάκριση των καθεστώτων κατώτατων μισθών είναι αυτή μεταξύ γενικών και κλαδικών καθεστώτων. Τα *γενικά καθεστάτα* χαρακτηρίζονται από την καθιέρωση ενός γενικού επιπέδου μισθών, καθορισμένου σε εθνικό επίπεδο τις περισσότερες φορές, κυρίως από το νόμο και λιγότερο από συλλογικές διαπραγματεύσεις ή τριμερείς συμφωνίες μεταξύ κυβέρνησης, εργοδοτών και συνδικάτων. Αντίθετα, τα *κλαδικά καθεστάτα* δεν έχουν γενικό επίπεδο μισθών, αλλά θεσπίζουν τους κατώτατους μισθούς για συγκεκριμένους κλάδους ή επαγγελματικές ομάδες μέσω συλλογικών διαπραγματεύσεων.

Πιο συγκεκριμένα, οι 21 από τις 28 χώρες της Ε.Ε έχουν γενικό καθεστώς κατώτατου μισθού, που καθορίζεται είτε από το νόμο είτε μέσω συλλογικών διαπραγματεύσεων³. Σε

³ Μέχρι πριν από λίγα χρόνια στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης κυριαρχούσε το σύστημα διαμόρφωσης του κατώτατου μισθού με τριμερείς συμφωνίες. Με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και λόγω της

αυτή την κατηγορία ανήκουν οι 3 από τις 4 χώρες των μνημονίων (Ελλάδα από το 2012, Πορτογαλία και Ιρλανδία από το 2011). Στα κλαδικά καθεστώτα ανήκει η Κύπρος, η 4η χώρα του μνημονίου, η οποία αποτελεί εξαίρεση θέσπισης κατώτατου μισθού από το νόμο για συγκεκριμένες επαγγελματικές κατηγορίες⁴ (Πίνακας 2.1).

Πίνακας 2.1: Γενικά και Κλαδικά καθεστώτα κατώτατου μισθού στην Ε.Ε.

Ρυθμιστική πράξη/Πεδίο εφαρμογής	Νόμος	Συλλογική διαπραγμάτευση ή Τριμερής σύμβαση
Γενικά καθεστώτα Ομοίομορφος εθνικός κατώτατος μισθός (γενικό επίπεδο μισθών)	Δυτική Ευρώπη <i>Ιρλανδία</i> (από το 2011), Γαλλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Η. Βασίλειο Νότια Ευρώπη <i>Ελλάδα</i> (από το 2012), <i>Πορτογαλία</i> (από το 2011), Ισπανία, Μάλτα Ανατολική Ευρώπη Κροατία (από το 2008), Λιθουανία, Λετονία, Ρουμανία (από το 2011), Σλοβενία, Τσέχικη Δημοκρατία, Ουγγαρία (από το 2011)	Δυτική Ευρώπη Βέλγιο, Γερμανία (από 1.1.2015) Νότια Ευρώπη <i>Ελλάδα</i> (μέχρι το 2012) Ανατολική Ευρώπη Βουλγαρία*, Εσθονία*, Πολωνία*, Σλοβακία*, Κροατία (μέχρι το 2008), Ρουμανία (μέχρι το 2011), Ουγγαρία (μέχρι το 2011)
Κλαδικά καθεστώτα Κατώτατοι μισθοί για συγκεκριμένους κλάδους ή επαγγελματικές ομάδες (αλλά όχι γενικό επίπεδο μισθών)	<i>Κύπρος</i>	Βόρεια Ευρώπη Δανία, Φιλανδία, Σουηδία Δυτική Ευρώπη Γερμανία (μέχρι το 2015), Αυστρία Νότια Ευρώπη Ιταλία

*Εάν δεν επιτευχθεί τριμερής συμφωνία, η απόφαση λαμβάνεται από το νομοθέτη.

Πηγή: WSI

Όσον αφορά το ύψος των κατώτατων μισθών, οι χώρες με γενικό καθεστώς κατώτατου μισθού μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες: Στην πρώτη κατηγορία με υψηλούς κατώτατους μισθούς, που κυμαίνονται από 7-11€ την ώρα, ανήκουν έξι χώρες της Δ. Ευρώπης (ανάμεσά τους είναι και η Ιρλανδία με 8,65€/ώρα), στη δεύτερη με μέτριους κατώτατους μισθούς, από 2-4,53€/ώρα, ανήκουν χώρες της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης (ανάμεσά τους και η Ελλάδα με 3,35€/ώρα και η Πορτογαλία με 2,92€/ώρα)

διεθνούς πίεσης που ασκήθηκε από τη λεγόμενη Τρόικα, οι κατώτατοι μισθοί διαμορφώνονται πλέον από το νόμο (Schulten/Muller 2013).

⁴ Στο ίδιο καθεστώς, εκτός από την Κύπρο, ανήκουν και η Γερμανία, Ιταλία, Αυστρία, καθώς και οι σκανδιναβικές χώρες Δανία, Φιλανδία, Σουηδία.

και στην τρίτη κατηγορία με κατώτατους μισθούς από 1-2€/ώρα ανήκουν κυρίως Ανατολικές χώρες (ανάμεσά τους και η Λετονία, με 1,93€/ώρα, που δέχτηκε δάνειο από το ΔΝΤ) (Schulden, 2014, INE /ΓΣΕΕ, 2014, WSI Minimum Wage Database, 2014).

Όσον αφορά τις χώρες των μνημονίων, ο κατώτατος μισθός την περίοδο της κρίσης μειώθηκε καθυστερημένα αλλά έντονα στην Ελλάδα το 2013 και παρέμεινε στάσιμος το 2014 στα 580€, ενώ στην Πορτογαλία και στην Ιρλανδία ο κατώτατος μισθός δεν σημείωσε μείωση, αλλά αντιθέτως σταθεροποιήθηκε. Στη μεν Πορτογαλία από το 2011 έως το 2014 στα 480€, στη δε Ιρλανδία, από το 2009 μέχρι το 2014, στα 1.462€.

Ειδικότερα, στην *Ελλάδα* (βλ. Πίνακα 2.2), με το ξέσπασμα της κρίσης, ο κατώτατος μισθός συνεχίζει να αυξάνεται από 626€ το 2007 σε 751€ το 2012, παρά την υπογραφή των μνημονίων, ενώ δραματική μείωση παρατηρείται το 2013 στα 580€ (μείωση κατά 22%) και για τους νέους κάτω των 25 ετών στα 511€ (μείωση κατά 32%). Ωστόσο, στάσιμος παραμένει ο κατώτατος μισθός το 2014 στα 580€, καθώς έχει αποφασιστεί πάγωμα μέχρι το τέλος της προγραμματικής περιόδου (Schulden, 2014, INE-ΓΣΕΕ, 2014, 2013, EIRO, 2012, WSI Minimum Wage Database, 2014).

Στην *Πορτογαλία*⁵ ο κατώτατος μισθός από το 2007 έως το 2011 σημειώνει αύξηση από 403€ στα 485€. Ωστόσο, αν και το 2011 αυξάνεται κατά 10% σε σχέση με το 2010, δηλαδή στα 485€, δεν κατάφερε να αγγίξει τα 500€, όπως είχε συμφωνηθεί με τρίμερη συμφωνία το 2006. Μέχρι το 2014, παρατηρείται σταθεροποίηση στα 485€ και καμία αύξηση δεν επρόκειτο να γίνει εάν δεν το ενέκρινε η Τρόικα υπό την αναθεώρηση του προγράμματος και στα πλαίσια που το δικαιολογεί η πορεία της οικονομίας και της αγοράς εργασίας (Schulden, 2014, ILO, 2014, INE-ΓΣΕΕ, 2014, 2013, WSI Minimum Wage Database, 2014).

Όσον αφορά την *Ιρλανδία*, παρατηρείται μεγάλη αύξηση του κατώτατου μισθού την περίοδο 2007-2008, από 1.403€ σε 1.462€ αντίστοιχα. Ωστόσο, διατηρείται στάσιμος από το 2008 έως το 2014 στα 1.462€, αν και παραμένει από τους υψηλότερους κατώτατους μισθούς στην Ε.Ε. Αξίζει να αναφερθεί ότι ως μέρος του τετραετούς σχεδίου οικονομικής ανάκαμψης, υπό την πίεση της Τρόικας για την παροχή οικονομικής βοήθειας, η Πράσινη Κυβέρνηση/Fianna Fail την 1.2.2011 αποφάσισε τη μείωση του κατώτατου μισθού κατά 1€ στα 7,65€/ώρα και 1.461€/μήνα. Ανακαλέστηκε όμως την

⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο κατώτατος μισθός στην Πορτογαλία, σε αντίθεση με άλλες χώρες, είναι ίδιος για όλους τους εργαζομένους ανεξάρτητα από την ηλικία ή άλλα κριτήρια (EIRO).

1.7.2011 στα πλαίσια της νέας κυβέρνησης Fine Gael/Labour (Schulten, 2014, WSI Minimum Wage Database, 2014, EIRO, 2012).

Τέλος, οι κυπριακές αρχές με την υπογραφή του μνημονίου τον Ιούλιο του 2013 δεσμεύονται ότι οποιεσδήποτε αλλαγές γίνουν στον κατώτατο μισθό κατά την περίοδο διάρκειας του μνημονίου θα καλύπτουν συγκεκριμένες επαγγελματικές κατηγορίες εργαζομένων, καθώς και ότι οι αλλαγές αυτές θα πρέπει να συμβαδίζουν αφενός με τις εξελίξεις της οικονομίας και της αγοράς εργασίας και αφετέρου με τη διαβούλευση των κοινωνικών εταίρων του προγράμματος.

Σύμφωνα με αυτό το πλαίσιο, το 2013 ο κατώτατος μισθός παρέμεινε στα ίδια επίπεδα του 2012. Συγκεκριμένα, με τον πιο πρόσφατο Νόμο 180/2012, ο οποίος ισχύει αναδρομικά από 1.4.2012, ο κατώτατος μισθός για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας σε 7⁶ από 9 επαγγελματικές κατηγορίες κυμαίνεται στα 870€ το μήνα, δηλαδή σημειώνεται αύξηση από τα 855€ το 2011, 835€ το 2010 και 791€ το 2009. Για τους υπαλλήλους που έχουν εργαστεί για τον ίδιο εργοδότη επί 6 συνεχείς μήνες ο κατώτατος μισθός ορίζεται σε 924€ από 909€ το 2011, 887€ το 2010 και 840€ το 2009, ενώ για την επαγγελματική κατηγορία των καθαριστών το ελάχιστο ωρομίσθιο ορίζεται σε 4,55€ και σε 4,84€ για εργαζομένους της κατηγορίας αυτής στον ίδιο εργοδότη επί 6 συνεχείς μήνες. Το ελάχιστο ωρομίσθιο για την επαγγελματική κατηγορία των φρουρών ασφαλείας έχει οριστεί σε 4,90€ και σε 5,20€ για τους εργαζομένους στον ίδιο εργοδότη επί 6 συνεχείς μήνες (EIRO, 2012). Τέλος, στην Κύπρο υπεβλήθη αναστολή της αυτόματης τιμαριθμικής αναπροσαρμογής και καμία αύξηση δεν επρόκειτο να γίνει δίχως την έγκριση της Τρόικας (Schulten, 2014).

Συγκριτικά μεταξύ των τεσσάρων χωρών επηρεάστηκε περισσότερο ο κατώτατος μισθός στην Ελλάδα με μείωση το 2013 κατά 22% και 32% (στους νέους κάτω των 25 ετών), ενώ στην Πορτογαλία και στην Ιρλανδία την ίδια περίοδο σταθεροποιείται. Παρομοίως στην Κύπρο το 2013 παραμένει στάσιμος για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας σε 7 από 9 επαγγέλματα.

⁶ Αφορά τις εξής επαγγελματικές κατηγορίες: προσωπικό πωλήσεων, βοηθητικό υγειονομικό προσωπικό, βοηθητικό προσωπικό στα νηπιαγωγεία, βοηθητικό προσωπικό σε παιδικούς σταθμούς, βοηθητικό προσωπικό στα σχολεία, και θυρωροί.

Πίνακας 2.2: Κατώτατοι μισθοί στις χώρες των μνημονίων

	Από 1.1 (Ιαν.)	Ευρώ ανά μήνα	Ευρώ ανά ώρα
Ελλάδα	2007	626€	3,62€
	2008	681€	3,94€
	2009	701€	4,05€
	2010	740€	4,28€
	2011	740€	4,28€
	2012	751€	4,34€
	2013	580€	3,35€
	2014	580€	3,35€
Πορτογαλία	2007	403€	2,43€
	2008	426€	2,57€
	2009	450€	2,71€
	2010	475€	2,86€
	2011	485€	2,92€
	2012	485€	2,92€
	2013	485€	2,92€
	2014	485€	2,92€
Ιρλανδία	2007	1.403€	8,30€
	2008	1.462€	8,65€
	2009	1.462€	8,65€
	2010	1.462€	8,65€
	2011	1.462€	8,65€
	2012	1.462€	8,65€
	2013	1.462€	8,65€
	2014	1.462€	8,65€
Κύπρος	Καθορίζονται από συλλογικές διαπραγματεύσεις ανά κλάδο και από το νόμο για συγκεκριμένες επαγγελματικές κατηγορίες.	-	-

Πίνακας με στοιχεία από Eurofound, Eiro, WSI Minimum Wage, επεξεργασία δική μου

Σχόλιο: Ο κατώτατος μισθός στον ιδιωτικό τομέα στην Ελλάδα υπολογίζεται στη βάση των 40 ωρών εργασίας την εβδομάδα (173 ώρες το μήνα), στην Πορτογαλία υπολογίζεται στη βάση των 38,3 ωρών την εβδομάδα (166 ώρες το μήνα) ενώ στην Ιρλανδία ο κατώτατος μισθός την ώρα στη βάση των 39 ωρών την εβδομάδα (169 ώρες το μήνα).

Πηγή: WSI Minimum Wage Database για όλες τις χώρες, DIRECÇÃO-GERAL DO EMPREGO E DAS RELAÇÕES DE TRABALHO (DGERT) (Πορτογαλία), Τμήμα Επιχειρήσεων, Εμπορίου και Απασχόλησης (Ιρλανδία).

Internet (Ελλάδα): <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2008/05/articles/gr0805039i.htm>

http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite1_1_23/06/2011_395769

Internet (Πορτογαλία): http://www.dgert.mtss.gov.pt/Trabalho/rendimentos/evolucao_smn.htm

Όσον αφορά τα καθεστώτα των συλλογικών διαπραγματεύσεων, είτε κλαδικά είτε γενικά, είναι αξιοσημείωτο ότι πολλές χώρες έχουν ένα ολοκληρωμένο σύστημα συλλογικής διαπραγμάτευσης, του οποίου μεγάλος αριθμός εργαζομένων —85% και άνω— καλύπτεται από συλλογικές συμβάσεις. Έτσι, μέσω της ευρείας κάλυψης των συλλογικών διαπραγματεύσεων, εξασφαλίζεται η εκτεταμένη προστασία του κατώτατου μισθού καθιστώντας περιττή τη νομοθετική ρύθμιση (Schulten, 2014, Eldring/Alsos, 2012). Συγκεκριμένα, στα κλαδικά καθεστώτα με συλλογικές συμβάσεις εντάσσονται η Δανία, Φιλανδία, Σουηδία, Αυστρία και Ιταλία, με ευρεία κάλυψη των συλλογικών διαπραγματεύσεων, από 85%-97% την περίοδο 2009-2011⁷. Στις χώρες αυτές τα συνδικάτα είναι έντονα αντίθετα στην ιδέα καθορισμού κατώτατου μισθού από το νόμο και τονίζουν ελεύθερα τον καθορισμό του μέσω των συλλογικών διαπραγματεύσεων για την προστασία του κατώτατου μισθού (Eldring/Alsos, 2012). Αντίθετα, η Κύπρος⁸ με κλαδικό κατώτατο μισθό είχε μικρότερη κάλυψη συλλογικής διαπραγμάτευσης με 52%, με αποτέλεσμα ένας μεγάλος αριθμός εργαζομένων που δεν καλύπτεται με συλλογικές διαπραγματεύσεις να μην προστατεύεται από τον κατώτατο μισθό.

Από τις χώρες με καθεστώς γενικού κατώτατου μισθού την ίδια περίοδο (2009-2011), οι χώρες των μνημονίων είχαν χαμηλή κάλυψη κατώτατου μισθού μέσω των συλλογικών διαπραγματεύσεων, σε αντίθεση με άλλες χώρες, όπως το Βέλγιο, η Σλοβακία, η Γαλλία,

⁷Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία.

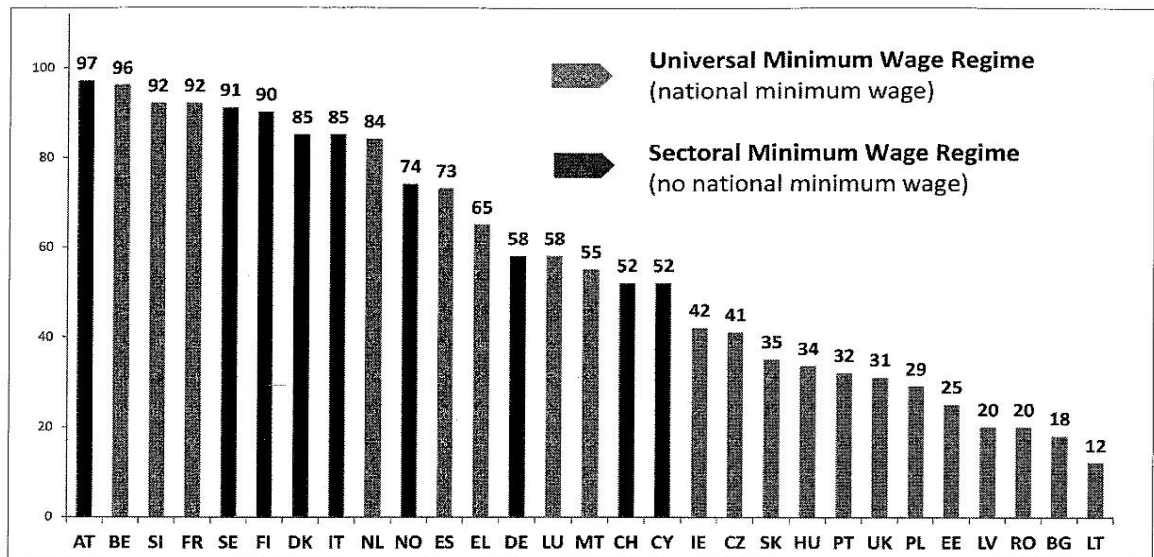
⁸Όπως και η Γερμανία με 58% και η Ελβετία -χώρα έξω από την Ε.Ε- με 52% .

Στη Γερμανία η επίμονη πτώση των συλλογικών συμβάσεων θα την οδηγήσει από 1.1.2015 στην εισαγωγή ενός γενικού κατώτατου μισθού 8,5 ευρώ/ώρα. Στην Ελβετία θα γίνει δημοψήφισμα μέσα στο 2014 σχετικά με την εισαγωγή ενός γενικού κατώτατου μισθού. Για περισσότερες πληροφορίες για την Ελβετία δείτε: <http://www.mindestlohn-initiative.ch>.

η Ολλανδία, με υψηλή κάλυψη του κατώτατου μισθού μέσω συλλογικών διαπραγματεύσεων από 84%-96%. Συγκεκριμένα, την περίοδο αυτή στην Ελλάδα καλυπτόταν το 65%, στην Πορτογαλία το 32% και στην Ιρλανδία το 42%. Γι' αυτό ο κατώτατος μισθός αποφασίστηκε να ορίζεται από το νόμο, στην Ελλάδα από το 2012 και στην Πορτογαλία και στην Ιρλανδία από το 2011, καθώς τα συνδικάτα χάνουν τη δύναμή τους (βλ. Πίνακα 2.3).

Πίνακας 2.3: Καθεστότα Κατώτατου Μισθού και κάλυψη Συλλογικών Διαπραγματεύσεων, 2009-2011 (ως ποσοστό επί τοις εκατό του συνόλου των εργαζομένων που καλύπτονται από τη συλλογική σύμβαση)*

Minimum Wage Regimes and Collective Agreement Coverage, 2009–2011*
(as a percentage of all workers covered by a collective agreement)

* Most recent available data; Source: ICTWSS Database (Version 4.0), national sources.

**Τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία.*

Πηγή: ICTWSS Database (Version 4.0), national sources.

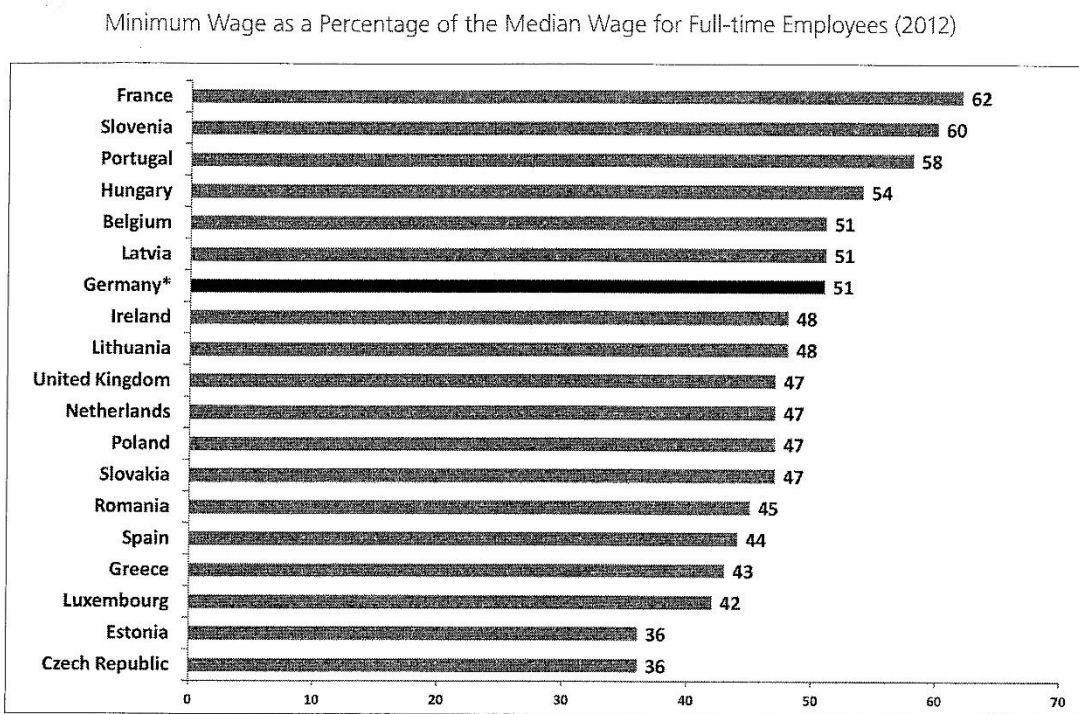
Ωστόσο, γενικά οι εκ του νόμου και οι συλλογικά συμφωνημένοι κατώτατοι μισθοί δεν είναι σε καμία περίπτωση απαραίτητα αντίθετοι μεταξύ τους, αλλά μπορεί να αλληλοσυμπληρώνονται. Σε πολλές χώρες ο εκ του νόμου κατώτατος μισθός απλά απορροφά εκείνους τους εργαζόμενους που δεν διαθέτουν —επαρκή— προστασία του κατώτατου μισθού δυνάμει συλλογικής σύμβασης (Schulten, 2014).

Η επιρροή της πολιτικής λιτότητας που ασκήθηκε στον κατώτατο μισθό την περίοδο της κρίσης μπορεί να φανεί στον παρακάτω Πίνακα (2.4), ο οποίος δείχνει την αξία του κατώτατου μισθού σε σχέση με τη συνολική δομή των μισθών, κάνοντας χρήση του

δείκτη «Kaitz index», ο οποίος μετράει την αξία του κατώτατου μισθού μέσω του εθνικού διάμεσου (Shulten, 2014). Η υπό εξέταση περίοδος είναι το 2012*⁹.

Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ, το 2012 οι κατώτατοι μισθοί σε σύγκριση με τους διάμεσους μισθούς για τους εργαζομένους πλήρους απασχόλησης έχουν ως εξής: Στην Ελλάδα¹⁰ οι κατώτατοι μισθοί αντιπροσωπεύουν το 43% του διάμεσου μισθού, στην Πορτογαλία το 58% και στην Ιρλανδία το 48% και, ως εκ τούτου, σύμφωνα με το όριο φτώχειας που χρησιμοποιείται από τη διεθνή έρευνα φτώχειας, ένας μισθός κάτω του 50% από το διάμεσο μισθό θεωρείται μισθός φτώχειας (Schulden, 2014a).

Πίνακας 2.4: Κατώτατος μισθός επί τοις εκατό του διάμεσου μισθού για τους εργαζομένους πλήρους απασχόλησης (2012)

* Based on a fictive minimum wage of 8.50 euros per hour; Sources: OECD; Bundesagentur für Arbeit.

**Germany: Βασίζεται σε ένα πλασματικό κατώτατο μισθό 8,50 ευρώ την ώρα.*

Πηγές: OECD, Bundesagentur für Arbeit

⁹ Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία.

¹⁰ Ακόμη και στη Γερμανία με τον προγραμματισμένο κατώτατο μισθό 8,50 ευρώ (1.1.2015) θα αντιπροσώπευε το 51% του διάμεσου μισθού, δηλαδή λίγο πιο πάνω από το όριο μισθού φτώχειας.

Γενικά, στις περισσότερες χώρες της Ε.Ε, ο νόμιμος κατώτατος μισθός την περίοδο κρίσης δεν αυξάνεται πάνω από το όριο των μισθών φτώχειας¹¹ (Marx et al., 2012) και την περίοδο 2012 οι κατώτατοι μισθοί σε σχέση με τους διάμεσους μισθούς στην Ελλάδα όσο και στην Ιρλανδία ανήκαν στους μισθούς φτώχειας. Αντίθετα, η Πορτογαλία ήταν στο 58%, δηλαδή πάνω από το όριο φτώχειας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, πέρα από τον κατώτατο μισθό, μειώσεις των μισθών και πάγωμα αυτών σημειώθηκαν αρχικά στο δημόσιο τομέα στις χώρες των μνημονίων και στις περισσότερες χώρες της Ε.Ε (Schulten, 2014, European Commission, 2013, Labour Research Department, 2012 & Vaughan – Whitehead, 2013). Συγκεκριμένα, γενικό πάγωμα των μισθών σημειώθηκε στην Ελλάδα από το 2009, στην Ιρλανδία από το 2008, στην Πορτογαλία από το 2010, στην Κύπρο από το 2013 έως το 2017, ενώ στην ίδια χώρα παρατηρήθηκε μείωσή τους από 6,5% έως 12,5% το 2013. Ειδικότερα, μειώσεις των μισθών μέχρι 10% παρατηρήθηκαν στην Ιρλανδία (5%-7% το 2009, 5%-8% το 2010 μαζί με αύξηση των συνταξιοδοτικών εισφορών κατά 7%) και στην Πορτογαλία (περίπου 5% το 2010, 3,5%-10% το 2011), ενώ μειώσεις των μισθών από 12%-20% παρατηρήθηκαν στην Ελλάδα (12%-20%, το 2010, έως 17% το 2011-2013).

Επίσης, την περίοδο 2012-2013 σημειώθηκε κατάργηση των μπόνους ή ειδικών επιδομάτων στο δημόσιο τομέα τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Πορτογαλία, δηλαδή, κατάργηση του 13ου και του 14ου μισθού.

Τέλος, αναμφισβήτητη είναι και η επιρροή των νέων εργαλείων της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Διακυβέρνησης στο σύστημα διαμόρφωσης των μισθών στις χώρες των μνημονίων, καθώς οι μισθοί θα μπορούσαν να συμβάλουν στην επιτυχή υλοποίηση των πολιτικών μεταρρυθμίσεων της Ε.Ε για την ανάσχεση της ύφεσης (Πίνακας 2.5).

¹¹ Στο πλαίσιο αυτό τα τελευταία χρόνια γίνεται συζήτηση για μια πιθανή Ευρωπαϊκή Πολιτική Κατώτατου Μισθού, που θα διασφαλίζει ότι σε όλες τις χώρες ο κατώτατος μισθός θα πρέπει να είναι τουλάχιστον το 60% του εθνικού διάμεσου μισθού (ETUC 2012, Schulten 2012, Fernandez-Macias and Vacas-Soriano 2013).

Πίνακας 2.5: Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση στο σύστημα διαμόρφωσης των μισθών: Δεσμεύσεις και συστάσεις της πολιτικής των μισθών (2011-2014) στις χώρες των μνημονίων.

Χώρα	Δεσμεύσεις του Συμφώνου Ευρώ+ (2011)	Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου (2011-2012)	Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου (2012-2013)	Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου (2013-2014)	Προγράμματα χρηματοδοτικής βοήθειας
Ελλάδα	Μηχανισμοί καθορισμού των μισθών	Εφαρμογή δεσμεύσεων στο πλαίσιο προγραμμάτων χρηματοδοτικής βοήθειας	Εφαρμογή δεσμεύσεων στο πλαίσιο προγραμμάτων χρηματοδοτικής βοήθειας	Εφαρμογή δεσμεύσεων στο πλαίσιο προγραμμάτων χρηματοδοτικής βοήθειας	Ετήσια μεταρρύθμιση του επικαιροποιημένου μηχανισμού κατώτατου μισθού
Πορτογαλία	Μηχανισμοί καθορισμού των μισθών	Εφαρμογή δεσμεύσεων υπό την κυριαρχία του «Μνημονίου Συμφωνίας» 11 Μαΐου 2011	Εφαρμογή δεσμεύσεων υπό την κυριαρχία του «Μνημονίου Συμφωνίας» 11 Μαΐου 2011	Εφαρμογή δεσμεύσεων υπό την κυριαρχία του «Μνημονίου Συμφωνίας» 11 Μαΐου 2011	α) Πάγωμα των μισθών στο δημόσιο τομέα το 2012-2013 β) Προώθηση της προσαρμογής των μισθών ώστε να συμβαδίζουν με την παραγωγικότητα στο επίπεδο επιχείρησης
Ιρλανδία	Μηχανισμοί καθορισμού των μισθών	Εφαρμογή δεσμεύσεων στο πλαίσιο προγραμμάτων χρηματοδοτικής βοήθειας	Εφαρμογή δεσμεύσεων στο πλαίσιο προγραμμάτων χρηματοδοτικής βοήθειας	Εφαρμογή δεσμεύσεων στο πλαίσιο προγραμμάτων χρηματοδοτικής βοήθειας	το θέμα των μισθών δεν τίγεται/ τίθεται άμεσα (wages not directly addressed)
Κύπρος	Μηχανισμοί καθορισμού των μισθών	Μεταρρύθμιση του καθορισμού των μισθών και τιμαριθμική αναπροσαρμογή	Μεταρρύθμιση του συστήματος τιμαρίθμησης των μισθών	Εφαρμογή δεσμεύσεων στο πλαίσιο προγραμμάτων χρηματοδοτικής βοήθειας	Μεταρρύθμιση στο πλαίσιο καθορισμού των μισθών

Πηγή: Eurofound, Eiro, 2013 επεξεργασία δική μου

2.3 Συστήματα αποζημίωσης ανέργων

Επιδόματα ανεργίας ή εισοδηματικές ενισχύσεις (Unemployment Benefits) για τους ανέργους έχουν αναπτύξει όλα τα κράτη-μέλη της Ε.Ε καθώς διαθέτουν κάποιο σύστημα προστασίας των εργαζομένων από τις εισοδηματικές επιπτώσεις της ανεργίας. Στο πλαίσιο αυτό αξίζει να αναφερθούμε στη δομή και στο βαθμό κάλυψης των ευρωπαϊκών συστημάτων για την εισοδηματική ενίσχυση των ανέργων. Η δομή κάθε εθνικού συστήματος για τη στήριξη του εισοδήματος των ανέργων επηρεάζεται αναμφισβήτητα από τη διάρθρωση και τις αρχές του εθνικού συστήματος κοινωνικής ασφάλειας. Όπως προκύπτει από τη συγκριτική τους παρατήρηση, όλα σχεδόν τα ευρωπαϊκά συστήματα εισοδηματικής ενίσχυσης των ανέργων –όπως και τα γενικά συστήματα γενικής ασφάλειας– συνδυάζουν την αρχή της Κοινωνικής Ασφάλισης και την αρχή της Κοινωνικής Πρόνοιας.

Ειδικότερα, όπως προκύπτει από την πρόσφατη συγκριτική έρευνα του Ευρωπαϊκού Παρατηρητήριου Εργασιακών Σχέσεων (EIRO), η ανεργία καλύπτεται μέσω της κοινωνικής ασφάλισης (social insurance) και όσοι άνεργοι δεν καλύπτονται από αυτό το ασφαλιστικό καθεστώς καλύπτονται από ένα διακριτό σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας¹² ή από ένα πρόγραμμα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος.

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, οι μεταρρυθμίσεις στον κατώτατο μισθό στις χώρες των μνημονίων επηρέασαν και τα συστήματα αποζημίωσης των ανέργων επιφέροντας αρνητικές συνέπειες στην κοινωνική προστασία τους. Συγκεκριμένα, οι χρηματικές παροχές, οι οποίες χορηγούνται από τις δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης στους ανέργους για την εισοδηματική τους ενίσχυση στην Ελλάδα, την Πορτογαλία, και την Ιρλανδία, μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: (α) στο Υποχρεωτικό ή Τακτικό επίδομα ανεργίας (Unemployment Insurance Benefit) και (β) στο Ειδικό επίδομα ανεργίας (Unemployment Assistance Benefit), που χορηγείται αφού έχει λήξει το δικαίωμα στο Τακτικό επίδομα. Αντίθετα στην Κύπρο δεν παρέχεται το επίδομα της δεύτερης κατηγορίας. Αξίζει να σημειωθεί, επίσης, ότι η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Κύπρος διαθέτουν ένα σύστημα κοινωνικής πρόνοιας (ή Social Assistance) εξαρτώμενο

¹² Το σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας αφορά τα άτομα που αντιμετωπίζουν τους κινδύνους της φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού, αλλά λειτουργεί ως δίκτυ ασφαλείας και για τους ανέργους που δεν έχουν δικαίωμα στο ασφαλιστικό σύστημα. Έτσι, λειτουργεί ως δίκτυ προστασίας των ανέργων μεγάλου χρονικού διαστήματος ώστε να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες και να επιτρέψουν την εισαγωγή τους στην αγορά εργασίας.

από τη φορολογία για την κάλυψη των ανέργων με χαμηλό εισόδημα, σε αντίθεση με την Ελλάδα. Επίσης στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία η παροχή ανεργίας χορηγείται μηνιαία, ενώ στην Ιρλανδία και στην Κύπρο παρέχεται εβδομαδιαία.

Το επίδομα ανεργίας –Τακτικό και Ειδικό– τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Πορτογαλία (χώρες του Νότου) δεν αποδείχτηκε το πιο αποτελεσματικό για την υποστήριξη των ανέργων. Ένα κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η χαμηλή κάλυψη των ανέργων (Matsaganis, 2013, OECD, 2014), λόγω των αυστηρών προϋποθέσεων για την παροχή των επιδομάτων, ωστόσο η Πορτογαλία, σε αντίθεση με την Ελλάδα, διαθέτει σύστημα κοινωνικής πρόνοιας για τους ανέργους (Guitierrez, 2014). Στην Ελλάδα, τα επιδόματα ανεργίας είναι συγκριτικά πολύ χαμηλά και πολύ κάτω από το όριο της φτώχειας, τα δε κριτήρια επιλεξιμότητας συνδέονται αυστηρά με την κοινωνική εισφορά αποκλείοντας τους νεοεισερχόμενους, τους νέους ανέργους και εκείνους με χαμηλές εισφορές απασχόλησης (Venieris, 2013, Papadopoulos, 2006). Αντίθετα η Ιρλανδία, το 2011, με την κατάργηση του ετήσιου ανώτατου ορίου εισοδήματος του μισθωτού για το «Επίδομα του Αναζητούντος Απασχόληση», καθώς επίσης και με το *δίχτυ κοινωνικής προστασίας δίχως αποκλεισμένους*, αποδεικνύει ότι έχει ένα πιο προστατευτικό και πιο αποτελεσματικό σύστημα αποζημίωσης για τους ανέργους.

Ειδικότερα, την περίοδο της κρίσης, στις χώρες των μνημονίων παρατηρούνται οι εξής μεταρρυθμίσεις συγκριτικά στο Τακτικό και Ειδικό επίδομα και στο επίδομα που παρέχεται από την Κοινωνική Πρόνοια για ανέργους:

2.3.1. Τακτικό επίδομα ανεργίας

Στην Ελλάδα, το τακτικό επίδομα ανεργίας καλύπτει τους εργαζομένους που απολύθηκαν ή των οποίων οι συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου έληξαν. Καλύπτει όλα τα άτομα που απασχολήθηκαν με εξαρτημένη σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου ή αορίστου ή οντότητες που λειτουργούν σύμφωνα με το δημόσιο ή ιδιωτικό δίκαιο ή ακόμα και απασχολούμενους από το Δημόσιο, δεδομένου ότι είναι ασφαλισμένοι στον τομέα ασφάλισης υγείας του Ιδρύματος Κοινωνικής Ασφάλισης (ΙΚΑ), που αποτελεί το μεγαλύτερο οργανισμό κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα. Για τους δημόσιους υπαλλήλους δεν υπάρχει συγκεκριμένο καθεστώς προστασίας της ανεργίας, καθώς θεωρούνται μόνιμο προσωπικό μέχρι τη συνταξιοδότησή τους. Αξίζει να αναφερθεί ότι το τακτικό επίδομα ανεργίας δεν υπολογίζεται με βάση την προηγούμενη αμοιβή του εργαζόμενου αλλά με βάση τον εθνικό κατώτατο μισθό που προσδιορίζεται από την

εθνική νομοθεσία. Από το 2007 σύμφωνα με το Ν.3552/2007 το επίδομα έχει καθοριστεί στο 55% του κατώτατου μισθού για τους εργαζομένους με πλήρη απασχόληση και ανέρχεται σε 14,69€ την ημέρα και 367,38€ ανά μήνα. Ωστόσο, από 12.3.2012 έως σήμερα (διατάξεις του Ν.4046/2012¹³) το τακτικό επίδομα ανεργίας αναπροσαρμόστηκε στα 14,40€ ανά ημέρα και 360€ το μήνα ως αποτέλεσμα της μείωσης του εθνικού κατώτατου μισθού κατά 22%, αυξανόμενο κατά 10% για κάθε εξαρτώμενο μέλος της οικογένειας του ανέργου έως τρία μέλη. Επίσης χορηγείται τακτικό επίδομα των 297 € ανά μήνα για τους εργαζομένους των οποίων ο τελευταίος μηνιαίος μισθός κυμαινόταν από 157-314€ και 198€ ανά μήνα για τα άτομα με μισθό 157€.

Στην Πορτογαλία, μετά την πολιτική λιτότητας της PEC 2010-2013, η σοσιαλιστική κυβέρνηση αποφάσισε να κάνει αλλαγές σε σχέση με το σύστημα επιδομάτων ανεργίας, τα οποία περιλαμβάνονται στο διάταγμα 72/2010 που δημοσιεύτηκε στις 25 Ιουνίου 2010 (PT1005029I). Συγκεκριμένα, το διάταγμα 72/2010 ορίζει ότι οι δικαιούχοι πρέπει να αποδεχθούν θέσεις εργασίας με ακαθάριστο μισθό 10% ή περισσότερο πάνω από την αξία του επιδόματος ανεργίας (UI) κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους της ανεργίας τους. Σε περίπτωση που έπειτα από 12 μήνες βρίσκονται ακόμη εκτός αγοράς εργασίας, πρέπει να δεχθούν έναν ακαθάριστο μισθό ίσο με το επίδομα ανεργίας τους. Αν, ωστόσο, απορρίψουν μια τέτοια προσφορά εργασίας, χάνουν το δικαίωμά τους στο τακτικό επίδομα ανεργίας. Το νέο διάταγμα περιορίζει επίσης το υποχρεωτικό επίδομα ανεργίας στο ανώτατο όριο του 75% των προηγούμενων αποδοχών του ενδιαφερομένου και δεν μπορεί να υπερβαίνει το τριπλάσιο της αξίας του δείκτη κοινωνικής στήριξης (ΔΚΣ), που το 2010 ορίστηκε στα 419,22€ το μήνα. Ωστόσο, σύμφωνα με το μνημόνιο για την αντιμετώπιση των δημόσιων οικονομικών που υπεγράφη στις 11.5.2011 με την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, δημιουργήθηκαν νέες προκλήσεις για το σύστημα προστασίας σε περίπτωση ανεργίας, αντιστρέφοντας την ποιότητα της προστασίας, καθώς το ποσό του επιδόματος περιορίζεται στο ανώτατο όριο του 65% του προηγούμενου μισθού του αιτούντος (όχι στο 75% που ίσχυε) και δεν μπορεί να είναι πάνω από 2,5 ΔΚΣ (όχι το 3% ΔΚΣ που ίσχυε). Μετά από 180 ημέρες (ή έξι μήνες) λήψης του κανονικού επιδόματος, η ημερήσια καταβολή μειώνεται κατά 10%. Αξίζει να αναφερθεί ότι στις περιπτώσεις που και τα δύο

¹³ Διατάξεις του Ν.4046/2012 (εφαρμογή του Β' Μνημονίου υπό συμφωνία ΔΝΤ, Ε.Ε., ΕΚΤ και την υπουργική απόφαση για τη μείωση των κατώτατων μισθών και ημερομισθίων κατά 22% από 28/2/2012).

μέλη ενός ζεύγους είναι δικαιούχοι και έχουν εξαρτώμενα τέκνα ή είναι μονογονεϊκές οικογένειες (ισχύει και στην Ελλάδα), ο νόμος προβλέπει αύξηση του επιδόματος ανεργίας κατά 10%. Από την άλλη πλευρά, το μνημόνιο προέβλεπε την επέκταση του επιδόματος ανεργίας σε μεγαλύτερο αριθμό δικαιούχων με τη μείωση του απαιτούμενου χρόνου για την πρόσβαση σε ασφάλιση ανεργίας από τους 15 στους 12 μήνες. Μεταγενέστερα, ο δεξιός συνασπισμός PSD/CDS, που ήρθε στην εξουσία συνέταξε νομοθεσία σύμφωνα με τις άνωθεν απαιτήσεις του μνημονίου και στις 15 Μαρτίου του 2012 δημοσίευσε το Νόμο 64/2012.

Στην *Ιρλανδία*, το 2006 το τακτικό επίδομα ανεργίας μετονομάστηκε σε «Επίδομα του Αναζητούντος Απασχόληση» (Jobseeker's Benefit). Το Jobseeker's Benefit είναι μια εβδομαδιαία καταβολή από το Υπουργείο Κοινωνικής Προστασίας στα άτομα που δεν έχουν εργασία και καλύπτονται από την κοινωνική ασφάλιση που σχετίζεται με υποχρεωτική πληρωμή εισφορών (PRSI) από τους περισσότερους εργοδότες και εργαζομένους (άνω των 16 ετών) στο εθνικό Ταμείο Κοινωνικής Ασφάλισης (SIF). Οι πιο πρόσφατες αλλαγές στον αριθμό εισφορών PRSI που θα έπρεπε κάποιος δικαιούχος να έχει για το επίδομα αυτό έγιναν το 2009. Συγκεκριμένα, για να δικαιούται κάποιος το επίδομα, θα πρέπει: α) να έχει τουλάχιστον 104 εβδομάδες PRSI πληρωμένες από τότε που άρχισε να εργάζεται και β) να έχει 39 εβδομάδες PRSI πληρωμένες ή πιστωμένες στο αντίστοιχο φορολογικό έτος (τουλάχιστον 13 εβδομάδων πληρωμένες εισφορές) ή να έχει 26 εβδομάδες PRSI πληρωμένες στο αντίστοιχο φορολογικό έτος και 26 εβδομάδες PRSI πληρωμένες στο ακριβώς προηγούμενο φορολογικό έτος. Το 2011 το ετήσιο ανώτατο όριο εισοδήματος του μισθωτού για το «Επίδομα του Αναζητούντος Απασχόληση» καταργήθηκε και η Κοινωνική Ασφάλιση Ανεργίας παρέχεται σε όλα τα εισοδήματα. Έτσι, τον Ιανουάριο του 2011, το πλήρες εβδομαδιαίο ατομικό ποσοστό του JB είναι 188€ (πτώση κατά 8 ευρώ σε σχέση με το 2010). Επίσης, από τον Ιανουάριο του 2013, κατά τον υπολογισμό του ποσού του επιδόματος που καταβάλλεται, λαμβάνεται υπόψη και η εργασία την Κυριακή.

Τέλος στην *Κύπρο*, η πιο σημαντική αλλαγή στο σύστημα αποζημίωσης των ανέργων έγινε επίσης την περίοδο της κρίσης και αναφέρεται στην κατανομή του ποσοστού της εισφοράς των ασφαλιστέων αποδοχών στο Λογαριασμό της Ανεργίας των μισθωτών εργαζόμενων. Συγκεκριμένα, μετά την ψήφιση του Νόμου 59(1)/2010 *Περί κοινωνικών ασφαλίσεων* στις 9 Ιουλίου 2010, το ποσοστό των ασφαλιστέων αποδοχών των μισθωτών διατίθεται στο Λογαριασμό της Ανεργίας και έχει αυξηθεί από το 1% στο 1,15%.

Στην Κύπρο το Τακτικό επίδομα ανεργίας περιλαμβάνει ένα βασικό και ένα συμπληρωματικό επίδομα. Το εβδομαδιαίο ποσό του βασικού επιδόματος την περίοδο κρίσης ισούται με το 60% του μέσου εβδομαδιαίου των βασικών ασφαλιστέων αποδοχών του δικαιούχου κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους εισφορών και αυξάνεται κατά 1/3 για την/τον εξαρτώμενο σύζυγο και κατά 1/6 για κάθε τέκνο ή άλλον εξαρτώμενο (ο μέγιστος αριθμός εξαρτώμενων τέκνων ή άλλων εξαρτώμενων είναι δύο). Το εβδομαδιαίο ποσό του συμπληρωματικού επιδόματος ισούται με το 50% του εβδομαδιαίου μέσου όρου των ασφαλιστέων εσόδων του δικαιούχου που υπερβαίνει τα βασικά ασφαλιστέα έσοδα, αλλά το συμπληρωματικό επίδομα δεν μπορεί να είναι υψηλότερο από το εβδομαδιαίο ποσό των βασικών ασφαλιστέων εσόδων.

Όσον αφορά τη διάρκεια της καταβολής του τακτικού επιδόματος στην *Ελλάδα*, αυτή κλιμακώνεται ανάλογα με τον αριθμό ημερών απασχόλησης του ανέργου κατά τη διάρκεια της αντίστοιχης κρινόμενης περιόδου προ της λύσης της σχέσης της απασχόλησης (δηλαδή σε 14 μήνες, 12 μήνες ή 2 χρόνια). Η ελάχιστη διάρκεια της καταβολής του ανέρχεται σε 5 μήνες και η μέγιστη διάρκειά του είναι 12 μήνες. Μια σημαντική επισήμανση αφορά ότι από *1.1.2013* οι συνολικές μέρες επιδότησης ανεργίας δεν θα πρέπει να υπερβαίνουν τις 450 σε μια τετραετία.¹⁴ Στην *Πορτογαλία* η διάρκεια του υποχρεωτικού επιδόματος ποικίλλει ανάλογα με την ηλικία και την ανταποδοτική σταδιοδρομία, από ένα ελάχιστο 5 μηνών (ή 150 ημερών) για τους νεότερους δικαιούχους με μικρότερη σταδιοδρομία σε ένα μέγιστο 18 μηνών (ή 540 ημερών) για τους πιο μεγάλους ηλικιακά δικαιούχους με μακρά επαγγελματική σταδιοδρομία. Στην *Ιρλανδία*, όσον αφορά τη διάρκεια του Jobseeker's Benefit, αυτό μπορεί να καταβάλλεται μέχρι το όριο των 7 μηνών και 8 ημερών (ή 234 ημερών) ή 10 μηνών και 4 ημερών (312 ημέρες ανεργίας). Όμως, η διάρκεια του επιδόματος ποικίλλει ανάλογα με την κατηγορία της εισφοράς PRSI και τον αριθμό των συνολικών εισφορών που καταβλήθηκαν από όταν άρχισε να εργάζεται το άτομο. Στην *Κύπρο* η διάρκεια του επιδόματος είναι 5 μήνες και δύο ημέρες (ή 156 εργάσιμες ημέρες) σε κάθε περίοδο διακοπής της απασχόλησης.

¹⁴Από 1.1.2014 τα ημερήσια επιδόματα στην τετραετία δεν μπορούν να είναι πάνω από 400. Η διάρκεια της επιδότησης είναι από 5-12 μήνες και εξαρτάται πλέον και από τον περιορισμό των 450 (2013) ή 400 (2014) ημερήσιων επιδομάτων ανεργίας για την τετραετία πριν από την έναρξη της επιδότησης.

2.3.2. Ειδικά επιδόματα ανεργίας

Όσον αφορά τα ειδικά επιδόματα ανεργίας (UA) στην Ελλάδα, χορηγούνται σε άτομα που είναι ασφαλισμένα στον ΟΑΕΔ, αλλά δεν δικαιούνται να λαμβάνουν το τακτικό επίδομα ανεργίας, είτε επειδή δεν πληρούν τις προϋποθέσεις σχετικά με την ελάχιστη περίοδο προηγούμενης απασχόλησης είτε επειδή η κανονική περίοδος καταβολής του επιδόματος ανεργίας έληξε. Οι κατηγορίες αυτών των βοηθημάτων είναι το: α) ειδικό εποχικό βοήθημα, β) ειδικό βοήθημα μετά τη λήξη της επιδότησης λόγω ανεργίας, γ) ειδικό βοήθημα μετά από τρίμηνη παραμονή στα μητρώα του ΟΑΕΔ, δ) ειδικό βοήθημα σε όσους εξέτισαν ποινή στερητική της ελευθερίας, ε) ειδικό βοήθημα λόγω επίσχεσης εργασίας και, τέλος, στ) επίδομα μακροχρόνιων ανέργων μετά τη λήξη της περιόδου καταβολής του επιδόματος ανεργίας. Η αναπροσαρμογή του ποσού όλων των βοηθημάτων υπολογίζεται με βάση τον κατώτατο μισθό και, ως εκ τούτου, από το Μάρτιο του 2012, εκτός από το τακτικό επίδομα ανεργίας, όλα τα άλλα επιδόματα που χορηγεί ο ΟΑΕΔ, και συνδέονται με τον Εθνικό Κατώτατο Μισθό, έχουν μειωθεί κατά 22%. Η διάρκειά τους διαφέρει ανά κατηγορία επιδομάτων. Συγκεκριμένα στους μακροχρόνιους ανέργους χορηγείται για ένα χρόνο.

Στην Πορτογαλία, η διάρκεια της παροχής του Ειδικού επιδόματος ανεργίας (UA) ακολουθεί τους ίδιους κανόνες όπως το υποχρεωτικό επίδομα ανεργίας (UI), δηλαδή η ελάχιστη διάρκεια είναι 5 μήνες (150 ημέρες) και η μέγιστη 18 μήνες (540 ημέρες). Όσον αφορά τα ποσοστά αναπλήρωσης, το ειδικό επίδομα σχετίζεται με την αξία του Δείκτη Κοινωνικής Στήριξης και τον τύπο της οικογένειας, δηλαδή 100% για τους δικαιούχους με νοικοκυριά και 80% για τους μεμονωμένους δικαιούχους.

Στην Ιρλανδία, το ειδικό επίδομα ή βοήθημα ανεργίας μετονομάστηκε επίσης σε Jobseeker's Allowance («Επίδομα του Αναζητούντος Απασχόληση») το 2006. Είναι μια καταβολή που ελέγχεται από τα μέσα (it is means tested payment) σε άτομα που είναι άνεργα και αναζητούν εργασία. Το Jobseeker's Allowance καταβάλλεται για όσο διάστημα οι προϋποθέσεις χορήγησής του συνεχίζουν να ισχύουν. Από τον Ιανουάριο του 2011 το πλήρες εβδομαδιαίο ατομικό ποσοστό του επιδόματος είναι επίσης 188€ (πτώση κατά 8 ευρώ) όπως το JB. Αξίζει να αναφερθεί ότι από 1.5.2009 μειώνεται το επίδομα στα 100€ εβδομαδιαίως από τα 204,30€ για τα άτομα κάτω των 20 ετών.¹⁵ Από

¹⁵ Οι αλλαγές έγιναν για να δώσουν ισχυρά οικονομικά κίνητρα σε νέους 18 και 19 ετών που αναζητούν εργασία να καταρτιστούν και να μην είναι εξαρτημένοι από το Κράτος. Είναι ένα στοχευμένο μέτρο για τη

τον Ιανουάριο του 2010 για τα άτομα ηλικίας 20&21 ετών χωρίς εξαρτώμενα μέλη το επίδομα μειώθηκε στα 100€ από 196€, για τα άτομα ηλικίας 22-24 ετών στα 150€ και, τέλος, για τα άτομα ηλικίας 25 και άνω παρέμεινε στα 196€. Περαιτέρω αλλαγές, όπως έχει ήδη ειπωθεί, έγιναν τον Ιανουάριο του 2011 οπότε το «Επίδομα του Αναζητούντος Απασχόληση» ανέρχεται στα 188€ εβδομαδιαίως.

Τέλος, στην *Κύπρο* δεν υπάρχει σύστημα βοήθειας των ανέργων (*Unemployment Assistance*) μετά τη λήξη του Τακτικού επιδόματος.

2.3.3. Άλλα επιδόματα

Όσον αφορά το σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας στην *Ελλάδα*, δεν έχει σχέση με το σύστημα αποζημίωσης των ανέργων αφού δεν καλύπτει το εισόδημά τους. Στην *Πορτογαλία*, το Εισόδημα Κοινωνικής Ενσωμάτωσης (γνωστό παλαιότερα ως Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα) εστιάζει στη στήριξη ατόμων ή οικογενειών σε κατάσταση μεγάλης οικονομικής ανάγκης. Το Εισόδημα Κοινωνικής Ενσωμάτωσης (ΕΚΕ) είναι ταυτόχρονα επίδομα, μέρος του υποσυστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας του Δημόσιου Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης, και πρόγραμμα ενσωμάτωσης, με σκοπό να παρέχει στα άτομα και τα νοικοκυριά τους τα μέσα που θα ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες και θα επιτρέπουν την προοδευτική είσοδό τους στην αγορά εργασίας. Εάν ο δικαιούχος ζει μόνος, το ΕΚΕ δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 189,52€ το μήνα. Εάν ο δικαιούχος είναι μέλος ενός νοικοκυριού, το νοικοκυριό δικαιούται να λάβει 132,66 € για κάθε ενήλικα και 94,76€ για κάθε παιδί το μήνα. Στην *Ιρλανδία* το «Επίδομα του Αναζητούντος Απασχόληση» εντάσσεται σε ένα από τα Κοινωνικά Επιδόματα, στα οποία ανήκουν και τα προσυνταξιοδοτικά επιδόματα, επίδομα γεωργών, τυφλών, σύνταξη χηρείας, αναπηρίας κτλ. Χορηγείται σε αυτούς που έχουν χαμηλό ή καθόλου εισόδημα. Από τις 30 Δεκεμβρίου του 2010, το «Επίδομα του Αναζητούντος Απασχόληση», όπως τα περισσότερα κοινωνικά επιδόματα, μειώθηκε και κυμαίνεται κατά 10€ την εβδομάδα. Στην *Κύπρο* η Κοινωνική Πρόνοια (*Social Assistance*), της

βελτίωση των δεξιοτήτων των νέων και την καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας μέσω της κατάρτισης ή της πρακτικής άσκησης ή αναζήτησης εργασίας με εισόδημα πάνω από 100 ευρώ.

οποίας η ύπαρξη γίνεται αντιληπτή μέσω της προστασίας του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, καλύπτει τους ανέργους με χαμηλό ή καθόλου εισόδημα.

Πίνακας 2.6: Ποσοστά Τακτικού Επιδόματος Ανεργίας από το 2007 έως το 2014

		Τιμή σε ευρώ (ανά μηνιαίο εισόδημα)		Τιμή σε ευρώ (ανά εβδομαδιαίο εισόδημα)		Τιμή σε ευρώ (ανά μηνιαίο εισόδημα)		Τιμή σε ευρώ (ανά εβδομαδιαίο εισόδημα)
Ελλάδα	2007	367,38€	Ιρλανδία	185,80€ (150€ ή περισσότερο εισόδημα)	Πορτογαλία		Κύπρος	-
	2008	404,11€		197,80€ (150€ ή περισσότερο εισόδημα)				-
	2009	454,25€		204,30€ (300€ ή περισσότερο εισόδημα)				
	2010	454,25€		196€ (300€ ή περισσότερο εισόδημα)		Το επίδομα ανεργίας ισούται με το 75% του εισοδήματος αναφοράς με όριο 3 φορές το Δείκτη Κοινωνικής Στήριξης (IAS) (419,22 ευρώ) το μήνα, και δεν μπορεί να είναι κατώτερο από το IAS.		-
	2011	454,25€		188€ (300€ ή περισσότερο εισόδημα)		Όσον αφορά τα ποσοστά αναπλήρωσης, το επίδομα ανεργίας ισούται με το 65% του εισοδήματος αναφοράς με όριο 2,5 φορές το Δείκτη Κοινωνικής Στήριξης		-

						(IAS) (419,22€) το μήνα, και δεν μπορεί να είναι κατώτερο από το IAS.		
	2012	360€		188€				
	2013	360€		188€				Το εβδομαδιαίο ποσό: α) του βασικού επιδόματος ισούται με το 60% του μέσου εβδομαδιαίου των βασικών ασφαλιστέων αποδοχών του δικαιούχου κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους εισφορών β) του συμπληρωματικού επιδόματος ισούται με το 50% του εβδομαδιαίου μέσου όρου των ασφαλιστέων εσόδων του δικαιούχου που υπερβαίνει τα βασικά ασφαλιστέα έσοδα.
	2014	360€		188€				Το ίδιο
Διάρκεια επιδόματος	Ελλάδα	5-12 μήνες	Ιρλανδία	7 μήνες και 8 ημέρες-10 μήνες και 4 ημέρες (234 ή 312 ημέρες)	Πορτογαλία	Η ελάχιστη διάρκεια του υποχρεωτικού επιδόματος είναι 5 μήνες - 18 μήνες (150 ημέρες και η μέγιστη 540 ημέρες)	Κύπρος	5 μήνες και δύο ημέρες (156 εργάσιμες ημέρες).

Πηγή: Eurofound, Eiro, δική μου επεξεργασία

2.4 Νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης

Όπως ορθώς επισημαίνει ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας, είναι ευρέως γνωστό ότι η εργατική νομοθεσία είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομία κάθε χώρας και την επίτευξη ισορροπημένης ανάπτυξης, τόσο σε όρους οικονομικής αποτελεσματικότητας όσο και σε όρους ευημερίας του πληθυσμού στο σύνολό του. Ωστόσο, για να επιτευχθεί αυτό, απαιτείται μια λεπτή ισορροπία μεταξύ αποτελεσματικότητας και ευημερίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η εργατική νομοθεσία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για δίκαιες και αποτελεσματικές εργασιακές σχέσεις, που στην ουσία αποδίδουν σε παραγωγική και αξιοπρεπή απασχόληση, καθώς και κοινωνική ειρήνη (ILO, 2011). Παρά ταύτα, στο πλαίσιο της δημοσιονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης, καθώς και στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής ατζέντας *flexicurity* (ευελιξία με ασφάλεια), το εθνικό εργατικό δίκαιο των χωρών έχει υποστεί σημαντικές αλλοιώσεις, καθώς η προώθηση της εφαρμογής του δανικού μοντέλου από την Ε.Ε χαρακτηρίζεται από την απορρύθμιση του θεσμικού πλαισίου προστασίας της απασχόλησης χωρίς ωστόσο να προωθείται η ασφάλειά του (Escande – Variol et al, 2012, Clauwaert and Schomann, 2012, Lokiec and Robin – Olivier 2012, Cazes et al, 2013). Όπως επιβεβαιώνεται, η συνταγή της ευελιξίας χωρίς ασφάλεια είναι απίθανο να βελτιώσει τα πράγματα τόσο πολύ (Matsagannis, 2011).

Η νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης περιλαμβάνει όλα τα είδη των μέτρων προστασίας της εργασίας αναφερόμενη τόσο σε κανονισμούς σχετικά με την πρόσληψη (προσωρινές συμβάσεις ορισμένου χρόνου) όσο και σε κανονισμούς σχετικά με την απόλυση (ατομικές ή συλλογικές απολύσεις). Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα από τα πιο συχνά μέτρα αυστηρότητας της προστασίας της απασχόλησης είναι ο Δείκτης Προστασίας της Απασχόλησης που εκπονήθηκε από τον ΟΟΣΑ. Ο Δείκτης αυτός βασίζεται σε τρία εργαλεία: α) προστασία της απασχόλησης των εργαζομένων ενάντια στην ατομική απόλυση, β) ειδικές απαιτήσεις για τις ομαδικές απολύσεις, γ) νομοθεσία των προσωρινών μορφών απασχόλησης.

Παραθέτοντας τον παρακάτω συγκριτικό πίνακα με τους δείκτες προστασίας της απασχόλησης του ΟΟΣΑ από τις ατομικές και συλλογικές απολύσεις, καθώς και την προστασία των συμβάσεων προσωρινής μορφής απασχόλησης, στις χώρες των μνημονίων το 2008 (κρίση) και το 2013 (μετά-κρίση), διαπιστώνεται ότι η *Πορτογαλία* έχει τη μεγαλύτερη απορρύθμιση προστασίας έναντι των ατομικών απολύσεων με πτώση

το 2013 κατά 0,50 μόρια και ακολουθεί η *Ελλάδα* με πτώση κατά 0,21 μόρια. Αντίθετα στην απορρύθμιση προστασίας των προσωρινών μορφών απασχόλησης πρωταγωνιστικό ρόλο έχει η *Ελλάδα* με πτώση το 2013 κατά 0,62 μόρια. Στην *Πορτογαλία* σημειώνεται ελαφρά πτώση κατά 0,21 μόρια. Όσον αφορά την προστασία των συλλογικών απολύσεων στην *Ελλάδα* και *Πορτογαλία*, αυτή παραμένει ίδια και στις δύο χώρες το 2008 και το 2013. Στην *Ιρλανδία*, η νομική προστασία έναντι των ατομικών απολύσεων είναι ήδη χαμηλή το 2008 με 1,67 μόρια και με μεγάλη πτώση το 2013 (1,50 μόρια), με μια πτώση δηλαδή κατά 17 μονάδες. Ωστόσο, το 2013, η νομική προστασία έναντι των προσωρινών μορφών απασχόλησης αυξάνεται (0,5 μόρια), καθώς και η προστασία απέναντι στις συλλογικές απολύσεις (κατά 1,12 μονάδες). Συγκριτικά με μία αναπτυγμένη χώρα, τη *Δανία*, το 2013 σημειώνεται αύξηση προστασίας έναντι των ατομικών απολύσεων κατά 0,57 μόρια και μείωση έναντι των συλλογικών κατά 0,25 μόρια. Η προστασία των προσωρινών μορφών απασχόλησης παραμένει σταθερή.

Πίνακας 2.7: Προστασία της Απασχόλησης στις χώρες των μνημονίων, ΟΟΣΑ (2008 & 2013)*

	Προστασία των μόνιμων εργαζομένων από τις ατομικές απολύσεις 2008	Προστασία των μόνιμων εργαζομένων από τις ατομικές απολύσεις 2013	Ρύθμιση των προσωρινών μορφών απασχόλησης 2008	Ρύθμιση των προσωρινών μορφών απασχόλησης 2013	Ειδικές απαιτήσεις για συλλογικές απολύσεις 2008	Ειδικές απαιτήσεις για συλλογικές απολύσεις 2013
Ελλάδα	2,28	2,07	3,54	2,92	3,25	3.25
Ιρλανδία	1,67	1,50	0,71	1,21	2,38	3.50
Πορτογαλία	3,51**	3,01	2,54**	2,33	1,88	1.88*
Δανία***	1,53	2,10	1,79	1,79	3,13	2.88

Πηγή: Συγκριτικός πίνακας από OECD, Employment Protection Database, 2008 & 2013, επεξεργασία δική μου.

**Τα δεδομένα αναφέρονται στην 1 Ιανουαρίου 2013 για τις χώρες το ΟΟΣΑ και 1 Ιανουαρίου 2012 για την Πορτογαλία, η οποία δεν είναι χώρα του ΟΟΣΑ.*

***Για την Πορτογαλία τα στοιχεία αναφέρονται στο 2009 και όχι στο 2008.*

****Δανία, σύγκριση με τις χώρες των μνημονίων.*

Σημείωση: Κλίμακα από 0 (λιγότερο αυστηρό) έως 6 (πιο αυστηρό).

Παρά τις εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις που γίνονται από τη δεκαετία του 1980 και μετά (Venn, 2009), κατά την περίοδο της κρίσης προωθούνται μια σειρά μεταρρυθμίσεων κυρίως στις χώρες των μνημονίων που οδηγούν στην απορρύθμιση της νομοθεσίας προστασίας της απασχόλησης:

Στην *Ελλάδα*, που μαζί με την Πορτογαλία αποτελούσαν δύο από τις χώρες του ΟΟΣΑ με τη μεγαλύτερη προστασία της απασχόλησης (OECD, 2004), παρά τις γενικότερες αδυναμίες των συστημάτων κοινωνικής προστασίας τους (Emmenegger, 2011), η χαλάρωση του πλαισίου προστασίας από τις απολύσεις, ιδιαίτερα στην περίοδο έξαρσης της κρίσης και της ανεργίας, αποτέλεσε μια κεντρικής σημασίας παρέμβαση. Ειδικότερα, η διευκόλυνση και η απελευθέρωση των απολύσεων αποτελεί μέσο πρόσθετης πίεσης για την επιβολή μέτρων συμπίεσης του κόστους εργασίας ώστε να γίνονται δεκτοί από τους εργαζομένους δυσμενέστεροι όροι εργασίας στον ιδιωτικό τομέα υπό την απειλή της ευχερούς πλέον απόλυσης.

Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, την 1.3.2012, υπό το δεύτερο μνημόνιο, αποφασίστηκε η απόλυση 15.000 εργαζομένων μέσα στο 2012 και η αποχώρηση 150.000 επιπλέον εργαζομένων μέχρι το 2016. Επίσης έως τον 06/2010, σύμφωνα με τους νόμους (Ν.3845/2010, Ν.3847/2010, Ν3863/2010), υπό το πλαίσιο αναφοράς των ατομικών απολύσεων, επέρχεται:

- Μείωση κατ' έμμεσο τρόπο του ύψους της καταβαλλόμενης αποζημίωσης έως και 50%, μέσω της δραστηκής μείωσης του χρόνου προειδοποίησης της απόλυσης,¹⁶ αφού η διάρκειά του συρρικνώνεται στο 1/6, δηλαδή από τους 24 στους 6 μήνες (Schomann, 2014, Κουζής, 2014, 2012). Ωστόσο, με το Νόμο 4046/2012 το ανώτατο όριο προειδοποίησης μειώνεται στους 4 μήνες αν ο εργαζόμενος έχει προϋπηρεσία άνω των 16 μηνών (Schomann, 2014).
- Κατάργηση της υποχρέωσης άμεσης καταβολής ολόκληρου του ποσού της αποζημίωσης και θεσπίζεται ελάχιστο όριο άμεσης προκαταβολής του ποσού που αντιστοιχεί σε 2 μηνών αποδοχές έναντι των 6 μηνών, που παράλληλα αυξάνουν τον αριθμό των δόσεων και μειώνουν το ποσό της καταβαλλόμενης δόσης (Schomann, 2014, INE-ΓΣΕΕ, 2012).

¹⁶ Συγκεκριμένα η περίοδος προειδοποίησης από τους εργοδότες είναι:

- 1 μήνα πριν για τα άτομα που εργάζονται 2-12 μήνες στην επιχείρηση.
- 2 μήνες πριν για τα άτομα που εργάζονται 1-4 έτη στην επιχείρηση.
- Έως 24 μήνες για τα άτομα που έχουν τουλάχιστον 28 χρόνια εργασίας στην επιχείρηση.

- Επέκταση της δοκιμαστικής σύμβασης από τους 2 στους 12 μήνες απασχόλησης, με συνέπεια την κατοχύρωση δικαιώματος στην αποζημίωση λόγω απόλυσης μετά από απασχόληση ενός έτους στον ίδιο εργοδότη.

Επιπρόσθετα, με το Ν.3863/2010 υιοθετούνται μέτρα αποτροπής απολύσεων εργαζομένων κοντά στο όριο συνταξιοδότησης. Παράλληλα θεσπίζονται μέτρα για το ενδεχόμενο απόλυσης εργαζομένων μεγάλης ηλικίας στα πρόθυρα συνταξιοδότησης, εφόσον δεν είναι δυνατή η τοποθέτησή τους σε θέση εργασίας.

Όσον αφορά τις ομαδικές απολύσεις, ο Νόμος 3863/2010 προβλέπει *αύξηση του ορίου των ομαδικών απολύσεων*. Συγκεκριμένα, από τις 4 ομαδικές απολύσεις για τις επιχειρήσεις που απασχολούν 20-200 άτομα αυξήθηκε στις 6 ομαδικές απολύσεις για επιχειρήσεις με 20-150 θέσεις απασχόλησης. Επίσης, στις μεγαλύτερες σε μέγεθος επιχειρήσεις μπορεί να απολυθεί το 5% του προσωπικού (ή περισσότεροι από 30 εργαζόμενοι για εταιρείες με περισσότερους από 150 εργαζομένους) σε σύγκριση με το αρχικό 2-3% του προσωπικού σε εταιρείες με περισσότερους από 200 άτομα (Schomann 2014, INE-ΓΣΕΕ, 2012). Το μέτρο αυτό ευνοεί περαιτέρω τις μαζικές απολύσεις οι οποίες συνιστούν σοβαρότατο κίνδυνο για την ένταση της ανεργίας και την επέκτασή της.

Η *Πορτογαλία*, όπως προαναφέρθηκε, δικαίως θεωρείται μια χώρα με υψηλό επίπεδο προστασίας της απασχόλησης. Παρ' όλα αυτά, την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα η χώρα κατέγραψε τη μεγαλύτερη πτώση στην προστασία της απασχόλησης ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ (Venn, 2009). Ήδη ο Κώδικας του Εργατικού Δικαίου, το 2003, είχε αρκετές συνέπειες για την εξατομίκευση των εργασιακών σχέσεων. Συγκεκριμένα, η μεταρρύθμιση του Εργατικού Κώδικα 2006-2009, όταν ήδη είχε ξεσπάσει η παγκόσμια κρίση, προωθούσε τις διαδικασίες για απλοποιημένες ατομικές και συλλογικές απολύσεις, ενώ ταυτόχρονα περιλάμβανε μέτρα για την κοινωνική προστασία των εργαζομένων, μεταξύ άλλων και την προώθηση της μητρότητας και συνεπώς την απαγόρευση της απόλυσης των έγκυων γυναικών (Pedroso, 2014).

Η επίδραση της μεταρρύθμισης του Εργατικού Κώδικα (2006-2009), όπως μετριέται από την αυστηρότητα του δείκτη του ΟΟΣΑ για την προστασία της απασχόλησης, ήταν να μειώσει ελαφρώς την προστασία έναντι των ομαδικών και ατομικών απολύσεων και σημαντικά να ενισχύσει την προστασία των συμβάσεων προσωρινής απασχόλησης. Με

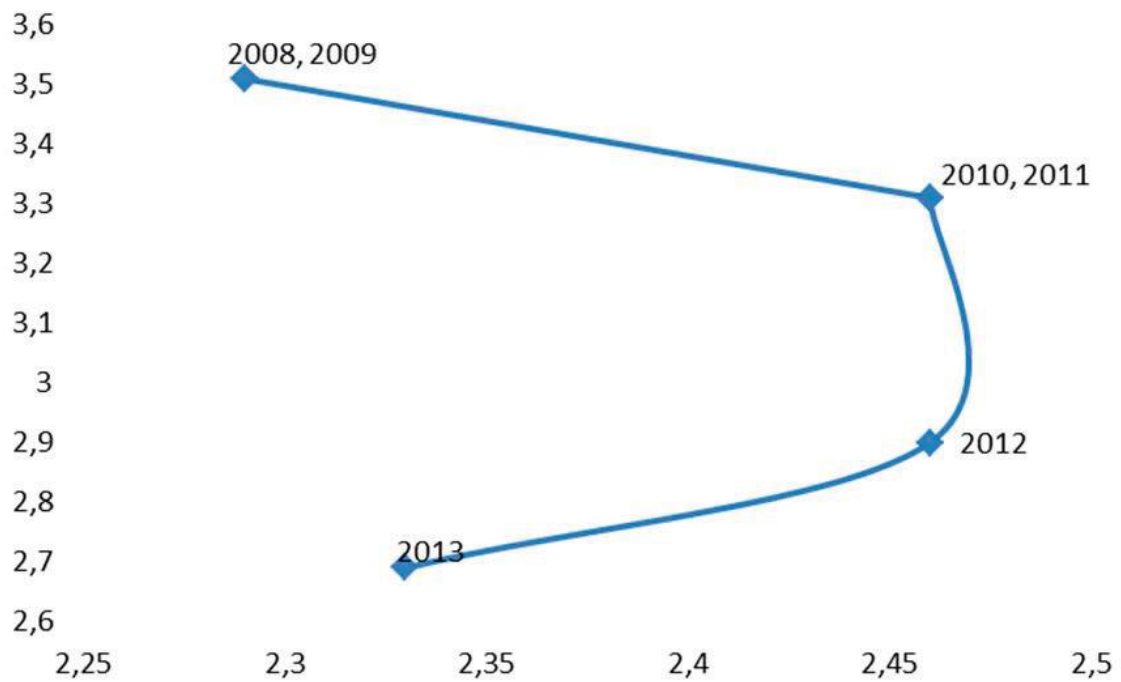
άλλα λόγια, τροποποίησε το σχετικό επίπεδο προστασίας της απασχόλησης μεταξύ των διάφορων τμημάτων της αγοράς εργασίας.

Το 2009 η εστίαση της κυβέρνησης στο εργατικό δίκαιο για την προστασία των απολύσεων δεν προερχόταν από τις συνέπειες της παγκόσμιας κρίσης, αφού στόχος της ήταν όχι η απόλυση αλλά η προώθηση της εσωτερικής ευελιξίας και η προστατευμένη κινητικότητα (Auer, 2006). Ωστόσο, η έναρξη της απελευθέρωσης περισσότερων και πιο εύκολων απολύσεων ξεκίνησε μετά τη στροφή στη λιτότητα, ως συνέπεια της ένταξης στο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής στις 11.5.2011 (Ε.Ε/ΔΝΤ/ΕΚΤ) και υπό την κυριαρχία της δεύτερης κυβέρνησης Jose Socrates, η οποία δεσμεύτηκε να τροποποιήσει εκ νέου τον εργατικό κώδικα μέσω της μείωσης της αποζημίωσης των ατομικών και συλλογικών απολύσεων, για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Συγκεκριμένα, στις 8 Σεπτεμβρίου 2011, το Κοινοβούλιο ενέκρινε Νόμο στον οποίο σχετικά με τις απολύσεις προβλεπόταν αποζημίωση για 20 μέρες χρόνου εργασίας (αντί 30 ημερών που εφαρμοζόταν μέχρι τότε) και επιδόματα που δεν θα υπερέβαιναν τις 12 φορές τη βάση αναφοράς (20 μέρες κάθε χρόνο) και θα περιορίζονταν σε 240 φορές του κατώτατου εγγυημένου μισθού. Το ανώτατο όριο ύψους παροχής των αμοιβών είναι έως 12 μήνες και αφορά συμβάσεις που υπογράφηκαν μετά την 1.11.2011¹⁷ (Schomann 2014, Pedroso, 2014, Clauwaert and Schömann, 2013), (βλ. Πίνακα 2.8).

¹⁷ Η συμφωνία επιτεύχθηκε από τη Σοσιαλιστική Κυβέρνηση, αλλά, λόγω των πρόωρων κοινοβουλευτικών εκλογών, ο νόμος εγκρίθηκε από ένα νέο κοινοβούλιο με κεντροδεξιά πλειοψηφία.

Πίνακας 2.8: ΟΟΣΑ δείκτης αυστηρότητας για την προστασία της απασχόλησης στην Πορτογαλία (2008-2013)

Πηγή: OECD

Παρ' όλα αυτά, οι εργαζόμενοι με συμβάσεις που έχουν συναφθεί πριν από την 1η Νοεμβρίου 2011 με πρόβλεψη αποζημίωσης πάνω από το νόμιμο ανώτατο όριο θα συνεχίσουν να λαμβάνουν αποζημίωση ίση με αυτό που δικαιούνταν αν είχαν απολυθεί πριν από τη λήξη της προθεσμίας, ώστε τα κεκτημένα δικαιώματα να διασφαλίζονται (Schomann, 2014).

Επίσης, τον Αύγουστο του 2012, η αποζημίωση απόλυσης μειώνεται ακόμα περισσότερο και προβλέπεται αποζημίωση σε 12 μέρες χρόνου εργασίας μέσω της νέας τροπολογίας του εργατικού κώδικα υπό τη συνεχή δικαιολογία για την εκπλήρωση της συμφωνίας με την Τρόικα (Schomann, Clauwaert, 2013). Το 2013 συγκριτικά με το 2008, όπως αποδεικνύεται από τον Πίνακα 2.7, σημειώνεται μείωση της προστασίας στις ατομικές απολύσεις.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η άρση του αιτιολογημένου χαρακτήρα¹⁸ των απολύσεων στην Πορτογαλία αποτελεί μια ακόμη παράμετρο στις πολιτικές διευκόλυνσης των

¹⁸ Οι αιτιολογημένες απολύσεις είναι συνταγματικά κατοχυρωμένες ώστε να απαιτείται και αναθεώρηση του συντάγματος.

επιχειρήσεων και στην απελευθέρωση του συστήματος προστασίας από τις απολύσεις. Ακόμα, στις περιπτώσεις των ατομικών απολύσεων, μαζί το κριτήριο της εμπειρίας για την κατάταξη των απολυμένων εργαζομένων, καθώς και η επιθυμία τους να βρουν άλλη θέση μέσα στην εταιρεία –εσωτερική κινητικότητα πριν από την απόλυσή τους–, όπως ίσχυε στον εργατικό κώδικα του 2006-2009, δεν ισχύει πλέον (Schomann 2014).

Στην *Ιρλανδία*, ο Νόμος 2007, για τη νομοθεσία προστασίας της απασχόλησης, ο οποίος εκδόθηκε με την τριμερή συμφωνία των κοινωνικών εταίρων «Προς το 2016», όσον αφορά την εξέταση διάφορων περιπτώσεων των συλλογικών απολύσεων για οικονομικούς λόγους, φανερώνει την προσπάθεια της Ιρλανδίας για προστασία της απασχόλησης από συλλογικές απολύσεις (Muller, 2011). Η δε νομική προστασία ενάντια στις ατομικές απολύσεις, όπως αποδεικνύεται και από τον Πίνακα 2.7, το 2008 ήταν ήδη χαμηλή (1,67), ωστόσο την περίοδο κρίσης 2013 έγινε ακόμα πιο χαμηλή (1,50), ενώ η προστασία ενάντια των συλλογικών απολύσεων το 2013 αυξήθηκε (3,50) συγκριτικά με το 2008 (2,38). Επίσης, στην Ιρλανδία οι εργοδότες αποζημιώνουν μόνο το 15% του κόστους απόλυσης (ατομικών και συλλογικών απολύσεων) από ένα ταμείο πλεονασμού που χρηματοδοτείται από τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης του εργοδότη και του εργαζόμενου, γεγονός που μαρτυρά την έλλειψη προστασίας της αποζημίωσης (Schomann, 2014).

Στην *Κύπρο*, την περίοδο της οικονομικής κρίσης, και υπό το Μνημόνιο 2.4.2013, παρατηρείται αύξηση των απολύσεων¹⁹ και με αυξημένα ποσοστά το 2011-2016 κατά 5.000 απολύσεις στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Επίσης, καθορίζεται μείωση της αποζημίωσης απόλυσης ή κατάργηση της αποζημίωσης. Η τελευταία περίπτωση ισχύει όταν η απόλυση συνδέεται άμεσα με τον πρόσφατο μισθό, έτσι οι εργαζόμενοι χάνουν διπλά και τριπλά, καθώς ο πρόσφατος μισθός είναι αυτός που συνυπολογίζεται για τη σύνταξη (Eurofound, 2013). Σύμφωνα με τα παραπάνω αποδεικνύεται χαμηλή προστασία προς τις ατομικές και ομαδικές απολύσεις. Τέλος ισχύει ακόμα ο κανόνας της μίας πρόσληψης για κάθε τέσσερις συνταξιοδοτήσεις.

¹⁹ Ωστόσο, η ΟΕΒ ισχυρίζεται ότι η μείωση του χρόνου εργασίας σε επίπεδο επιχείρησης ήταν ένας βασικός παράγοντας για τη μείωση των απολύσεων κυρίως σε επιχειρήσεις με 10-50 εργαζομένους. Αυτή επιτυγχάνεται με τη μείωση εργασίας της εβδομάδας δηλαδή 38 ώρες την εβδομάδα σε τετραήμερη βάση είτε μείωση κατά 20% των εβδομαδιαίων ωρών εργασίας με την αντίστοιχη μείωση αποδοχών και πάλι σε τετραήμερη βάση. Οι ρυθμίσεις στο χρόνο εργασίας για τη μείωση των απολύσεων έλαβε χώρα ως επί το πλείστον σε επιχειρήσεις χωρίς συνδικαλιστική εκπροσώπηση.

Όσον αφορά τη νομοθεσία για την προστασία απασχόλησης στις προσωρινές μορφές εργασίας, στην Ελλάδα δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη και την επέκταση της ανώτατης διάρκειας της προσωρινής απασχόλησης, ωστόσο όμως το 2013 η προσωρινή μορφή απασχόλησης δεν προστατεύεται (Πίνακας 2.7). Συγκεκριμένα, οι διαδοχικές συμβάσεις ορισμένου χρόνου αυξάνονται πέραν των 2 ετών στα 3 έτη, όπως συμβαίνει και με την ανώτατη διάρκεια ενοικίασης των εργαζομένων, που τριπλασιάζεται από τον ένα χρόνο στα τρία χρόνια (36 μήνες). Ειδικότερα, μέσω του Νόμου 3845/2010, προβλέπεται η ενθάρρυνση πρόσληψης εργαζομένων και στο δημόσιο τομέα έως τρία χρόνια, μέσω των γραφείων προσωρινής απασχόλησης, ενώ προβλέπεται για τον ΟΑΕΔ να επιδοτεί γραφεία εύρεσης προσωρινής απασχόλησης για την πρόσληψη στο δημόσιο τομέα ανέργων ηλικίας 55-64²⁰ ετών (Schomann 2014).

Στην Πορτογαλία, όσον αφορά την προστασία της απασχόλησης στις προσωρινές μορφές εργασίας, σύμφωνα με το Νόμο 3/2012, στις 10.1.2012 τέθηκε σε ισχύ η προσωρινή τροποποίηση της μέγιστης διάρκειας των συμβάσεων ορισμένου χρόνου. Οι συμβάσεις μπορούν να παραταθούν μέχρι 18 μήνες και αυτή η κατ' εξαίρεση παράταση δεν μπορεί να επιμηκύνει τη σύμβαση πέραν της 31.12.2014. Ωστόσο, αρχές του 2015, ο κανόνας του εργατικού κώδικα θα επαναφερθεί προβλέποντας ότι οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου μπορεί να διαρκέσουν έως και 3 χρόνια όπως ισχύει και στην Ελλάδα (στην Πορτογαλία το 2009 το ανώτατο όριο ήταν 6 χρόνια) (Schomann 2014, Clauwaert, Schomann, 2013). Όπως ήδη έχει λεχθεί, οι προσωρινές μορφές απασχόλησης το 2013 σημειώνουν χαμηλό δείκτη προστασίας (Πίνακας 2.7). Αξίζει να αναφερθεί ότι στην Πορτογαλία υπάρχει το ενδεχόμενο κατάργησης των συμβάσεων αορίστου χρόνου, ενώ στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης έχουν ήδη καταργηθεί.

Στην Ιρλανδία, όσον αφορά την προστασία της απασχόλησης στις προσωρινές μορφές εργασίας, εκδόθηκε στις 16 Μαΐου 2012 νόμος για τους απασχολούμενους με σύμβαση ορισμένου χρόνου, ο οποίος νόμος προβλέπει την προστασία τους με την ίση μεταχείριση με τους μόνιμους εργαζομένους στην απασχόληση και στις συνθήκες εργασίας (στο μισθό, στο χρόνο εργασίας, στις περιόδους άδειας, στις νυχτερινές βάρδιες, υπερωρίες, στις αργίες), ωστόσο, ο νόμος αυτός δεν καλύπτει την αποζημίωση σε περίπτωση απόλυσης. Η νομική προστασία στις προσωρινές μορφές απασχόλησης, όπως

²⁰ Για τη συγκεκριμένη ηλικιακή κατηγορία (55-64) ετών δεν ισχύει η πρόσληψη σε οργανισμούς που εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

αποδεικνύεται και από τον Πίνακα 2.7, το 2013 αυξήθηκε στο 1,21, ενώ το 2008 ήταν ιδιαίτερα χαμηλή (στο 0,71).

Συγκριτικά, την περίοδο της κρίσης αυξημένη ήταν η απορρύθμιση της νομοθεσίας προστασίας της απασχόλησης έναντι των ατομικών, συλλογικών απολύσεων και των συμβάσεων προσωρινής απασχόλησης κυρίως στην Ελλάδα και την Πορτογαλία. Μόνο στην Ιρλανδία σημειώθηκε αύξηση της προστασίας στις προσωρινές μορφές απασχόλησης και στις συλλογικές απολύσεις, ενώ παρατηρήθηκε μείωση στις ατομικές απολύσεις.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, στο σύνολό τους, τα μέτρα αυτά συμβάλλουν στην εκτόξευση διάφορων μορφών ευέλικτης απασχόλησης που κυριαρχούν στο περιεχόμενο νέων προσλήψεων ή προκύπτουν από πρακτικές μετατροπής της τυπικής απασχόλησης σε α-τυπική, δηλαδή σε μη επίσημη μορφή απασχόλησης. Επίσης, τα μέτρα αυτά στις υπό εξέταση χώρες αυξάνουν την εργασιακή ανασφάλεια και επισφάλεια.

2.5 Ενίσχυση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης ενισχύονται οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης μέσω παρεμβάσεων στους παρακάτω τομείς, όπως:

- I. Μέτρα ενίσχυσης της προσωρινής απασχόλησης (συμβάσεις ορισμένου χρόνου, δανεισμός εργαζομένων).
- II. Μέτρα ενίσχυσης της μερικής απασχόλησης (τυπική μερική απασχόληση, μέτρα εκ περιτροπής εργασίας).
- III. Πολιτικές διαχείρισης του εργάσιμου χρόνου.

2.5.1. Μέτρα ενίσχυσης της προσωρινής απασχόλησης

Στα μέτρα αυτά εντάσσονται: α) οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου και β) ο δανεισμός των εργαζομένων.

α) Ως προς τις *συμβάσεις ορισμένου χρόνου* στην Ελλάδα παρατηρείται δυνατότητα επέκτασης του ανώτατου ορίου της διάρκειάς τους από τα δύο στα τρία χρόνια και καθιέρωση της δυνατότητας συνεχών ανανεώσεων χωρίς ωστόσο να μετατρέπονται σε

συμβάσεις αορίστου χρόνου, όπως συνέβαινε στο παρελθόν²¹, για «αντικειμενικούς λόγους».

Στην *Πορτογαλία*, όπως έχει ήδη ειπωθεί, στις 10.1.2012 τέθηκε σε ισχύ η προσωρινή τροποποίηση της μέγιστης διάρκειας των συμβάσεων ορισμένου χρόνου, οι οποίες μπορούν να παραταθούν μέχρι 18 μήνες. Αυτή η κατ' εξαίρεση παράταση δεν μπορεί να επιμηκύνει τη σύμβαση πέραν της 31.12.2014 και αρχές του 2015 ο κανόνας του εργατικού κώδικα θα επαναφερθεί προβλέποντας ότι οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου μπορεί να διαρκέσουν έως και 3 χρόνια όπως ισχύει και στην Ελλάδα.

Την περίοδο της κρίσης 2007-2013, λόγω αύξησης των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, αυξημένη παρατηρείται η τάση των προσωρινών μορφών απασχόλησης και στις τέσσερις χώρες των μνημονίων. Ωστόσο, η τάση προσωρινής απασχόλησης διαφέρει από χώρα σε χώρα καθώς εξαρτάται από το πόσο διαδεδομένη ήταν πριν από την κρίση (Πίνακας 2.9).

Η προσωρινή απασχόληση την περίοδο της κρίσης το 2007-2013 είναι ιδιαίτερα αυξημένη στην Ιρλανδία κατά 2% και στην Κύπρο την ίδια περίοδο κατά 0,4%. Στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία έχει διάφορες αυξομειώσεις. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα αυξάνεται το 2009, σε σύγκριση με το 2007, και το 2013, σε σύγκριση με το 2012. Ωστόσο το ποσοστό της μειώνεται από το 2007 έως το 2013 κατά 0,7%. Στην Πορτογαλία σημειώνεται αύξηση το 2011, σε σχέση με το 2009, και το 2013 σε σύγκριση με το 2012, αν και η ίδια σημειώνει πτώση κατά 0,9% από το 2007 έως το 2013. Συγκριτικά, την περίοδο 2007-2013 η Ιρλανδία ήταν η πρώτη χώρα με αυξημένη την τάση της προσωρινής απασχόλησης (2%), ακολουθεί η Ελλάδα με πτώση (-0,7%), και η Πορτογαλία με πτώση κατά (- 0,9%).

²¹ Οι διαδοχικές ανανεώσεις μετέτρεπαν τη σύμβαση σε αορίστου χρόνου, όχι έπειτα από 24 μήνες όπως συνέβαινε πριν αλλά έπειτα από 36 μήνες, κάτι το οποίο επίσης καταργείται.

Πίνακας 2.9: Προσωρινή απασχόληση κατά τη διάρκεια της κρίσης (%) 2007-2013* στις χώρες των μνημονίων

	2007	2009	2011	2012	2013	Αλλαγή (2007- 2013) %
Ελλάδα	10,9	12,1	11,6	9,7	10,2	-0,7
Πορτογαλία	22,4	22,0	22,2	20,7	21,5	-0,9
Ιρλανδία	8,0	8,6	9,9	10,2	10,0	2
Κύπρος	13,3	13,5	13,7	-	-	0,4 (2007- 2011)

Πηγή: OECD, Online Employment Database, επεξεργασία δική μου

*Σημείωση: Temporary employment: the percentage of temporary employees of total employees

β) Ως προς το δανεισμό των εργαζομένων μέσω εταιρειών προσωρινής απασχόλησης, παρατηρείται χαλάρωση των προϋποθέσεων για τη σύσταση εταιρειών δανεισμού εργαζομένων, καθώς παρέχεται η σχετική δυνατότητα και σε εταιρείες που δεν έχουν τη νομική μορφή της ανώνυμης εταιρείας, όπως περιοριστικά προέβλεπε η προηγούμενη νομοθεσία. Ειδικότερα, στην Ελλάδα επεκτείνεται και η ανώτατη διάρκεια ενουκίασης των εργαζομένων, η οποία τριπλασιάζεται από τους 12 στους 36 μήνες.

2.5.2 Μέτρα ενίσχυσης της μερικής απασχόλησης

Στην κατηγορία αυτή υπάγονται οι παρεμβάσεις στα ακόλουθα επιμέρους πεδία που αναφέρονται σε ειδικές εκφράσεις μειωμένου ωραρίου: α) ως προς την τυπική μορφή της μερικής απασχόλησης, β) ως προς την εκ περιτροπής εργασία.

α) Συγκεκριμένα, ως προς την τυπική μορφή της μερικής απασχόλησης στην Ελλάδα, παρατηρείται κατάργηση των προσαυξήσεων στο ωρομίσθιο των απασχολούμενων με μειωμένο ωράριο σε περίπτωση υπερωριακής απασχόλησης και σε περίπτωση που το ωράριο εργασίας αντιστοιχεί σε λιγότερες από 20 ώρες την εβδομάδα. Επίσης, υπάρχει δυνατότητα μετατροπής της πλήρους απασχόλησης σε προαιρετική μερική απασχόληση με εφαρμογή στο σύνολο του δημόσιου τομέα, που συνεπάγεται τη μείωση του εργάσιμου χρόνου και των αποδοχών μέχρι 50% για χρονικό διάστημα μέχρι 5 ετών.

Στην *Πορτογαλία*, στην *Ιρλανδία* και στην *Κύπρο* επίσης εισήχθη η δυνατότητα μετατροπής της εργασίας πλήρους απασχόλησης σε μερική όταν έχει οικονομικές δυσχέρειες η επιχείρηση.

β) Ως προς την εκ περιτροπής εργασία που αφορά απασχόληση με πλήρες ημερήσιο ωράριο για ορισμένες ημέρες την εβδομάδα (3ήμερα, 4ήμερα), το μήνα ή το έτος, δείγματα σημειώνονται και στην Ελλάδα όπου επεκτείνεται ο χρόνος διάρκειάς της από τους 6 στους 9 μήνες του ημερολογιακού έτους (με δυνατότητα διαδοχής 2 ετήσιων περιόδων μέχρι του 18μηνου), που, σε συνδυασμό με την κατάργηση των όποιων προσαυξήσεων στην υπερωριακή απασχόληση και στις αμοιβές της «περιορισμένης» μερικής απασχόλησης, ενθαρρύνει την περαιτέρω ανάπτυξη της απασχόλησης με μειωμένα ωράρια. Στην Ελλάδα, από το 2010 έως το 2012, η μετατροπή της πλήρους απασχόλησης σε μερική και σε εκ περιτροπής εργασία εκτοξεύονται σε 370% και 14.000% αντίστοιχα (ΣΕΠΕ, 2012), το δε μέγεθος της άτυπης αγοράς εργασίας, που είναι ήδη απαράδεκτα μεγάλο, τώρα φαίνεται να είναι έως και εκτός ελέγχου (Venieris, 2013, INE-GSEE/ADEDY, 2011). Δείγματα εκ περιτροπής εργασίας εμφανίζονται επίσης και στην Πορτογαλία.

Την περίοδο της κρίσης 2007-2013 αυξημένη είναι και η τάση της μερικής απασχόλησης στις χώρες που ακολούθησαν προγράμματα οικονομικής προσαρμογής. Συγκεκριμένα, το 2013 η Ελλάδα έχει εργαζόμενους μερικής απασχόλησης στο 10,2% και αύξηση κατά 2,5% από το 2007, στην Πορτογαλία το 2013 το ποσοστό μειώνεται (-0,5%) σε σύγκριση με το 2012 ωστόσο από το 2007-2013 σημειώνει αύξηση κατά 1,8%. Παρομοίως στην Ιρλανδία το 2013 το ποσοστό μειώνεται κατά 0,8% συγκριτικά με το 2012, αλλά είναι αυξημένο από το 2007 κατά 4,4%. Συγκριτικά, την περίοδο 2007-2013 η Ιρλανδία ήταν η πρώτη χώρα με αυξημένη την τάση της μερικής απασχόλησης (4,4%), ακολουθεί η Ελλάδα (2,5%) και η Πορτογαλία (1,8%).

Πίνακας 2.10: Μερική απασχόληση κατά τη διάρκεια της κρίσης (%) 2007-2013 στις χώρες των μνημονίων για το σύνολο του πληθυσμού*

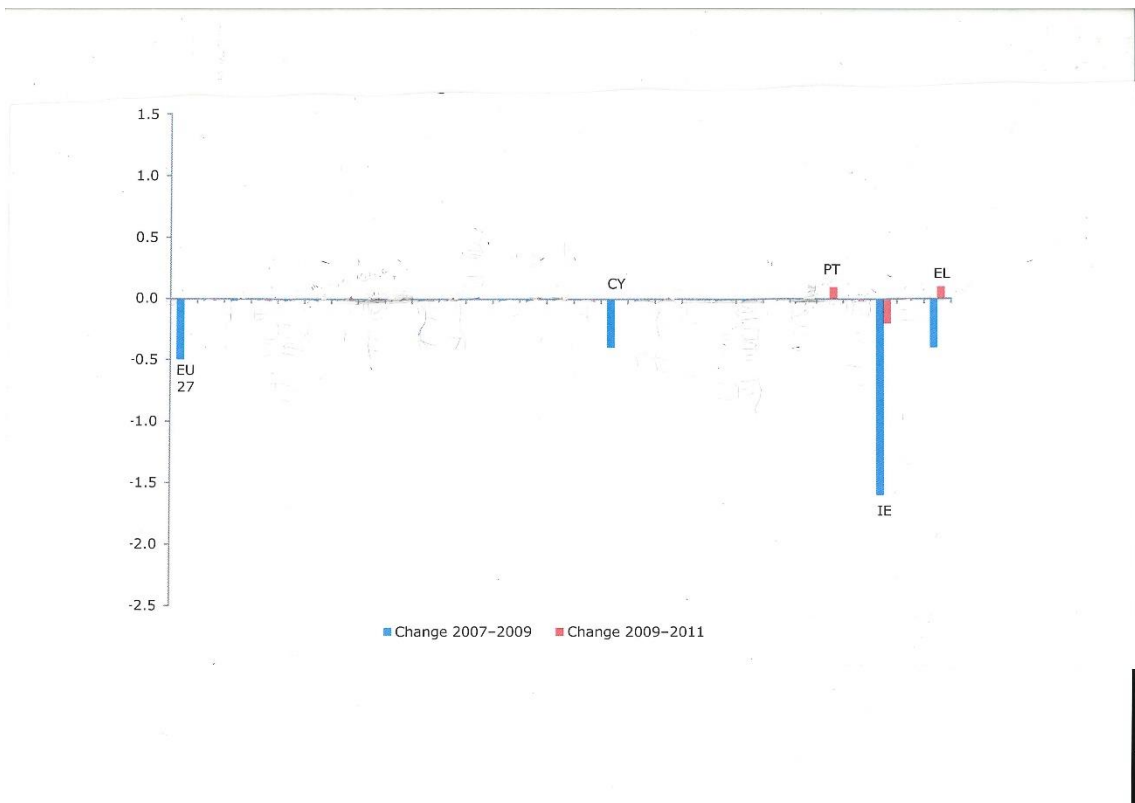
	2007	2012	2013	Αλλαγή 2007- 2013%
Ελλάδα	7,7	9,7	10,2	2,5
Πορτογαλία	9,9	12,2	11,7	1,8
Ιρλανδία	19,8	25,0	24,2	4,4

Πηγή: OECD, Online Employment Database, επεξεργασία δική μου

2.5.3 Ενίσχυση πολιτικών ευελιξίας του εργάσιμου χρόνου

Όσον αφορά τον τομέα αυτό, παρακάτω παρατίθενται συγκριτικά οι αλλαγές που σημειώθηκαν στις ώρες εργασίας στις χώρες των μνημονίων την περίοδο της κρίσης, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Eurostat, διακρίνοντάς τες σε δύο επιμέρους περιόδους: 2007-2009 και 2009-2011. Την πρώτη περίοδο 2007-2009, στην Ιρλανδία παρατηρείται η μεγαλύτερη μείωση στις ώρες εργασίας ανά εβδομάδα κατά 1,5 μονάδα, ενώ τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο σημειώνεται μικρότερη πτώση κοντά στα 0,5 μόρια ωρών εργασίας. Η Πορτογαλία παραμένει στάσιμη την πρώτη περίοδο. Στη δεύτερη περίοδο 2009-2011 σημειώθηκε μικρή πτώση στην Ιρλανδία κατά 0,2 μόρια, ενώ στην Ελλάδα και την Πορτογαλία αύξηση ωρών κατά 0,1. Η δε Κύπρος παραμένει στάσιμη τη δεύτερη περίοδο (Πίνακας 2.11).

Πίνακας 2.11: Αλλαγές στις ώρες εργασίας κατά τη διάρκεια της κρίσης

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία δική μου

Την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα κυμαίνονται τα μεγαλύτερα ποσοστά μέσου όρου του ετήσιου χρόνου εργασίας σε σύγκριση με την Πορτογαλία και την Ιρλανδία. Το 2013 κυμαίνονται στις 2,037 ώρες, 1,712 ώρες και 1,815 ώρες αντίστοιχα για τις ίδιες χώρες (βλ. Πίνακα 2.12).

Πίνακας 2.12: Μέσος όρος ετήσιου χρόνου εργασίας που πραγματοποιήθηκε στο σύνολο του πληθυσμού (15+)

	2007	2012	2013
Ελλάδα	2.037	2.034	2.037
Πορτογαλία	1.752	1.691	1.712
Ιρλανδία	1.865	1.806	1.815

Πηγή: OECD, Online Employment Database, επεξεργασία δική μου

Το 2014, το κανονικό ωράριο εργασίας πλήρους απασχόλησης και στις 4 χώρες δεν σημειώνει μεγάλες αποκλίσεις, καθώς όλες τείνουν προς τις 40 ώρες. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα έχει συμφωνηθεί συλλογικά στις 40 ώρες ανά εβδομάδα και 173 ώρες ανά μήνα,

στην Πορτογαλία 38,3 την εβδομάδα και 166 το μήνα, στην Ιρλανδία 39 ανά εβδομάδα και 169 ανά μήνα και στην Κύπρο 38 ώρες την εβδομάδα (WSI, Working Time, 2014).

Επίσης, για τις χώρες των μνημονίων την περίοδο της κρίσης τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημοσιο τομέα ακολουθούνται διάφορες πολιτικές διαχείρισης του εργάσιμου χρόνου από τους εργοδότες, που συνοδεύονται από περαιτέρω μείωση του εργασιακού κόστους και περιορισμό των νεκρών χρόνων κατά τη διάρκεια του ωραρίου εργασίας.

Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται:

Στην *Ελλάδα*, η μείωση του κόστους υπέρβασης του συμβατικού ωραρίου με τη συμπίεση κατά 20% του συνολικού κόστους της. Ειδικότερα μειώνεται το προσαυξημένο κόστος της υπερεργασίας από το 25% στο 20%, και της υπερωρίας από το 50% στο 40% για τις πρώτες 120 ώρες υπερωριακής απασχόλησης ανά έτος, από το 75% στο 60%, σε περίπτωση υπέρβασης του εν λόγω ορίου, και από το 100% στο 80% σε περίπτωση που οι υπερωρίες λαμβάνουν χώρα χωρίς προηγούμενη άδεια από την αρμόδια διοικητική αρχή.

Επίσης, κατάργηση του πενθήμερου στα καταστήματα και εφαρμογή της εξαήμερης εργασίας με την απόλυτη προσαρμογή των 40 ωρών²² εργασίας την εβδομάδα (Lang, Clauwaert, Schomann, 2013, Κουζής, 2012). Η δε υποχρεωτική ημερήσια ανάπαυση μειώνεται σε 11 συνεχείς ώρες αντί 12 για κάθε 24 ώρες (Lang, Clauwaert, Schomann, 2013, Κουζής, 2012).

Ακόμα, η διευκόλυνση της εφαρμογής ελαστικών διευθετήσεων του συνολικού χρόνου εργασίας με συλλογικές ρυθμίσεις που συνοδεύονται από μέτρα αυξομείωσης των ωραρίων εντός του έτους προκειμένου να προσαρμόζονται απόλυτα στις ανάγκες των επιχειρήσεων.

Σε ορισμένους τομείς, όπως στους υπαλλήλους της Τράπεζας, μέσω ειδικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας, έχουν θεσπίσει τη μείωση του χρόνου εργασίας για να έχουν συμβατικό χρόνο εργασίας 37 ώρες ανά εβδομάδα (Eurofound, 2012).

²² Με το μέτρο αυτό οι επιχειρήσεις απαλλάσσονται από την καταβολή προσαύξησης κατά 30% για την παραβίαση του πενθήμερου, το οποίο εφαρμόζεται στην περίπτωση που προβλέπεται από συλλογική σύμβαση εργασίας.

Τέλος, στο δημόσιο τομέα αυξάνονται οι ώρες εργασίας από 37,5 στις 40 ώρες, αλλά με τη διατήρηση του ύψους των αποδοχών (Κουζής, 2014, 2012). Εργασία στο δημόσιο τομέα 40 ωρών την εβδομάδα σημειώθηκε και στην Πορτογαλία.

Στην *Ιρλανδία*, η ιρλανδική κυβέρνηση και τα συνδικάτα στις 14 Ιανουαρίου 2013 αποφάσισαν για τους δημόσιους υπαλλήλους σε ορισμένες τοπικές αρχές που εργάζονται 34 ώρες εργασίας ανά εβδομάδα —δηλαδή λιγότερο από το σύννητες των 39 ωρών εργασίας— αύξηση του χρόνου εργασίας σε 4 ώρες ανά 15 μέρες χωρίς όμως ανάλογες αυξήσεις των μισθών (Lang, Clauwaert, Schomann, 2013).

Στην *Πορτογαλία*, ο νέος πρωθυπουργός Pedro Passos Coelho's, υπό την πίεση της Τρόικας, αύξησε το χρόνο εργασίας στο δημόσιο τομέα από 35 σε 40 ώρες/εβδομάδα (Lang, Clauwaert, Schomann, 2013). Ωστόσο, οι εργοδότες στον ιδιωτικό τομέα πιέζουν έντονα για περισσότερο ευέλικτους τρόπους στο χρόνο εργασίας. Συγκεκριμένα, υπογράφηκε συμφωνία²³ για προσωρινή μείωση του κανονικού ωραρίου εργασίας και αναστολή των συμβάσεων εργασίας, σε περίπτωση οικονομικών δυσχερειών της επιχείρησης, καθώς και μείωση της αμοιβής των υπερωριών (Eurofound, 2014).

Αξίζει να αναφερθεί ότι τον Ιανουάριο του 2012 αποφασίστηκε και η κατάργηση τεσσάρων αργιών: οι ονομαζόμενες Corpus Christi (60 ημέρες μετά την Κυριακή του Πάσχα), το Δεκαπενταύγουστο, η 5η Οκτωβρίου και 1η Δεκεμβρίου (Lang, Clauwaert, Schomann, 2013).

Στην *Κύπρο*²⁴ το 2011 δεν σημειώθηκαν αλλαγές στο χρόνο εργασίας, ωστόσο, υπό το μνημόνιο συμφωνίας με την Τρόικα, τον Απρίλιο του 2013 προβλέπεται ότι στο τέλος του 2013 αρχή του 2014 θα διατηρηθούν οι υπερωρίες στο δημόσιο τομέα, αλλά θα μειωθούν οι αμοιβές τους, ώστε το ωράριο να καταστεί πιο ευέλικτο (Lang, Clauwaert, Schomann 2013, ILO).

2.6 Συλλογικές διαπραγματεύσεις

Όπως υποστηρίζεται, οι συλλογικές διαπραγματεύσεις έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικό εργαλείο για τη διατήρηση της απασχόλησης και την εφαρμογή ευέλικτων λύσεων των

²³ Τριμερής Συμφωνία για την Ανταγωνιστικότητα και την Απασχόληση.

²⁴ Economic Adjustment Programme for Cyprus available on http://ec.europa.eu/economy-finance/publications/occasional_paper013/pdf/ocp149_en.pdf

επιχειρήσεων για την αντιμετώπιση της βαθιάς οικονομικής κρίσης (Glassner & Keune 2010). Ωστόσο, η προσέγγιση της Τρόικας στις συλλογικές διαπραγματεύσεις μέσω των μεταρρυθμίσεων υπό τον τίτλο «Φιλικές μεταρρυθμίσεις για την Απασχόληση» —κάθε άλλο παρά φιλικές— εστιάζει:

- στη μείωση κάλυψης των συλλογικών διαπραγματεύσεων
- στη μεταρρύθμιση του συστήματος διαπραγμάτευσης σε ένα λιγότερο συγκεντρωτικό σύστημα ή ονομαζόμενο αποκεντρωτικό
- στην επέκταση της δυνατότητας να παρεκκλίνουν από τις υψηλότερου επιπέδου συμφωνίες
- στην αφαίρεση ή στον περιορισμό της ευνοϊκότερης ρύθμισης, και τέλος
- σε μια γενικότερη μείωση της δύναμης των συνδικάτων για τον καθορισμό των μισθών μέσω συλλογικών διαπραγματεύσεων (European Commission, 2012: 103-104, Schulten, 2014).

Η αποδιάρθρωση του περιεχομένου των συλλογικών διαπραγματεύσεων είναι εντονότερη στις χώρες που επηρεάζονται περισσότερο από την οικονομική κρίση. Σύμφωνα με τον αντίκτυπο της κρίσης στις συλλογικές διαπραγματεύσεις σε όλα τα επίπεδα, χωρίζονται σε: α) *επίσημα* αποτελέσματα, δηλαδή ό,τι αφορά τη διάρκεια και τον αριθμό των συλλογικών συμβάσεων και β) *υλικά* αποτελέσματα, που ρυθμίζουν μεταξύ άλλων και θέματα μισθών κτλ. (Eurofound, 2014).

Συγκριτικά, μεταξύ των τεσσάρων χωρών, μείωση της διάρκειας των συλλογικών συμβάσεων παρατηρείται στην Ελλάδα και στην Κύπρο, μείωση του αριθμού αυτών στην Πορτογαλία και στην Κύπρο και τέλος μείωση ή πάγωμα των μισθών μέσω συλλογικών διαπραγματεύσεων σημειώνεται στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία (Πίνακας 2.13).

Πίνακας 2.13: Ο αντίκτυπος της κρίσης στις συλλογικές συμβάσεις στις χώρες των μνημονίων

Αντίκτυπος	Χώρες
Μείωση της διάρκειας των συλλογικών συμβάσεων	Ελλάδα, Κύπρος
Αύξηση της διάρκειας των συλλογικών συμβάσεων	Σε καμία χώρα των μνημονίων παρά μόνο στην Αυστρία και τη Γερμανία
Μείωση του αριθμού των συλλογικών συμβάσεων	Κύπρος, Πορτογαλία
Μείωση των μισθών ή πάγωμα	Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία

Πηγή: Eurofound (2013b and literature review), επεξεργασία δική μου

Όσον αφορά το σύστημα συλλογικής διαπραγμάτευσης, αυστηρότερα κριτήρια για την επέκταση των συλλογικών διαπραγματεύσεων εμφανίζονται στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία. Επίσης στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία σημειώνεται μείωση του χρόνου μετενέργειας, αποκέντρωση των συλλογικών συμβάσεων και δυνατότητα εισόδου των εργαζομένων που δεν ανήκουν σε κάποια ένωση (δεν συνδικαλιζούνται) να διαπραγματευτούν συμφωνίες σε επίπεδο επιχείρησης. Στη δε Ιρλανδία σημειώνεται κατάργηση των εθνικών συλλογικών διαπραγματεύσεων (Πίνακας 2.14).

Πίνακας 2.14: Αποκέντρωση του συστήματος συλλογικής διαπραγμάτευσης στις χώρες της Ε.Ε υπό τον έλεγχο ΔΝΤ, ΕΚΤ, Ε.Ε.

Μέτρα	Χώρες που επηρεάζονται
Κατάργηση\Τερματισμός των εθνικών συλλογικών διαπραγματεύσεων	Ιρλανδία
Διευκόλυνση της παρέκκλισης των διαπραγματεύσεων σε επιχειρησιακό επίπεδο από τις κλαδικές διαπραγματεύσεις ή νομοθετικές (το ελάχιστο) διατάξεις	Ελλάδα, Πορτογαλία
Γενική προτεραιότητα των επιχειρησιακών διαπραγματεύσεων\Κατάργηση της ευνοϊκότερης ρύθμισης	Ελλάδα
Περισσότερο αυστηρά κριτήρια για την επέκταση των συλλογικών διαπραγματεύσεων	Ελλάδα, Πορτογαλία
Μείωση του χρόνου της μετενέργειας	Ελλάδα, Πορτογαλία
Δυνατότητα για σύναψη συμβάσεων σε επίπεδο επιχείρησης από ομάδα εργαζομένων που δεν ανήκει σε ένωση	Ελλάδα, Πορτογαλία

Πηγή : Schulten and Muller (2013b, 198), επεξεργασία δική μου

Συγκεκριμένα την περίοδο κρίσης οι συλλογικές διαπραγματεύσεις στις χώρες των μνημονίων εντάσσονται αναλυτικά στο ακόλουθο πλαίσιο (βλ. και Πίνακα 2.14 παραπάνω) (Schulten, 2014, ETUI, 2014, INE/ΓΣΕΕ 2014, European Commission, 2012):

Σύμφωνα με το Νόμο 4024/2011, στο ελληνικό σύστημα συλλογικής διαπραγμάτευσης σημειώθηκε αναστολή της επέκτασης των συλλογικών διαπραγματεύσεων, κυρίως των κλαδικών και ομοιοεπαγγελματικών συμβάσεων, μέχρι το 2014. Συγκεκριμένα, καθιερώνεται κατάργηση της ρήτρας της ευνοϊκότερης ρύθμισης και ενίσχυση της

αποκέντρωσης των συλλογικών συμβάσεων στο επίπεδο της επιχείρησης. Στο πλαίσιο αυτό αποδυναμώνεται ο ρόλος των κλαδικών συμβάσεων, ενώ δίνεται το βάρος των συλλογικών συμβάσεων στο πεδίο της μεμονωμένης επιχείρησης. Ισχύει και στην Πορτογαλία.

Σύμφωνα με τον ίδιο πάντα Νόμο 4024/2011 στην Ελλάδα ενθαρρύνεται η είσοδος των εργαζομένων που δεν ανήκουν σε κάποια ένωση (δεν συνδικαλιζονται) να διαπραγματευτούν συμφωνίες σε επίπεδο επιχείρησης αρκεί να εκπροσωπούν τα 3/5 του προσωπικού της επιχείρησης. Ισχύει εξίσου και στην Πορτογαλία²⁵ υπό το Νόμο 23/2012.

Σύμφωνα με το Νόμο 4046/2012 επέρχεται μείωση του χρόνου για την επέλευση της μετενέργειας των συλλογικών συμβάσεων τόσο στην Πορτογαλία όσο και στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα οι μήνες μειώνονται στους 3 από 6 και ο περιορισμός αφορά τους όρους συλλογικής σύμβασης που μετενεργούν στο βασικό μισθό και σε τέσσερα επιδόματα.

Σύμφωνα με το Νόμο 4093/2012, στην Ελλάδα ο εθνικός κατώτατος μισθός καθορίζεται από το νόμο σε ποσοστό 22% (32% για νέους μέχρι 25 ετών) και όχι από την εθνική συλλογική σύμβαση που ίσχυε κατά παράδοση. Επίσης, σημειώνεται νομοθετική κατάργηση των μισθολογικών αυξήσεων μέσα από τις συλλογικές συμβάσεις. Πρόκειται για πρακτική περιορισμού της συλλογικής αυτονομίας με αναστολή των αυξήσεων (π.χ. επιδόματα πολυετίας) μέχρις ότου η ανεργία μειωθεί κάτω από το όριο του 10%, που δεν αναμένεται να συμβεί πριν από το 2023.

Ακόμα, στην Ελλάδα η πιθανή διάρκεια των συλλογικών συμβάσεων μειώνεται δραματικά, με την ελάχιστη περίοδο σε ισχύ να είναι ο ένας χρόνος μέχρι τη μέγιστη τα τρία χρόνια, αποτέλεσμα οι συμβάσεις αορίστου χρόνου καταργούνται (Eurofound, 2014, Δεδουσόπουλος, 2012, σελ.41). Τέλος, στην Ελλάδα θεσμοθετείται ο περιορισμός του ρόλου της διαιτησίας παράλληλα με την ενίσχυση της εργοδοτικής πλευράς στις διαδικασίες επίλυσης των συλλογικών διαφορών.

Στο πορτογαλικό σύστημα συλλογικής διαπραγμάτευσης, σύμφωνα με το Νόμο 90/2012, ψηφίζεται η εισαγωγή αυστηρότερων κριτηρίων για την επέκταση των συλλογικών διαπραγματεύσεων, καθώς ορίζεται 50% διαπραγματευτική κάλυψη, όπως άλλωστε

²⁵ Ισχύει δηλαδή η είσοδος των εργαζομένων που δεν ανήκουν σε κάποια ένωση (δεν συνδικαλιζονται) να διαπραγματευτούν συμφωνίες σε επίπεδο επιχείρησης

ισχύει και ο περιορισμός επέκτασης στην Ελλάδα κυρίως των κλαδικών συλλογικών συμβάσεων. Αξίζει να αναφερθεί ότι —υπό το Μνημόνιο Συμφωνίας— το 2011 η κυβέρνηση της Πορτογαλίας συμφώνησε τον περιορισμό επέκτασης συλλογικών συμβάσεων μέχρι όμως την έγκριση του νέου κανονισμού επέκτασης (Schulten, 2014). Πάρα ταύτα, δραματική εμφανίζεται η μείωση του αριθμού των συλλογικών συμβάσεων σε κλαδικό, αλλά και επιχειρησιακό επίπεδο, όχι μόνο στην Πορτογαλία αλλά και στην Κύπρο (Eurofound, 2013b).

Σύμφωνα με τον παρακάτω Πίνακα 2.15 ο αριθμός των εγγεγραμμένων συλλογικών συμβάσεων στην Πορτογαλία μειώθηκε στο 71%, δηλαδή από 295 το 2008 σε 85 το 2012, και ο αριθμός κάλυψης από συλλογικές συμβάσεις μειώθηκε στο 84%, δηλαδή από 1,9 εκατομμύρια το 2008 σε 328.000 το 2012. (Campos, 2013). Ο δε αριθμός επέκτασης των συλλογικών διαπραγματεύσεων μειώθηκε το 2008 από 137 σε 12 το 2012 (Eurofound, 2013b).

Πίνακας 2.15: Αριθμός των συλλογικών διαπραγματεύσεων που υπογράφηκαν στην Πορτογαλία, 2008-2012

	2008	2009	2010	2011	2012
Κλαδικές Συλλογικές Συμβάσεις	200	164	166	115	46
Επιχειρησιακές Συλλογικές Σύμβασεις	95	87	64	55	39
Σύνολο Συλλογικών Συμβάσεων	295	251	230	170	85
Αριθμός Επέκτασης	137	102	116	17	12
Κάλυψη (σε 1000s)	1,894 ή 1,9 Mil.	1,397 ή 1,4 Mil.	1,407 ή 1,4 Mil.	1,236 ή 1,2 Mil.	328,000

Πηγή: Ministry of Economy and Employment (2013)

Στο ιρλανδικό σύστημα συλλογικής διαπραγμάτευσης σημειώνεται το 2009 κατάρρευση του 22ου χρόνου συστήματος διαπραγμάτευσης εθνικών αποδοχών και οι συλλογικές διαπραγματεύσεις παραμένουν σε επίπεδο επιχείρησης. Επίσης, με το Νόμο 2012 για τις εργασιακές σχέσεις, εισάγονται αυστηρότερα κριτήρια στις Εγγεγραμμένες Συμφωνίες Απασχόλησης (Registered Employment Agreements — REAs) και στους Κανονισμούς της Νομοθεσίας της Απασχόλησης (Employment Regulation Orders — EROs), τα οποία καθορίζουν τους κατώτατους μισθούς σε ορισμένους κλάδους. Επίσης το περιεχόμενο

των κλαδικών συμβάσεων υποχωρεί από συμφωνίες που αφορούν τις ειδικές οικονομικές ζώνες.

Αλλαγές σημειώνονται και στο *κυπριακό σύστημα συλλογικής διαπραγμάτευσης*. Σύμφωνα με το Μνημόνιο Κατανόησης το 2013 αποφασίζεται *αναστολή της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των μισθών* σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος. Στο μέλλον, βέβαια, προβλέπεται κίνηση από την πλήρη στη μερική τιμαριθμική αναπροσαρμογή, με την τιμή της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής μισθού στο 50% της τιμής αύξησης του υποκείμενου δείκτη τιμής κατά το προηγούμενο έτος.

Στην Κύπρο, όσον αφορά την επέκταση των συλλογικών συμβάσεων, οι εργοδότες ήθελαν να επεκτείνουν τη διάρκεια, καθώς αυτό θα έδινε μια σταθερότητα στις επιχειρήσεις σε αυτή τη δύσκολη οικονομική συγκυρία ωστόσο τα συνδικάτα υποστήριξαν τη μείωση, καθώς η σύναψη πολλών συλλογικών συμβάσεων είναι προσωρινή λόγω κρίσης (Eurofound, 2014, 2013b).

Επίσης, όσον αφορά την αντιπροσωπευτικότητα του συνδικάτου για την υπογραφή επιχειρησιακής σύμβασης, στην Κύπρο απαιτείται η εκπροσώπηση κατά 40% τουλάχιστον των εργαζομένων της επιχείρησης, γεγονός που περιορίζει το δικαίωμα στη συλλογική διαπραγμάτευση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

3.1 Εισαγωγή

Η ένταση της οικονομικής κρίσης και οι μεταρρυθμίσεις των μνημονίων διαμορφώνουν μια νέα κατάσταση στην αγορά εργασίας και στο κοινωνικό περιβάλλον έντονα διαφοροποιημένη συγκριτικά με την εικόνα που καταγράφονταν πριν από την εκδήλωση της κρίσης και την υπογραφή των δανειακών συμβάσεων. Οι κοινωνικές επιπτώσεις των μεταρρυθμίσεων στις χώρες που υπέγραψαν Μνημόνια Συμφωνίας συμπυκνώνονται στην κατακόρυφη αύξηση της ανεργίας και ιδιαίτερα της ανεργίας των νεών, στην επιδείνωση των φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, τη διεύρυνση της ανισοκατανομής του εισοδήματος, της αύξησης της φτώχειας των εργαζομένων και της εξασθένησης των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται μια συγκριτική ανάλυση των επιπτώσεων αυτών, σύμφωνα με τα τελευταία επίσημα διαθέσιμα στοιχεία.

3.2 Απασχόληση και ανεργία

Από την έναρξη της κρίσης έως το 2013 ο αριθμός των θέσεων εργασίας στην Ευρωζώνη ήταν στα χαμηλότερα επίπεδα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013). Ωστόσο, στο β' τρίμηνο του 2014, τα ποσοστά απασχόλησης κυμαίνονται στο 68,8% στην κατηγορία 20-64 ετών, γεγονός που αποδεικνύει ότι η Στρατηγική της «Ευρώπης 2020» εμφανίζεται υπερβολικά φιλόδοξη, θέτοντας υψηλά τον πήχη της απασχόλησης στο 75% για τις ηλικίες 20-64 ετών έως το 2020.

Από το 2010 και έπειτα τα ποσοστά απασχόλησης, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, κάθε άλλο παρά σταθερά παρέμειναν στις περισσότερες χώρες της Ε.Ε με τις χώρες των μνημονίων να πλήττονται περισσότερο. Στο επίπεδο της Ε.Ε τα ποσοστά απασχόλησης αυξάνονται από το 2010-2014 κατά 0,3%.

Συγκριτικά τα ποσοστά απασχόλησης από το 2010-2014 για τις χώρες που υπέγραψαν μνημόνια συμφωνίας κυμαίνονται ως εξής:

Στην Ελλάδα σημειώνουν δραματική πτώση κατά 10,5%, στην Κύπρο κατά 7,2% και στην Πορτογαλία πτώση της τάξης του 2,6%. Απεναντίας στην Ιρλανδία τα ποσοστά αυξήθηκαν κατά 2,1% (βλ. Πίνακες 3.1 και 3.2).

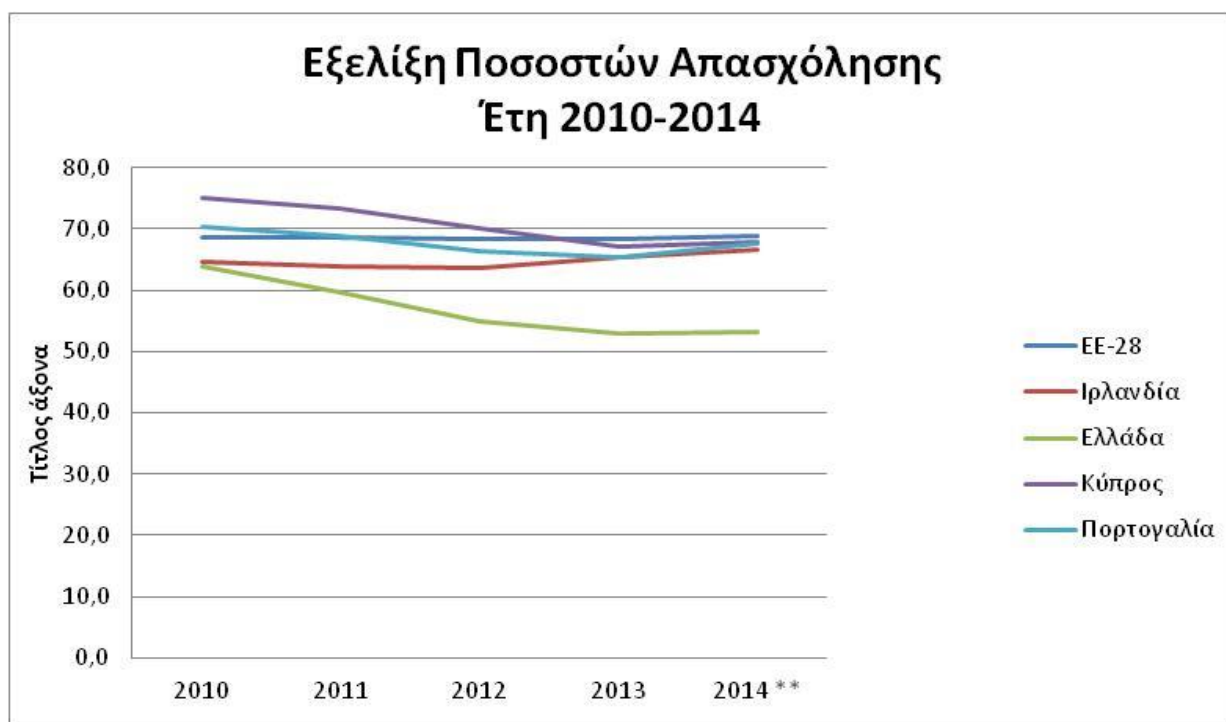
Τα ποσοστά απασχόλησης στην Ελλάδα και στην Κύπρο έχουν μειωθεί αρκετά λόγω της ένταξης και παραμονής τους στα Μνημόνια Συμφωνίας, ενώ στην Πορτογαλία η μείωση της απασχόλησης είναι μικρότερη λόγω της ανάκαμψης από την έξοδό της από το μνημόνιο το 2014. Παρομοίως η απασχόληση στην Ιρλανδία σημειώνει αύξηση λόγω της εξόδου από το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής το 2013.

Πίνακας 3.1 Ετήσια ποσοστά απασχόλησης επί τοις εκατό 2010-2014

	2010	2011	2012	2013	2014 **
ΕΕ-28	68,5	68,5	68,4	68,4	68,8
Ιρλανδία	64,6	63,8	63,7	65,5	66,7
Ελλάδα	63,8	59,6	55,0	52,9	53,3
Κύπρος	75,0	73,4	70,2	67,2	67,8
Πορτογαλία	70,3	68,8	66,3	65,4	67,7

** Οι τιμές για το 2014 αφορούν στον 06/2014

Πίνακας 3.2 Διάγραμμα των ποσοστών απασχόλησης, 2010-2014

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία δική μου

Με τη μείωση της απασχόλησης τα ποσοστά ανεργίας αυξήθηκαν κατακόρυφα και δεν υπάρχουν ενδείξεις αντιστροφής αυτής της ανοδικής πορείας στις περισσότερες χώρες της Ε.Ε. Ο δε αριθμός των ανέργων στην Ευρωπαϊκή Ένωση έφθασε το δεύτερο τρίμηνο του 2013 στο ιστορικό ύψος των 26,4 εκατομμυρίων ή 10,8% του ενεργού πληθυσμού από το 7% που ήταν το 2008, με αποτέλεσμα να σημειωθεί έξαρση στην εξωτερική μετανάστευση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013). Η μάστιγα της ανεργίας άγγιξε και τα δύο φύλα, με μεγαλύτερη αρνητική επιρροή στους άνδρες. Ειδικότερα, τα ποσοστά των γυναικών στην Ε.Ε -28 από το 2008 έως το 2013 έδειξαν μεγάλη αύξηση, από το 7% στο 11%, ενώ για τους άνδρες την ίδια περίοδο ήταν ακόμα πιο βαθιά, από το 6% στο 11%.

Οι μεγαλύτερες αυξήσεις ανεργίας (βλ. Πίνακα 3.3) καταγράφηκαν το 2010-2014 στις χώρες που υπέγραψαν Μνημόνια Συμφωνίας υπό την Ε.Ε, ΕΚΤ και το ΔΝΤ (Leschke et al, 2012). Συγκριτικά μεταξύ των τεσσάρων χωρών τα ποσοστά ανεργίας για την περίοδο 2010-2014 κυμαίνονται ως εξής:

Στην Ελλάδα σημειώνεται άνοδος της ανεργίας κατά 13%, στην Κύπρο αύξηση κατά 10,5% και στην Πορτογαλία αυξάνεται κατά 1,9%. Απεναντίας στην Ιρλανδία σημειώνεται πτώση κατά 3,2%. Στην Ε.Ε τα ποσοστά ανεργίας αυξάνονται κατά 0,4% (βλ. Πίνακες 3.3 και 3.4).

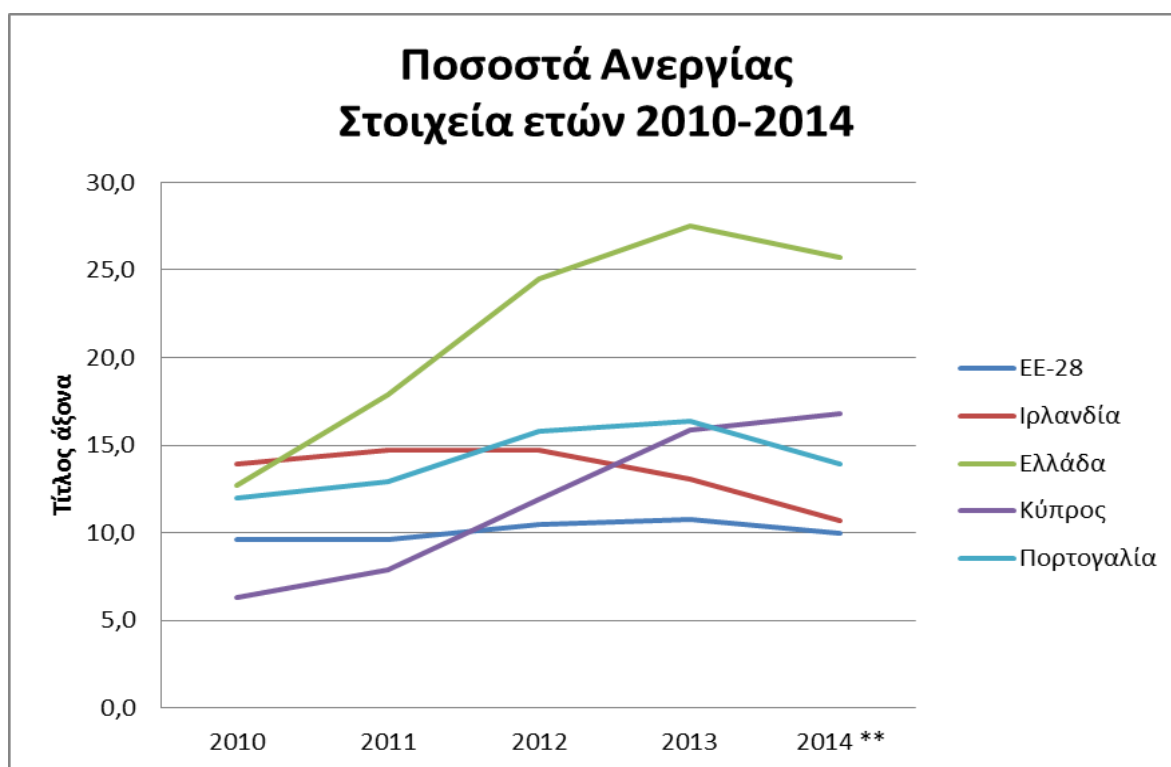
3.3: Ποσοστά Ανεργίας 2010-2014

	2010	2011	2012	2013	2014 *
ΕΕ-28	9,6	9,6	10,5	10,8	10,0
Ιρλανδία	13,9	14,7	14,7	13,1	10,7
Ελλάδα **	12,7	17,9	24,5	27,5	25,7
Κύπρος	6,3	7,9	11,9	15,9	16,8
Πορτογαλία	12,0	12,9	15,8	16,4	13,9

* Οι τιμές για το 2014 αφορούν στον 11/2014

** Οι τιμές για την Ελλάδα το 2014 αφορούν τον 09/2014

Πίνακας 3.4: Διάγραμμα των ποσοστών ανεργίας, 2010-2014

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία δική μου

Η ανεργία των νέων (κάτω των 25 ετών) από το 2010-2014 είναι ιδιαίτερα αυξημένη στην Ελλάδα, στην Πορτογαλία και στην Κύπρο, σε σύγκριση με το μέσο όρο της Ευρώπης των 28. Την περίοδο μεταξύ του 2010-2014 τα ποσοστά ανεργίας στους νέους στην Ε.Ε αυξάνονται κατά 0,2% (βλ. Πίνακα 3.5).

Συγκεκριμένα η ανεργία στους νέους αυξάνεται στην Ελλάδα κατά 16,5%, στην Κύπρο κατά 16,8%, στην Πορτογαλία κατά 4,3%. Στην Ιρλανδία απεναντίας σημειώνει μείωση της κλίμακας του 4,4% (βλ. Πίνακα 3.5, 3.6).

Πίνακας 3.5 Ποσοστά (%) Ανεργίας των νέων κάτω των 25 ετών, 2010-2014

	2010	2011	2012	2013	2014 / Q3 *
ΕΕ-28	21,2	21,6	23,1	23,6	21,4
Ιρλανδία	27,6	29,1	30,4	26,8	23,2
Ελλάδα	33,0	44,7	55,3	58,3	49,5
Κύπρος	16,6	22,4	27,7	38,9	33,4
Πορτογαλία	27,9	30,3	37,9	38,1	32,2

* Στοιχεία γ' τριμήνου 2014

Πίνακας 3.6: Διάγραμμα των ποσοστών (%) ανεργίας των νέων κάτω των 25 ετών, 2010-2014

Πηγή: Eurostat, EU Labour Force Survey, επεξεργασία δική μου

Επίσης, την περίοδο της κρίσης τα ποσοστά των νέων NEETS (Not in Employment, Education or Training) είναι έντονα τόσο στην Ελλάδα, στην Πορτογαλία και στην Κύπρο. Μόνο στην Ιρλανδία μειώνονται το 2013 στο 16,1% από το 2010 (19,2%), ωστόσο και σε αυτή το 2013, όπως και στις υπόλοιπες χώρες, παραμένουν υψηλότερα από το μέσο όρο (13,0%) της EU 28 (βλ. Πίνακα 3.7). Μόνο η Πορτογαλία το 2010 και το 2011 είχε χαμηλότερα ποσοστά νέων NEETS από το μέσο όρο της Ευρώπης, όπως και η Κύπρος το 2010 (βλ. Πίνακα 3.7).

Πίνακας 3.7 Ποσοστά (%) των νέων NEETS 15-24 ετών 2010-2013

	2010	2011	2012	2013
EU 27/28	12,8	12,9	13,1	13,0
Ελλάδα	14,9	17,4	20,3	20,6
Πορτογαλία	11,5	12,7	14,1	14,2
Ιρλανδία	19,2	18,8	18,7	16,1
Κύπρος	11,7	14,6	16,0	18,7

Πηγή: Eurostat, EU Labour Force Survey, Eurostat table: edat_ifse_20) EU27 data for 2010-2012, EU28 estimates for 2013, επεξεργασία δική μου

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2013²⁶ και στις 4 χώρες οι NEETS 15-24 ετών κυρίως οι άνδρες πλήττονται περισσότερο από τις γυναίκες. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα με 20,9%, στην Πορτογαλία με 14,3%, στην Ιρλανδία με 16,5% και στην Κύπρο με 20,6% (βλ. Πίνακα 3.8). Ωστόσο οι γυναίκες και οι άνδρες στις τέσσερις αυτές χώρες είχαν υψηλότερα ποσοστά NEETS από το μέσο όρο των ανδρών και γυναικών NEETS της Ευρώπης. Ωστόσο συγκριτικά με όλη την Ευρωπαϊκή ένωση το 2013 οι γυναίκες (13.3%) NEETS 15-24 ετών ήταν περισσότερες από τους άνδρες (12.7%).

Πίνακας 3.8 Ποσοστά (%) NEETS κατά φύλο το 2013, 15-24 ετών

	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
EU28	12,7	13,3	13,0
Ελλάδα	20,9	20,3	20,6
Πορτογαλία	14,3	14,1	14,2
Ιρλανδία	16,5	15,8	16,1
Κύπρος	20,6	17,0	18,7

Πηγή: Eurostat, EU Labour Force Survey, Eurostat table: edat_lfse_20), EU28 estimates for 2013, επεξεργασία δική μου

Την περίοδο της κρίσης, και κυρίως την περίοδο 2010-2014, αξιοσημείωτη είναι και η αυξανόμενη μακροχρόνια ανεργία ως προς το σύνολο του πληθυσμού και κυρίως των νέων ανθρώπων 15-24 ετών (Πίνακας 3.9).

Συγκεκριμένα την περίοδο 2010-2014 η μακροχρόνια ανεργία ως προς το σύνολο του πληθυσμού έχει αυξηθεί στην Ελλάδα κατά 14,2%, στην Πορτογαλία κατά 2,5%, στην Κύπρο κατά 6,5% και στην Ιρλανδία κατά 0,2%. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει αυξηθεί κατά 1,2%.

Όπως διαπιστώνεται, δραματική ήταν η αύξηση στην Ελλάδα και λιγότερο στις άλλες χώρες (βλ. Πίνακες 3.9& 3.10).

²⁶ Σύμφωνα με τα πιο επίσημα στοιχεία.

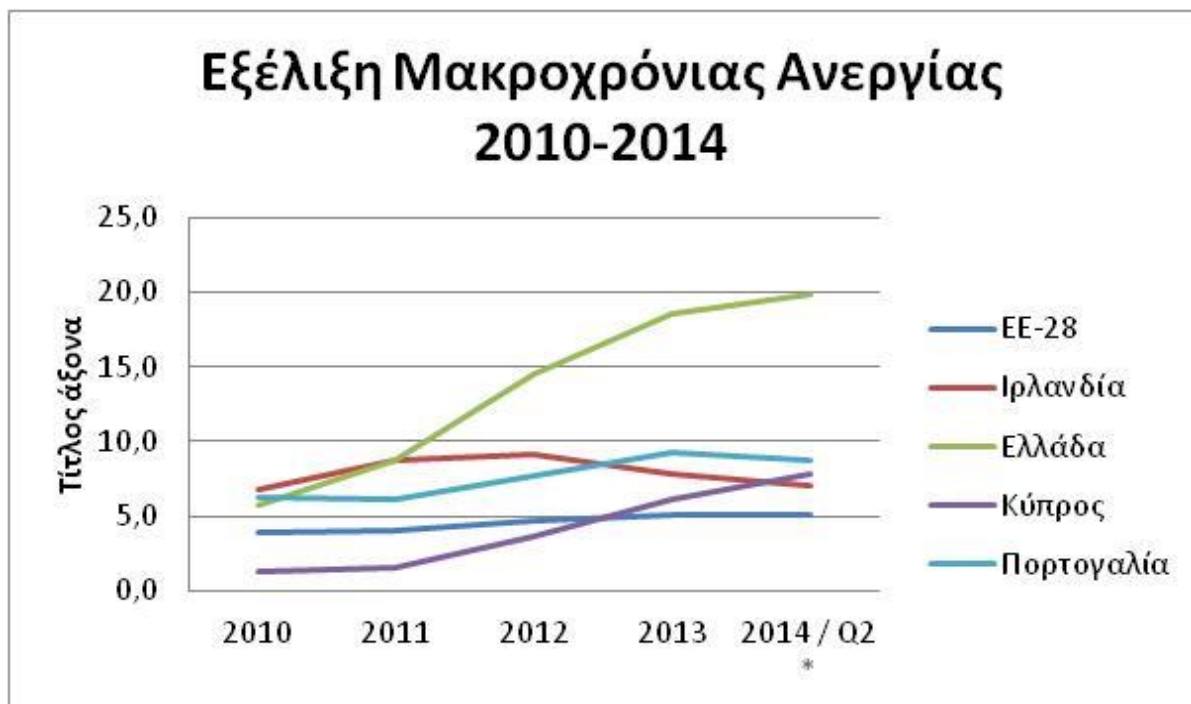
Η μακροχρόνια ανεργία στους νέους (15-24 ετών) την περίοδο 2010-2014 αυξάνεται στην Ελλάδα στο 25,2%, στην Πορτογαλία και την Κύπρο στο 9,1% ενώ στην Ιρλανδία μειώνεται στο 10,1%. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξάνεται κατά 4,8% (βλ. Πίνακα 3.11, 3.12).

Πίνακας 3.9: Μακροχρόνια άνεργοι κατά την περίοδο 2010-2014

	2010	2011	2012	2013	2014 / Q2 *
ΕΕ-28	3,9	4,1	4,7	5,1	5,1
Ιρλανδία	6,8	8,7	9,1	7,9	7,0
Ελλάδα	5,7	8,8	14,5	18,5	19,9
Κύπρος	1,3	1,6	3,6	6,1	7,8
Πορτογαλία	6,3	6,2	7,7	9,3	8,8

* Στοιχεία β' τριμήνου 2014

Πίνακας 3.10: Διάγραμμα της εξέλιξης της μακροχρόνιας ανεργίας κατά το 2010-2014

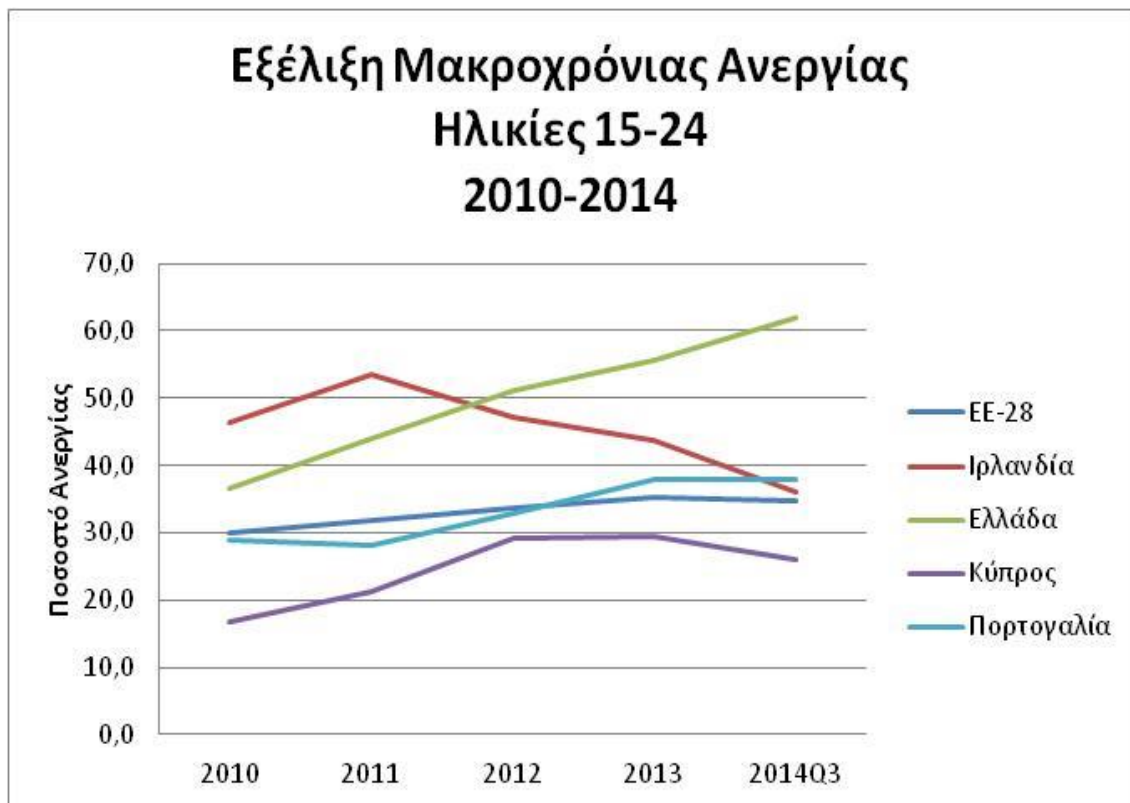

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία δική μου

Πίνακας 3.11: Μακροχρόνια νέοι άνεργοι κατά την περίοδο 2010-2014

	2010	2011	2012	2013	2014Q3
ΕΕ-28	30,0	31,8	33,7	35,3	34,8
Ιρλανδία	46,3	53,6	47,1	43,8	36,2
Ελλάδα	36,7	44,0	51,1	55,6	61,9
Κύπρος	16,9	21,2	29,2	29,5	26,0
Πορτογαλία	28,9	28,1	32,8	38,0	38,0

Πίνακας 3.12: Διάγραμμα της εξέλιξης της μακροχρόνιας ανεργίας των νέων κατά το 2010-2014

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία δική μου

3.3 Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός

Το 2013 το 24,5% του πληθυσμού στην Ε.Ε ή τα 122,6% εκατομμύρια άνθρωποι βρίσκονταν στον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού. Στη φτώχεια ή τον κοινωνικό αποκλεισμό εντάσσονται άτομα που βρίσκονται σε μία τουλάχιστον από τις ακόλουθες συνθήκες: α) κίνδυνο φτώχειας²⁷ μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (σχετική φτώχεια), β) στέρηση σοβαρών υλικών αγαθών²⁸ (απόλυτη φτώχεια), γ) ηλικία 0-59 που ζουν σε νοικοκυριά με χαμηλή εργασιακή ένταση²⁹.

Το 2013 το ποσοστό των ατόμων που διατρέχουν τον κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην Ε.Ε ήταν 24,5%, μειώθηκε ελαφρώς από το 2012, που κυμαινόταν στο 24,8%, αλλά παραμένει υψηλότερο από το 2008, που ήταν 23,8%. Η μείωση της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού της Ε.Ε είναι ένας από τους βασικούς στόχους της «Ευρώπης του 2020». Ωστόσο, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία, ο κίνδυνος της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού το 2013 (και το 2010 για την Ιρλανδία) έχει αυξηθεί και στις 4 χώρες των μνημονίων συγκριτικά με το 2008 και βρίσκεται σε υψηλότερο επίπεδο από το μέσο όρο της Ε.Ε. Έτσι, παρατηρείται ομοιότητα ως προς τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό και στις 4 χώρες. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα κυμαίνεται στο 35,7% σε σύγκριση με το 28,1% (2008), στην Πορτογαλία στο 27,4 σε σύγκριση με το 26% (2008), στην Κύπρο στο 27,8 σε σύγκριση με το 23,3% (2008) και στην Ιρλανδία 29,9% (2010, πιο πρόσφατα στοιχεία) συγκριτικά με το 23,7% (2008).

Αναλύοντας τα δεδομένα που συμβάλλουν στον κίνδυνο φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού, το 2013 τα άτομα που διατρέχουν τον κίνδυνο φτώχειας³⁰, ύστερα από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, κυμαίνονται στην Ελλάδα στο 23,1%, στην Πορτογαλία στο 18,7%, στην Κύπρο στο 15,3% και στην Ιρλανδία στο 16,1% (2010). Παραμένουν υψηλότερα για την Ελλάδα και την Πορτογαλία από το μέσο όρο της Ε.Ε στο 16,7%.

²⁷ Σχετική φτώχεια ορίζεται όταν τα άτομα ζουν σε νοικοκυριά με ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα κάτω από το όριο φτώχειας, δηλαδή κάτω του 60% του εθνικού διάμεσου εισοδήματος.

²⁸ Απόλυτη φτώχεια ορίζεται όταν τα άτομα ζουν σε συνθήκες διαβίωσης που αδυνατούν οικονομικά να αντέξουν τουλάχιστον τέσσερις από τους εννέα πόρους: α) να πληρώσουν λογαριασμούς, β) να κρατήσουν σπίτι γ) να αντιμετωπίσουν απρόβλεπτα έξοδα, δ) να τρώνε ψάρι ή κρέας ισοδύναμης πρωτεΐνης κάθε δεύτερη ημέρα, ε) μια εβδομάδα διακοπές ζ) να έχουν αυτοκίνητο η) να έχουν πλυντήριο ρούχων, θ) να έχουν τηλεόραση, ι) να έχουν τηλέφωνο

²⁹ Εργασιακή φτώχεια ορίζεται όταν τα άτομα ηλικίας 0-59 ετών μένουν σε νοικοκυριά όπου ο μέσος όρος ενηλίκων 18-59 εργάζονται λιγότερο από το 20% της περσινής εργασίας τους. Αποκλείονται οι μαθητές. Επίσης τα νοικοκυριά αυτά έχουν εισόδημα κάτω από το 60% του εθνικού διάμεσου εισοδήματος.

Εξαίρεση αποτελεί η Κύπρος που κυμαίνονταν στο 15,3% και η Ιρλανδία³¹ στο 16,1% (2010) (βλ. Πίνακα 3.13).

Συμπερασματικά, παρατηρείται σύγκλιση των χωρών στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία, καθώς έχουν υψηλότερα ποσοστά από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το 2013 το ποσοστό των ατόμων υπό στέρηση σοβαρών υλικών αγαθών στην Ελλάδα σημειώνεται στο 20,3%, στην Πορτογαλία στο 10,9%, στην Κύπρο στο 16,1% και στην Ιρλανδία στο 7,5% (2010). Κατατάσσονται έτσι σε υψηλότερα ποσοστά από το μέσο όρο της Ε.Ε (9,6%). Εξαίρεση αποτελεί η Ιρλανδία, αλλά αφορά τα νοικοκυριά του 2010 με εισόδημα του 2009. Η σύγκλιση επιτυγχάνεται και αφορά την Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Κύπρο.

Το 2013 τα άτομα 0-59 ετών που ζουν σε νοικοκυριά με χαμηλή εργασιακή ένταση καταγράφονται στην Ελλάδα στο 18,2%, στην Πορτογαλία στο 12,2%, στην Ιρλανδία στο 22,9% (2010) και στην Κύπρο στο 7,9%. Παραμένουν υψηλότερα από το μέσο όρο της Ε.Ε στο 10,7%, εκτός από την Κύπρο. Όποτε παρατηρείται ομοιότητα στην Ελλάδα, Πορτογαλία και Ιρλανδία.

Πίνακας 3.13: Κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού

	Σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (%)	Σε σχετική φτώχεια (%) (Άτομα σε κίνδυνο φτώχειας έπειτα από κοινωνικές μεταβιβάσεις)	Σε απόλυτη φτώχεια (%) (Άτομα με σοβαρή υλική στέρηση)	Σε εργασιακή φτώχεια (%) (Άτομα από 0-59 ετών που ζουν σε νοικοκυριά με χαμηλή εργασιακή ένταση)
Ελλάδα				
2008	28,1	20,1	11,2	7,5
2013	35,7	23,1	20,3	18,2

³¹ Εξαίρεση αποτελεί η Ιρλανδία, αλλά αφορά τα νοικοκυριά του 2010 με εισόδημα του 2009.

Πορτογαλία				
2008	26,0	18,5	9,7	6,3
2013	27,4	18,7	10,9	12,2
Ιρλανδία				
2008	23,7	15,5	5,5	13,7
2013	-	-	-	-
2010	29,9	16,1	7,5	22,9
Κύπρος				
2008	23,3	15,9	9,1	4,5
2013	27,8	15,3	16,1	7,9
EU-28				
2008	23,8	16,6	8,5	9,1
2013	24,5	16,7	9,6	10,7

Πηγή: Eurostat, EU27 data for 2008, EU28 estimates for 2013, επεξεργασία δική μου

3.4 Ανισότητα του εισοδήματος

Ο *συντελεστής Gini* είναι ένας δείκτης της διασποράς του εισοδήματος. Πιο συγκεκριμένα μετράει τη διασπορά (μετά από φόρους και επιδόματα) του μέσου διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Οι πιθανές του τιμές είναι από 0 έως 100. Όσο πιο μικρός είναι ο δείκτης τόσο μικρότερη είναι η διασπορά στο εισόδημα.

Ο *συντελεστής S80/s20* είναι ένας άλλος δείκτης διασποράς του διαθέσιμου εισοδήματος. Είναι η αναλογία του συνολικού εισοδήματος που έλαβε το 20% του πληθυσμού της χώρας με το υψηλότερο εισόδημα σε σχέση με αυτό που έλαβε το 20% του πληθυσμού με το χαμηλότερο εισόδημα. Όσο υψηλότερη είναι η αναλογία τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα.

Το 2012-2013 η διασπορά του διαθέσιμου εισοδήματος, όπως μετράται από τον Gini και στις 3 χώρες (Ελλάδα, Πορτογαλία, Κύπρος), είναι υψηλότερη από το μέσο όρο της EU που κυμαίνεται στο 30% (2012) και 30,5% (2013). Συγκεκριμένα το 2013 στην Ελλάδα η ανισότητα του διαθέσιμου μέσου εισοδήματος κυμαίνεται στο 34,4%, στην Πορτογαλία στο 34,2% και στην Κύπρο στο 32,4%. Το 2012 στην Ελλάδα είναι 34,3%, στην Πορτογαλία 34,5% και στην Κύπρο 31,0%. Σύμφωνα με τα παραπάνω, παρατηρείται σύγκλιση της ανισότητας του εισοδήματος και στις 3 χώρες. Για την Ιρλανδία δεν υπάρχουν ακόμα διαθέσιμα εισοδήματα (Πίνακας 3.14 & 3.15).

Η διασπορά του διαθέσιμου εισοδήματος όπως μετράτε από τον S80/s20 το 2013 στην Ελλάδα είναι 6,6%, στην Πορτογαλία 6% και στην Κύπρο 4,9%. Το 2012 κυμαίνεται στην Ελλάδα στο 6,6%, στην Πορτογαλία στο 5,8 και στην Κύπρο 4,7%. Σύμφωνα με τα παραπάνω, παρατηρείται σύγκλιση της ανισότητας του εισοδήματος και στις 3 χώρες. Για την Ιρλανδία παρομοίως δεν υπάρχουν ακόμα διαθέσιμα εισοδήματα.

Πίνακας 3.14 Ανισότητα: δείκτες Gini και S80/s20 SILC 2013 (εισόδημα 2012)

	Gini	S80/s20
Ελλάδα	34,4	6,6
Πορτογαλία	34,2	6,0
Κύπρος	32,4	4,9
Ιρλανδία	-	-
EU-28	30,5	

Πίνακας 3.15 Ανισότητα: δείκτες Gini και S80/s20 SILC 2012 (εισοδήματα 2011)

	Gini	S80/s20
Ελλάδα	34,3	6,6
Πορτογαλία	34,5	5,8
Κύπρος	31,0	4,7
Ιρλανδία	-	-
EU-27	30	

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία δική μου

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ισχυρή μείωση της απασχόλησης επηρεάζει συνήθως πιο έντονα τη διασπορά του εισοδήματος στα νοικοκυριά με τα χαμηλότερα εισοδήματα από ό,τι στα νοικοκυριά μεσαίων και υψηλών τμημάτων, ωστόσο ο κίνδυνος φτώχειας δεν εξαρτάται μόνο από την κρίση στην απασχόληση αλλά και από άλλους παράγοντες (επιδόματα, φόροι, σύνθεση νοικοκυριού κτλ.) (Palacios, 2014).

3.5 Φτώχεια των εργαζομένων

Η φτώχεια των εργαζομένων αναμφισβήτητα δεν είναι καινούριο φαινόμενο, παρέμεινε όμως για χρόνια σχετικά υποτιμημένο στο δημόσιο και ακαδημαϊκό διάλογο. Με την πρόσφατη οικονομική κρίση αποτελεί ένα σχετικά πολυσύνθετο, ατομικό και κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο απασχολεί όλο και περισσότερο την ευρωπαϊκή και ακαδημαϊκή κοινότητα. Συγκεκριμένα, οι πολιτικές που υιοθετήθηκαν στην αγορά εργασίας και αφορούν την ενθάρρυνσή και την ενίσχυση της ευελιξίας και της προσωρινότητας ως κίνητρο της Ανταγωνιστικότητας των Επιχειρήσεων έφεραν στο προσκήνιο τη δεκαετία του '90 τη «Νέα φτώχεια» που αφορά και τους εργαζομένους. Ειδικότερα, με την είσοδο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης το 1997 και τη Στρατηγική της Λισσαβόνας το 2000 για την «Ανάπτυξη και την Απασχόληση» το ζήτημα της εργασιακής φτώχειας έγινε πιο επίκαιρο από ποτέ στον ευρωπαϊκό διάλογο. Η εστίαση στην ποιότητα της απασχόλησης και στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού

αποκλεισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει συμβάλει στην τοποθέτηση της εργασιακής φτώχειας σε κεντρική θέση στο διάλογο μεταξύ «Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης» και «Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό» (Guillen, Palacios, Casas, 2009, Φερόνας, 2013, 2006).

Είναι γεγονός ότι στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν διαφορετικοί ορισμοί για την εργασιακή φτώχεια, αλλά όλοι έχουν από κοινού την εξέταση για την οριοθέτηση της κατάστασης φτώχειας του εργαζομένου, όχι μόνο ως προς το καθεστώς εργασίας αλλά και ως προς την ένταση του ατόμου στην αγορά εργασίας, καθώς και τη συνεξέταση του νοικοκυριού όπου ζει ο εργαζόμενος και των συνολικών του εισοδημάτων. Έτσι, εάν η εργασία αξιολογείται σε ατομικό επίπεδο, η φτώχεια αξιολογείται σε επίπεδο νοικοκυριού και, σύμφωνα με τον κοινά αποδεκτό ορό, *εργαζόμενοι φτωχοί* ορίζονται τα άτομα που εργάζονταν το προηγούμενο έτος (τουλάχιστον για 6 μήνες) και ζουν σε νοικοκυριά φτωχά, με εισόδημα κάτω από το όριο του κινδύνου φτώχειας, δηλαδή το 60% του εθνικού διάμεσου εισοδήματος (ευρωπαϊκός δείκτης εργασιακής φτώχειας) (Guillen, Palacios, Casas 2009).

Οι μεταρρυθμίσεις στον πυρήνα των εργασιακών σχέσεων που οδηγούν στη μείωση των μισθών και στην αποδιάρθρωση του συστήματος αυτών, οι πολιτικές πρόσληψης-ενοικίασης και απόλυσης, η δομή των συλλογικών διαπραγματεύσεων και η εθελοντική εκπαίδευση έχουν ως αντίκτυπο χαμηλόμισθους εργαζομένους και την εργασιακή φτώχεια στο σύνολό της. Αυτό είναι αποτέλεσμα της ετερογένειας και της πολυπλοκότητας των πολιτικών της αγοράς εργασίας, σε αντίθεση με την πολιτική της κοινωνικής προστασίας, που, μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων, στόχος της είναι η μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού και η θωράκιση του εργαζομένου (Guillen, Palacios, Casas, 2009). Ωστόσο, στα πλαίσια της οξύτατης οικονομικής κρίσης στην οποία έχει βουλιάξει όλη η ανθρωπότητα, λιγότερο ή περισσότερο, η κοινωνική προστασία έγινε πολύ σύντομα παρανάλωμα στο βωμό της κρίσης με αλυσιδωτές δραματικές επιπτώσεις και στους φτωχούς εργαζομένους. Συνακόλουθα, πέρα από την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, άλλος ένας πιθανός παράγοντας αύξησης της φτώχειας των εργαζομένων είναι ο περιορισμός των εργασιακών και συνδικαλιστικών δικαιωμάτων.

Σήμερα έχει γίνει πλέον εμφανές ότι ένα μεγάλο ποσοστό φτώχειας προέρχεται από τους επισφαλείς ευρωπαίους εργαζόμενους, καθώς οι μισοί περίπου βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας (Δαφέρμος & Παπαθεοδώρου, 2012, Guillen, Palacios, Casas, 2009).

3.6 Εξασθένηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων

Από την έναρξη της οικονομικής κρίσης οι ευρωπαϊκές δημόσιες αρχές και οι εθνικοί νομοθέτες ξεκίνησαν ή υιοθέτησαν σειρά μέτρων με στόχο την ενίσχυση της ευελιξίας των επιχειρήσεων, περιλαμβάνοντας σε πολλές περιπτώσεις μεγάλες τροποποιήσεις στα εθνικά εργατικά δίκαια που επηρέασαν αρνητικά τα δικαιώματα των εργαζομένων και τις συνθήκες εργασίας τους. Παρά τις διαφορές στη φύση και το βάθος των αλλαγών που θεσμοθετήθηκαν, η προέλευσή τους βρίσκεται στην έντονα απορρυθμιστική προσέγγιση που επιβλήθηκε από το καθεστώς λιτότητας. Ωστόσο, πολλά κράτη-μέλη δικαιολογούν τις μεταρρυθμίσεις στο εργατικό δίκαιο ισχυριζόμενα ότι η αύξηση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας είναι μία από τις καλύτερες απαντήσεις στην κρίση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010). Οι γενικές μεταρρυθμίσεις του εργατικού δικαίου σε ορισμένες περιπτώσεις ξεκίνησαν προ της οικονομικής κρίσης με το δεδηλωμένο στόχο του «εκσυγχρονισμού» του εργατικού δικαίου. Σε ορισμένες χώρες τα μέτρα ήταν αποσπασματικά, αν και εξαιρετικά απορρυθμιστικά, ενώ σε άλλες αποτελούν τεράστιες αλλαγές σε ολόκληρο τον εργατικό κώδικα. Κοινός τους στόχος ήταν η μείωση του εργασιακού κόστους και ο κλυδωνισμός των εργασιακών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Οι συντριπτικές μεταρρυθμίσεις στον πυρήνα της εργατικής νομοθεσίας εκδηλώνονται σε 4 βασικούς άξονες του περιεχομένου της μισθωτής εργασίας:

- Στην υποβάθμιση του ρόλου της πλήρους και σταθερής απασχόλησης υπέρ των ευέλικτων μορφών εργασίας που επιφέρουν περιορισμένες αμοιβές και δικαιώματα στους εργαζομένους.
- Στο χρόνο εργασίας, μέσω είτε μείωσης του συνήθους ωραρίου εργασίας είτε των υπερωριών, που έχει συνέπεια τη μείωση της αμοιβής των μισθωτών ή/και την κατάργηση αποζημίωσης των υπερωριών.
- Στους κανονισμούς των απολύσεων που διευκολύνουν τις ατομικές και συλλογικές απολύσεις μέσω της μείωσης του χρόνου προειδοποίησης και του ύψους της αποζημίωσης των εργαζομένων.

- Στον πυρήνα των εργασιακών σχέσεων, ο οποίος επηρεάζει τον κοινωνικό διάλογο και τη συλλογική διαπραγμάτευση.

Αναμφισβήτητα αξίζει να αναφερθεί η απορρύθμιση των δικαιωμάτων ομαδικής δράσης, δηλαδή του συνδικαλισμού και της απεργίας στο χώρο εργασίας, που βάλλονται σε όλους τους τόνους σαν «επικίνδυνα». Ωστόσο, η συνεχής καταγγελία αυτών –η οποία βέβαια επαναλαμβάνεται, προς εμπέδωση, από όλους τους ελεγχόμενους από τις «αγορές» προπαγανδιστικούς μηχανισμούς – δεν αφορά μόνο τον περιορισμό των δικαιωμάτων αυτών ως κρίσιμων «διαμεσολαβητικών» δικαιωμάτων. Απεναντίας, κύριος στόχος είναι η ριζική αποδυνάμωση των συλλογικών διαπραγματεύσεων έναντι της επικράτησης των ατομικών συμβάσεων εργασίας που υποτάσσουν τους μεμονωμένους εργαζόμενους στην εξουσιαστική βούληση των πανίσχυρων εργοδοτών, οι οποίοι επιβάλλουν με τη σειρά τους μειώσεις των μισθών, δραστικές περικοπές των κοινωνικών παροχών (υγεία, κοινωνικής ασφάλιση), μείωση των δαπανών για την κατάρτιση εργαζομένων και βίαιες συνθήκες εργασίας.

Συμπερασματικά η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων στη δίνη της οικονομικής κρίσης υπονομεύει τη μονολιθικότητα του εργατικού δικαίου και κατά συνέπεια το κύρος των εργασιακών δικαιωμάτων. Σαφώς αρωγός της αποδιάρθρωσης των εργασιακών σχέσεων είναι και η αποδυνάμωση των τριμερών διαβουλεύσεων, όπως επίσης και η αποφυγή της εμπλοκής των κοινωνικών εταίρων στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, που οδηγούν σε πιο απότομες αλλαγές στο εργατικό δίκαιο και στις συνθήκες εργασίας των εργαζομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η «ΕΥΡΩΠΗ 2020» ΚΑΙ Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

4.1 Εισαγωγή

Η Ευρώπη 2020, ως διάδοχος της Στρατηγικής της Λισαβόνας, αποτελεί τη νέα δεκαετή στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για μια έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Έχοντας στόχο το συντονισμό της κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής, θεσπίζει για πρώτη φορά ποσοτικούς στόχους για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ωστόσο, οι πρόσφατες επιπτώσεις της κρίσης στη δημόσια οικονομία, τα ελλείμματα και το δημόσιο χρέος οδηγούν τη Στρατηγική Ευρώπη 2020 να δώσει έμφαση στην οικονομική σταθερότητα και εξυγίανση με συνέπεια δραματική αύξηση της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού, αφήνοντας έτσι πίσω το όραμά της για ανάπτυξη δίχως αποκλεισμούς των κοινωνιών, αρά και επανένταξης στην αγορά εργασίας. Όσον αφορά την απασχόληση, οι στόχοι της νέας στρατηγικής παραμένουν ιδιαίτερα φιλόδοξοι όπως και στη στρατηγική της Λισαβόνας. Επίσης, η νέα οικονομική διακυβέρνηση, θέτοντας βασικό της στόχο την αποφυγή υπερβολικών ανισορροπιών, την επιβολή σαφέστερων και αυστηρότερων κανόνων, τον καλύτερο συντονισμό των εθνικών δημοσιονομικών και μακροοικονομικών πολιτικών και την αυστηρότερη διακυβέρνηση των ΚΜ εντός της Ε.Ε, καθιστά αμφίβολη την ενδυνάμωση της κοινωνικής διάστασης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, καθώς ασκεί επικίνδυνη πίεση στα εργασιακά και κοινωνικά δικαιώματα (Guillen, Petmezidou 2014), ενώ θέτει και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο υπό την κυριαρχία της αμφισβήτησης.

4.2 Η στρατηγική «Ευρώπη 2020»

Στις 3 Μαρτίου 2010, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε την Ευρώπη 2020 ή Ευρωπαϊκή Στρατηγική 2020, η οποία εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 26 Μαρτίου 2010 ως η νέα στρατηγική για τα επόμενα δέκα έτη (2011-2020), θέτοντας ως στόχο να καταστήσει την Ευρωπαϊκή Ένωση μια βιώσιμη οικονομία χωρίς αποκλεισμούς που θα προσφέρει υψηλά επίπεδα απασχόλησης, παραγωγικότητας, ανταγωνιστικότητας και κοινωνικής συνοχής (Φερόνας, 2013, European Commission, 2010a). Ειδικότερα, η «Ευρώπη 2020», ως διάδοχος της στρατηγικής «Λισαβόνα 2000-2010», έχει στόχο της

το συντονισμό της κοινωνικής, αλλά και οικονομικής πολιτικής, βασιζόμενη σε μια *Έξυπνη, Βιώσιμη και χωρίς Αποκλεισμούς Ανάπτυξη* (European Commission, 2010a).

Συγκεκριμένα επιδιώκει την επίτευξη:

- *Έξυπνης ανάπτυξης*, μέσω της προώθησης και της ενίσχυσης της γνώσης, της έρευνας και της καινοτομίας ως κινητήριων δυνάμεων της μελλοντικής μας ανάπτυξης.
- *Βιώσιμης ανάπτυξης*, μέσω της προώθησης μιας πιο «πράσινης» και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας, με τη σωστή χρήση πόρων σε αποδοτικότητα.
- *Χωρίς Αποκλεισμούς ανάπτυξης* μέσω της προώθησης μιας οικονομίας με υψηλά ποσοστά απασχόλησης που θα επιτυγχάνει κοινωνική και εδαφική συνοχή.

Σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Herman Van Rompuy (26/3/2010), η «Στρατηγική 2020» συνοψίζει το Ευρωπαϊκό μοντέλο της κοινωνικής οικονομίας με μια ισχυρή περιβαλλοντική διάσταση.

Η θέσπιση για πρώτη φορά ποσοτικών στόχων της «Ευρώπης 2020» για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε επίπεδο Ε.Ε συνιστά θετική πρόοδο (έστω και στο συμβολικό επίπεδο), υποδηλώνοντας την πρόθεση η κοινωνική διάστασή της να βρίσκεται στο ίδιο υψηλό πολιτικό προφίλ με τις άλλες πολιτικές προτεραιότητές της (Φερώνας, 2013, Vandembrouck & Vleminckx, 2011). Ωστόσο, όπως αποδεικνύεται από την τετραετή εφαρμογή της, η «Ευρώπη 2020» δεν αποτελεί την κατάλληλη στρατηγική για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού που αντιμετωπίζει ολοένα και αυξανόμενος αριθμός των πολιτών της Ε.Ε, ως επίπτωση της κρίσης. Έτσι, αποτέλεσμα της αδυναμίας αυτής είναι να συνιστά ένα βήμα πισωγυρίσματος σε σχέση με την προκάτοχό της, τη Στρατηγική της Λισαβόνας, στα πλαίσια πάντα της κοινωνικής διάστασής της.

Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή, οι εξελίξεις στις χώρες της Ε.Ε. δεν δικαίωσαν τις προσδοκίες της Λισαβόνας τη δεκαετία 2000-2010 για μείωση της φτώχειας. Σήμερα, ο πολιτικός στόχος της «Ευρώπης 2020» για μείωση 20 εκατομμυρίων ατόμων που μαστίζονται από τον κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού είναι σημειολογικά αξιοσημείωτος καθώς αποτελεί θετική πρόοδο, ωστόσο ίσως αποδεικνύεται στην πράξη ότι είναι πολιτικά και τεχνικά υπεραισιόδοξος (Marlier and Natali, 2010), αφού μέχρι το 2020, με ποσοτικούς όρους, υπολογίζεται ότι τα άτομα σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού θα μειωθούν στα 15 εκατομμύρια έναντι του αρχικού στόχου

των 20 (Βενιέρης, 2013, Φερώνας, 2013, Copeland and Daly, 2012, Frazer and Marlier, 2012).

Σαφώς, σημαντικός παράγοντας για τη μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η επανένταξη των αποκλεισμένων ατόμων στην αγορά εργασίας, καθώς και η προώθηση ποιοτικών θέσεων εργασίας που θα βελτιώνουν τις εργασιακές συνθήκες.

Συγκεκριμένα, οι στόχοι της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» στον τομέα της απασχόλησης για τις ηλικίες 20-64 ετών είναι η αύξηση της συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας από το 70% στο 75%. Επίσης στόχο αποτελεί και η ανάπτυξη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, η ενίσχυση της ποιότητας των θέσεων εργασίας και της δια βίου μάθησης.

Ειδικότερα, οι ποσοτικοί στόχοι της «Ευρώπης 2020» που αφορούν την απασχόληση έτσι όπως ορίστηκαν από τα κράτη-μέλη στα εθνικά προγράμματα μεταρρυθμίσεων το 2011 αφορά την κύμανση της κλίμακας στο 70% για την Ελλάδα, 75%-77% στην Κύπρο, στο 69%-71% στην Ιρλανδία και στο 75% στην Πορτογαλία. Ωστόσο, τον Ιούνιο του 2014, καμία χώρα που ακολούθησε προγράμματα οικονομικής προσαρμογής δεν κατάφερε να υλοποιήσει τους στόχους της «Ευρώπης 2020». Για την Ελλάδα τα ποσοστά απασχόλησης σημειώθηκαν στο 53,3%, στην Κύπρο στο 67,8%, στην Ιρλανδία 66,7% και τέλος στην Πορτογαλία στο 67,7%.

Έτσι, μέχρι το 2014, ο αρχικός στόχος για το 75% απασχόλησης στην Ε.Ε έως το 2020, όπως και τα συγκεκριμένα ποσοστά απασχόλησης για τις χώρες οικονομικής προσαρμογής, είναι απογοητευτικά. Δυστυχώς, η κρίση σε αυτές τις χώρες έχει λάβει σημαντικές διαστάσεις, ενώ ταυτοχρόνως εμφανίζεται μετάλλαξη των μορφών με τις οποίες εκδηλώνεται. Από την κρίση χρέους περνούν στη δημοσιονομική κρίση και από τη δημοσιονομική κρίση σε ιδιαίτερα σοβαρή κρίση απασχόλησης. Σε αυτό το δυσώινο περιβάλλον, ο ρόλος των πολιτικών απασχόλησης σε μια περίοδο ύφεσης είναι καίριας σημασίας προκειμένου να μειώσει άμεσα τις αρνητικές συνέπειες της ύφεσης, αλλά και να προετοιμάσει το έδαφος για την ανάκαμψη, ελαχιστοποιώντας τη χρονική υστέρηση προσαρμογής της απασχόλησης στη βελτίωση του οικονομικού περιβάλλοντος. Έτσι θα επιτευχθεί μια έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη δίχως αποκλεισμούς. Οι κυριότερες παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας κατά την περίοδο της ύφεσης μπορούν να κωδικοποιηθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες Ενεργητικών Πολιτικών Απασχόλησης:

- ενέργειες διατήρησης της απασχόλησης
- ενέργειες δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας
- ενέργειες κατάρτισης.

Ωστόσο, ως προς την αποτελεσματικότητά τους, οι ΕΠΑ (Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης) την περίοδο κρίσης λειτουργούν ως πολιτικές ενίσχυσης της προσφοράς εργασίας με απώτερο σκοπό την υποστήριξη πολιτικών συμπίεσης της αμοιβής της εργασίας και τη δημιουργία ευέλικτων εργασιακών σχέσεων. Αυξημένα επίσης παραμένουν και τα ποσοστά ανεργίας.

Αναμφισβήτητα, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη δημόσια οικονομία και στο δημόσιο χρέος έχουν οδηγήσει τα περισσότερα ΚΜ σε περικοπές κοινωνικών δαπανών, αφού η δημοσιονομική σταθερότητα έχει αποβεί σε βάρος των κοινωνικών πολιτικών.

Ακόμα και το βασικό εργαλείο της Ευρώπης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, που λειτουργεί επενδύοντας στο ανθρώπινο κεφάλαιο της Ευρώπης (στους εργαζομένους, τους νέους και σε όσους αναζητούν εργασία), καθώς και η χρήση του εργαλείου αυτού για την υποστήριξη της απασχόλησης, τη στήριξη των πολιτών για την εξεύρεση καλύτερων θέσεων εργασίας και τη διασφάλιση πιο δίκαιων ευκαιριών απασχόλησης για όλους τους πολίτες της Ε.Ε, δεν ανταποκρίνεται στον ύψιστο βαθμό που θα έπρεπε. Την περίοδο της κρίσης το ύψος των κονδυλίων του ΕΚΤ μειώνεται σημαντικά με αποτέλεσμα τη μη επίτευξη των φιλόδοξων στόχων του και των βασικών προτεραιοτήτων του.

Στην πράξη, οι χρηματοδοτήσεις του ΕΚΤ στις Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης την περίοδο της κρίσης δεν αποτελούν ένα ευρύτερο «αναπτυξιακό πρότυπο» για την απασχόληση παρά μόνο ένα προσωρινό φάρμακο κατά της ανεργίας.

Στο πλαίσιο της «Ευρώπης 2020», οι κυβερνώντες της γηραιάς Ηπείρου δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην οικονομική και δημοσιονομική σταθερότητα ως πρώτη προτεραιότητα, αποτέλεσμα οι περισσότερες χώρες της Ε.Ε, με ιδιαίτερη αναφορά στις χώρες της περιφέρειας, να έχουν οδηγηθεί στη σαρωτική αύξηση της ανεργίας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Γενικότερα περιορίζονται τα κοινωνικά δικαιώματα, ενώ το όραμα για ανάπτυξη δίχως αποκλεισμούς με στόχο τη μείωση 20 εκατομμυρίων φτωχών ανθρώπων έχει ήδη ξεχαστεί.

Αξίζει να σημειωθεί ότι και οι Δέκα Ολοκληρωμένες Κατευθυντήριες Γραμμές για την εφαρμογή της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», οι οποίες εγκρίθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Οκτώβριο του 2010, εστιάζουν κυρίως στην οικονομία, στην απασχόληση (σε μέτριο επίπεδο) και με περιορισμένες αναφορές στην κοινωνική πολιτική. Συγκεκριμένα, έξι από αυτές, αφορούν τις οικονομικές πολιτικές των Κρατών-Μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τέσσερις την απασχόληση και την κοινωνική πολιτική των Κρατών-Μελών. Μικρές αναφορές γίνονται στην εργασιακή φτώχεια, στην ποιότητα εργασίας, στην κοινωνική προστασία, ενώ αγνοούνται οι συμφωνημένες προτεραιότητες στη στεγαστική πολιτική, στην παιδική, αλλά και στη φτώχεια των ηλικιωμένων.

Πίνακας 4.1: Οι Δέκα Ολοκληρωμένες Κατευθυντήριες Γραμμές της Ευρώπης 2020

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ Έξυπνη και Βιώσιμη Ανάπτυξη	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς
1. Εξασφάλιση της ποιότητας και βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών.	7. Αύξηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας και μείωση της διαρθρωτικής ανεργίας. <ul style="list-style-type: none"> • Για τις ηλικίες 20-64 ετών το ποσοστό απασχόλησης να κυμαίνεται από το 70% τουλάχιστον στο 75% .
2. Αντιμετώπιση των μακροοικονομικών ανισορροπιών.	8. Ανάπτυξη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού που ανταποκρίνεται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, προώθηση της ποιότητας των θέσεων εργασίας και της δια βίου μάθησης.
3. Μείωση των ανισορροπιών στη ζώνη του ευρώ.	9. Βελτίωση των επιδόσεων εκπαίδευσης και κατάρτισης σε όλες τις βαθμίδες και αύξηση της συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. <ul style="list-style-type: none"> • Μείωση της σχολικής διαρροής από το 15% στο 10%. • Για τις ηλικίες 30-34 ετών, αύξηση διπλώματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από το 31% τουλάχιστον στο 40%.
4. Βελτιστοποίηση της στήριξης για έρευνα και ανάπτυξη και καινοτομία, ενίσχυση του τριγώνου της γνώσης και ενεργοποίηση του δυναμικού της ψηφιακής οικονομίας. <ul style="list-style-type: none"> • Επένδυση 3% του ΑΕΠ στην έρευνα, ανάπτυξη, καινοτομία. 	10. Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας. <ul style="list-style-type: none"> • Μείωση κατά 20.000.000 ανθρώπων σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού ή μείωση κατά 25% των ανθρώπων που ζουν κάτω από το όριο φτώχειας (Guillen 2014, Βενιέρης 2013).

<p>5. Βελτίωση της αποδοτικότητας στη χρήση των πόρων και μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Σε σύγκριση με το 1990, μείωση 20% (ή 30% σε περίπτωση διεθνούς συμφωνίας) των εκπομπών αερίου του Θερμοκηπίου και αύξηση 20% των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και 20% αύξηση της ενεργειακής απόδοσης. 	
<p>6. Βελτίωση του περιβάλλοντος για τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές και εκσυγχρονισμός της βιομηχανικής βάσης.</p>	

Πηγή: Φερόνας 2013, Βενιέρης 2013, Degryse 2012, European Commission 2010a, Guillen 2014, επεξεργασία δική μου

Η εμπειρία από τη μέχρι τώρα εφαρμογή της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» δίνει μια απογοητευτική εικόνα για την κοινωνική διάσταση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Τα δε εργαλεία της νέας οικονομικής διακυβέρνησης—Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, Six Pack (Πακέτο των Έξι), Two Pack (Πακέτο των Δύο), Euro plus Pack (Σύμφωνο για το Ευρώ+), Fiscal Compact (Δημοσιονομικό Σύμφωνο)— επιβεβαιώνουν και ενισχύουν το στόχο για οικονομική και δημοσιονομική σταθερότητα. Επίσης, από το σύνολο αυτών των νέων εργαλείων μόνο το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο και το Σύμφωνο για το Ευρώ + κάνουν αναφορά στην προοπτική της απασχόλησης.

Συγκεκριμένα η λειτουργία των εργαλείων εντάσσονται στο παρακάτω πλαίσιο:

- *Ευρωπαϊκό Εξάμηνο*

Το Ευρωπαϊκό εξάμηνο είναι εργαλείο της «Ευρώπης 2020» και λειτουργεί ως ετήσιος κύκλος Συντονισμού της Οικονομικής Πολιτικής. Στόχος είναι η εκ των προτέρων αποφυγή υπερβολικών ανισορροπιών, η παρακολούθηση και ο Συντονισμός της Οικονομικής και Δημοσιονομικής Πολιτικής των κρατών-μελών (Amstrong 2012:9, Φερόνας 2013). Ειδικότερα, στην αρμοδιότητά του περιλαμβάνονται διάφορα θέματα [Άρθρο 2 της Νομοθεσίας (ΕΥ) Νο 1175/2011] όπως είναι: α) ο Συντονισμός της Οικονομικής Πολιτικής, β) η Πολιτική Απασχόλησης, γ) τα Δημόσια Οικονομικά, δ) Οι Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ε) οι Συστάσεις, δηλαδή η έναρξη των διαδικασιών για τη διόρθωση πιθανόν δημοσιονομικών ή διαρθρωτικών ανισορροπιών και ζ) οι Εθνικοί

Προϋπολογισμοί [(Degryse, 2012, European Commission, 2012, Άρθρο 2 της Νομοθεσίας (EU) No 1175/2011)].

- *Six Pack*

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 29 Σεπτεμβρίου 2010 πρότεινε επίσημα την ενίσχυση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης και τη νέα οικονομική διακυβέρνηση στο πλαίσιο του έκτου πακέτου. Πρωταρχικός στόχος του Six Pack είναι η εφαρμογή πιο αυστηρής διακυβέρνησης εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα, το Six Pack αποτελείται από έξι νομοθετικές πράξεις, πέντε Κανονισμούς και μία Οδηγία. Τα τέσσερα κείμενά του ασχολούνται με δημοσιονομικά ζητήματα και τη μεταρρύθμιση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, ενώ τα άλλα δύο κείμενα εστιάζουν στον εντοπισμό και στη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών στην Ευρωζώνη και στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Degryse, 2012).

- *Two Pack*

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 23 Νοεμβρίου 2011 προτείνει δύο Κανονισμούς, γνωστούς και ως Two Pack, με τους οποίους εισάγεται επιπρόσθετος συντονισμός και εποπτεία στα δημοσιονομικά ζητήματα σε όλα τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης ως αποτέλεσμα και την απαίτηση της μεγαλύτερης δημοσιονομικής πειθαρχίας των κρατών-μελών της (Degryse, 2012).

- *Euro plus Pack*

Στις 11 Μάρτιου του 2011 εκδόθηκε το Euro Plus Pack και βασικός στόχος του είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, η προώθηση της απασχόλησης, η συμβολή στη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών, η ενίσχυση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και ο συντονισμός της φορολογικής πολιτικής. Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων ορισμένα κράτη-μέλη της Ε.Ε. διατυπώνουν συγκεκριμένες δεσμεύσεις για μια λίστα πολιτικών μεταρρυθμίσεων (Degryse, 2012).

- *Fiscal Compact*

Η εγκαθίδρυση της νέας Ευρωπαϊκής Οικονομικής Διακυβέρνησης ολοκληρώνεται με τη συνθήκη για τη σταθερότητα, το συντονισμό και τη διακυβέρνηση ή το λεγόμενο «Fiscal Compact» σηματοδοτώντας ένα επιπλέον στάδιο για την

ενίσχυση της οικονομικής διακυβέρνησης με επίκεντρο τη δημοσιονομική αusterότητα, πειθαρχία και επιτήρηση (Degryse, 2012).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το όραμα της «Ευρώπης 2020» για ανάπτυξη δίχως αποκλεισμούς τίθεται στο περιθώριο, τα δε κοινωνικά δικαιώματα καταπατούνται εις βάρος της ανταγωνιστικότητας, της οικονομικής και δημοσιονομικής μεγέθυνσης. Επί της ουσίας, η «Ευρώπη 2020» δεν φαίνεται καθόλου κοινωνική. Οι εθνικές κυβερνήσεις επαναλαμβάνουν συμπεριφορές αντίστοιχες του παρελθόντος και επιδόσεις αναντίστοιχες του παρόντος, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των Κ.Μ εμφανίζεται εχθρική στην ανάπτυξη κοινωνικών πολιτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Είναι γεγονός ότι το νεοφιλελεύθερο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο (ΕΚΜ), που εισήχθη τη δεύτερη δεκαετία του '80 από τον Ζακ Ντελόρ, αμφισβητείται και η ικανότητά του να εγγυάται υψηλή κοινωνική συνοχή σε περιόδους κρίσης αίρεται. Συγκεκριμένα, η συντονισμένη επίθεση στα θεμέλια της εργασιακής νομοθεσίας, των εργασιακών δικαιωμάτων και της κοινωνικής προστασίας την περίοδο κρίσης είχαν στόχο την κατεδάφιση ολόκληρων πτυχών του (Βενιέρης, 2013, Pochet and Degryse, 2012).

Η πορεία του 21ου αιώνα με αφορμή την έξαρση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης αφήνει περισσότερα κοινωνικά ερείπια παρά νέα οικοδομήματα. Η διόγκωση κυρίως της εργασιακής ανασφάλειας, επισφάλειας, της ανεργίας, της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της ανισότητας στο εισόδημα, κυρίως στις χώρες των μνημονίων, μας παραπέμπουν σε μια γενικότερη κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού η οποία διαπλέκεται με τη στρεβλή οικονομική αρχιτεκτονική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Το χάσμα «Βορείων –Νοτίων» σε όλα σχεδόν τα επίπεδα αποδεικνύει την ανισότητα και τη διαφορετικότητα που διαβρώνουν το ευρωπαϊκό έδαφος πάνω στο οποίο καλλιεργείται η ελπίδα ομοσπονδοποίησης της Ευρώπης (Βενιέρης, 2013).

Όπως υποστηρίζεται και επιβεβαιώνεται από τους κοινωνιολόγους, η σημερινή κρίση δεν μπορεί να ξεπεραστεί με μεταρρυθμίσεις, οι οποίες εντείνουν ακόμα περισσότερο την ύφεση, αλλά ούτε και με τον καλύτερο έλεγχο των χρηματοπιστωτικών πράξεων, αντιθέτως θα πρέπει να εστιάσουμε στη δημιουργία μιας νέας κοινωνίας που να βασίζεται όχι πλέον στην αναδιανομή των εθνικών εισοδημάτων αλλά στην ανακήρυξη των οικουμενικών δικαιωμάτων του ανθρώπου ως μοναδικού δυνατού όπλου ενάντια στο φαινομενικό θρίαμβο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας (Touraine, 2011).

Θα πρέπει να υπάρχει ένα μακροπρόθεσμο όραμα για την ανάγκη οικοδόμησης μιας νέας κοινωνίας δίχως αποκλεισμένους ως απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη μιας έξυπνης και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης (Φερόνας, 2013). Υπό το πλαίσιο αυτό, αναμφίσητη είναι και η υιοθέτηση κοινών ευρωπαϊκών θεσμών, κοινών εργασιακών και κοινωνικών προτύπων, κοινής δημοσιονομικής και φορολογικής πολιτικής για την πλήρη διάσταση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης (Σακελλαρόπουλος, 2011).

Σαφώς, το μέλλον του ΕΚΜ, το οποίο θα ξεπεράσει την κρίση (οικονομική, κοινωνική και πολιτική) εξαρτάται επίσης από την ικανότητά του να ενσωματώνει καινοτόμες και τολμηρές ιδέες. Μια τολμηρή ιδέα θα μπορούσε να είναι το «Βασικό εισόδημα», δηλαδή μια κοινωνική παροχή στο ίδιο ύψος για όλους, η πρόσβαση στην οποία δεν προϋποθέτει ούτε χαμηλό εισόδημα ούτε την καταβολή ασφαλιστικών εισφορών πάρα μόνο την ιδιότητα του πολίτη. Έτσι, μέσω του Βασικού εισοδήματος, γεννιέται η ελπίδα καταπολέμησης της ανεργίας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (Ματσαγγάνης, 2013, Parijs, 1995).

Η άποψη του G.Esping-Andersen για την επίτευξη της κοινωνικής ενσωμάτωσης μέσα από το οικογενειακό περιβάλλον και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού βασισμένη σε μια στρατηγική κοινωνικής επένδυσης με επίκεντρο το παιδί είναι επίσης μια τολμηρή ιδέα για την επιβίωση του ΕΚΜ.

Η εφαρμογή αυτών των καινοτόμων ιδεών, ενδεχομένως και κατά γράμμα, ώστε να λειτουργήσουν συμπληρωματικά στο να επιτευχθεί η ουσιαστική διέξοδος από την κρίση σε όλη την Ευρώπη, με μια έξυπνη, βιώσιμη, και δίχως αποκλεισμούς ανάπτυξη, ίσως οδηγήσει στην υλοποίηση της ολοκλήρωσης ενός ευρωπαϊκού οικοδομήματος που θα βασίζεται στην ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική και την κοινωνική δικαιοσύνη.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να ανιχνευτούν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας στις χώρες των μνημονίων. Τα βασικά ερωτήματα που τέθηκαν προς διερεύνηση ήταν τα ακόλουθα:

Ποιο είναι το περιεχόμενο των μεταρρυθμίσεων που υιοθετήθηκαν ή επιβλήθηκαν στις αγορές εργασίας των χωρών που εντάχθηκαν σε μνημόνια κατά την περίοδο της κρίσης; Πρόκειται για ίδιου τύπου και έκτασης μεταρρυθμίσεις ή εντοπίζονται διαφοροποιήσεις μεταξύ των επιμέρους χωρών;

Ποιες είναι οι επιπτώσεις των μεταρρυθμίσεων αυτών στην αγορά εργασίας των χωρών των μνημονίων (δείκτες απασχόλησης και ανεργίας, δικαιώματα των εργαζομένων κ.λπ.), αλλά και γενικότερα στην επιδείνωση των φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού; Παρατηρούνται ομοιότητες ή διαφοροποιήσεις μεταξύ των επιμέρους χωρών και πού οφείλονται; Ποιες είναι οι δυνατότητες και οι προοπτικές βελτίωσης της κατάστασης στην αγορά εργασίας, και γενικότερα υπέρβασης της παρούσας κρίσης, στο πλαίσιο υλοποίησης της νέας δεκαετούς στρατηγικής της Ε.Ε «Ευρώπη 2020»;

Από τη συγκριτική ανάλυση προκύπτει ότι, αναμφισβήτητα, η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά την οικονομία της Ελλάδας, της Πορτογαλίας, της Ιρλανδίας και της Κύπρου, αλλά διαφορετικά ως προς την ένταση και το βάθος. Ωστόσο, και οι τέσσερις χώρες υπογράφουν Μνημόνια Συμφωνίας υπό την αιγίδα της Ε.Ε, ΕΚΤ και του ΔΝΤ.

Τα μέτρα που επιβλήθηκαν στο όνομα της ευελιξίας της αγοράς εργασίας συνετέλεσαν στην απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων. Βασικό εργαλείο για την ενίσχυση αυτή αποτελεί η αποδιάρθρωση του συστήματος καθορισμού των μισθών, η αποδυνάμωση του θεσμού της πλήρους και σταθερής απασχόλησης προς όφελος των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, η απορρύθμιση της νομοθεσίας για την προστασία της απασχόλησης, ο αποσυντονισμός των συλλογικών διαπραγματεύσεων και η αδυναμία στο σύστημα κοινωνικής προστασίας των ανέργων. Μεταξύ των τεσσάρων χωρών, ως προς τις μεταρρυθμίσεις αυτές, εντοπίζονται ομοιότητες και διαφορές, αλλά συμπεραίνεται ότι ασκούνται με έντονο και βίαιο χαρακτήρα στην Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, ως προς το σύστημα διαμόρφωσης του κατώτατου μισθού, τόσο η Ελλάδα από το 2012 όσο και η Πορτογαλία και η Ιρλανδία από το 2011, ανήκουν στα *γενικά καθεστώτα* κατώτατου μισθού που καθορίζονται από το Νόμο. Η Κύπρος ανήκει στα *κλαδικά καθεστώτα* όπου ο κατώτατος μισθός καθορίζεται από συλλογικές διαπραγματεύσεις και αποτελεί εξαίρεση θέσπισης κατώτατου μισθού από το νόμο για συγκεκριμένες επαγγελματικές κατηγορίες. Αξίζει να αναφερθεί ότι γενικά οι εκ του νόμου και οι συλλογικά συμφωνημένοι κατώτατοι μισθοί δεν είναι σε καμία περίπτωση απαραίτητα αντίθετοι μεταξύ τους, αλλά μπορεί να αλληλοσυμπληρώνονται. Σε πολλές χώρες ο εκ του νόμου κατώτατος μισθός απλά απορροφά εκείνους τους εργαζόμενους που δεν διαθέτουν —επαρκή— προστασία του κατώτατου μισθού δυνάμει συλλογικής σύμβασης.

Όσον αφορά το ύψος του κατώτατου μισθού στην Ελλάδα, το 2013 σημείωσε μείωση κατά 22%, και 32% για τους νέους, και σταθεροποίηση το 2014. Στην Πορτογαλία παρέμεινε στάσιμος από το 2011 έως το 2014, στην Ιρλανδία από το 2009 έως το 2014 και στην Κύπρο σταθεροποιείται το 2013 για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας σε 7 από 9 επαγγελματικές ομάδες. Σαφώς, οι κατώτατοι μισθοί την περίοδο της κρίσης στις χώρες των μνημονίων εντάσσονται στους μισθούς φτώχειας.

Μειώσεις των μισθών σημειώθηκαν και στο δημόσιο τομέα με μεγαλύτερη ένταση στην Ελλάδα. Επίσης, το 2012-2013 καταργείται ο 13ος και ο 14ος μισθός στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία.

Όσον αφορά το σύστημα κοινωνικής προστασίας για τους άνεργους την περίοδο κρίσης, επηρεάστηκε σε όλες τις χώρες, εντονότερα όμως στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία, με αποτέλεσμα την ανεπαρκή προστασία τους. Συγκεκριμένα, την περίοδο της κρίσης το επίδομα ανεργίας, Τακτικό και Ειδικό, αποδείχτηκε στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία ότι δεν είναι το πιο αποτελεσματικό, καθώς σημειώθηκε χαμηλή κάλυψη των ανέργων, λόγω των αυστηρών προϋποθέσεων για το δικαίωμα κατοχής των επιδομάτων αυτών. Αντίθετα η Ιρλανδία, μέσω της κατάργησης του ετήσιου ανώτατου ορίου του εισοδήματος για το «Επίδομα του Αναζητούντος Απασχόληση» και με το σύστημα άλλων επιδομάτων μέσω της Κοινωνικής Πρόνοιας για τους άνεργους, φανερώνει ότι έχει ένα πιο προστατευτικό σύστημα αποζημίωσης για τους άνεργους.

Όσον αφορά τη νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης, το 2013, συγκριτικά με το 2008 στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία, ο δείκτης προστασίας της απασχόλησης

έναντι των ατομικών και των συλλογικών απολύσεων, αλλά και των συμβάσεων προσωρινής απασχόλησης, είναι χαμηλός. Στην Ιρλανδία σημειώνεται την ίδια περίοδο αύξηση της προστασίας στις προσωρινές μορφές απασχόλησης και στις συλλογικές απολύσεις, ενώ μείωση παρατηρείται στις ατομικές απολύσεις.

Την περίοδο κρίσης αυξημένες είναι και οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης στις χώρες αυτές στις οποίες εντάσσονται μέτρα της προσωρινής απασχόλησης, μέτρα ενίσχυσης της μερικής απασχόλησης, και πολιτικές διαχείρισης του εργάσιμου χρόνου. Αξίζει να αναφερθεί ότι την περίοδο 2007-2013 η Ιρλανδία είναι η πρώτη χώρα σε ποσοστά στην οποία καταγράφεται αυξημένη η τάση τόσο της προσωρινής όσο και της μερικής απασχόλησης.

Αποδιάρθρωση στις συλλογικές διαπραγματεύσεις παρατηρήθηκαν και στις τέσσερις χώρες μνημονίων με ιδιαίτερη ένταση στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία μέσω: α) της μεταρρύθμισης του συστήματος διαπραγμάτευσης σε ένα αποκεντρωτικό σύστημα, β) της δυνατότητας παρέκκλισης από τις υψηλότερου επιπέδου συμφωνίες, γ) της θέσπισης αυστηρότερων κριτηρίων για την επέκταση των συλλογικών συμβάσεων και δ) της μείωσης του χρόνου της μετενέργειας.

Επίσης στην Ελλάδα συντελείται απορρύθμιση των συλλογικών συμβάσεων μέσω της αφαίρεσης ή του περιορισμού της ευνοϊκότερης ρύθμισης. Αξιοσημείωτη είναι και η μείωση της διάρκειας των συλλογικών συμβάσεων. Στη δε Πορτογαλία μειώνεται ο αριθμός των συλλογικών συμβάσεων.

Τα μέτρα αυτά είχαν σαρωτικές επιπτώσεις στην κοινωνία ως προς την αύξηση της ανεργίας, της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού, της ανισότητας της διασποράς του εισοδήματος και της καταπάτησης των εργασιακών δικαιωμάτων.

Συγκεκριμένα, την περίοδο 2010-2014 στο σύνολο της ανεργίας του πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων και των νέων ανέργων, παρατηρείται ομοιότητα στα ποσοστά, τα οποία είναι ιδιαίτερα αυξημένα στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Στην Πορτογαλία σημειώνεται μικρή αύξηση ποσοστών ανεργίας, ενώ στην Ιρλανδία πραγματική μείωση. Σε αυτό αναμφισβήτητα συνέβαλε η ανάκαμψη που προήλθε από την έξοδο των χωρών από τα μνημόνια, για την Ιρλανδία το 2013 και την Πορτογαλία το 2014. Όσον αφορά τους μακροχρόνια ανέργους στο σύνολο του πληθυσμού τα μεγαλύτερα ποσοστά τα είχε η Ελλάδα, ενώ ομοιότητες παρατηρούνται στην Πορτογαλία και στην Κύπρο, η δε

Ιρλανδία είχε μηδαμινό ποσοστό μακροχρόνια ανέργων. Στους νέους μακροχρόνια ανέργους ομοιότητα σημειώθηκε στην Πορτογαλία και στην Κύπρο, στην Ιρλανδία παρατηρήθηκε μείωση, ενώ στην Ελλάδα καταγράφηκε δραματική αύξηση. Ωστόσο, και οι τέσσερις χώρες την περίοδο αυτή είχαν τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας στο σύνολο του πληθυσμού (νέοι, νέοι μακροχρόνια άνεργοι, μακροχρόνια άνεργοι) από το μέσο όρο της Ευρώπης.

Όσον αφορά τον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού, ομοιότητα παρατηρείται και στις τέσσερις χώρες, ενώ στην ανισότητα της διασποράς του εισοδήματος, σύμφωνα με τα διαθέσιμα πιο πρόσφατα στοιχεία, σημειώνεται σύγκλιση στην Ελλάδα, στην Πορτογαλία, και στην Κύπρο. Για την Ιρλανδία δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία.

Στα πλαίσια της στρατηγικής *«Ευρώπη 2020 για μια έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη»* στηριζόμενη σε ένα ενισχυμένο συντονισμό της κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής, δυστυχώς μέχρι την έως τώρα τετραετή εφαρμογή της δεν επιτυγχάνεται.

Τα ποσοστά απασχόλησης στο 75% είναι υπερβολικά φιλόδοξα καθώς επίσης και ο πολιτικός της στόχος για μείωση 20 εκατομμυρίων ατόμων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού αποδεικνύεται πολιτικά και τεχνικά υπεραισιόδοξος αφού μέχρι το 2020 με ποσοτικούς όρους υπολογίζεται στη μείωση 15 εκατομμυρίων ανθρώπων έναντι των 20. Η δημοσιονομική και οικονομική σταθερότητα που επιβάλλεται έχει αποβεί σε βάρος της κοινωνικής πολιτικής με ευθεία επίπτωση στις κοινωνικές δαπάνες για την ενίσχυση της απασχόλησης και την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Επιπρόσθετα, αποδείχτηκε ότι και οι δέκα κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή της στρατηγικής εστιάζουν κυρίως στην οικονομία και στην απασχόληση σε μέτριο επίπεδο με περιορισμένες αναφορές στην κοινωνική πολιτική. Τέλος, τα νέα εργαλεία της οικονομικής διακυβέρνησης ασκούν έντονη πίεση στα εργασιακά και κοινωνικά δικαιώματα καθιστώντας αμφίβολη την κοινωνική διάσταση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης και θέτοντας υπό αμφισβήτηση το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο.

Σαφώς, οι μεταρρυθμίσεις που συντελέστηκαν στο πεδίο της αγοράς εργασίας συνιστούν την ακραία έκφραση μιας μακρόχρονης πορείας σημαντικών αλλαγών στο διεθνή χώρο

υπό την κυριαρχία των νεοφιλελεύθερων δοξασιών προς την παγκοσμιοποίηση και τις συνθήκες υπό τις οποίες δρομολογείται η προοπτική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης και νομισματικής ενοποίησης.

Δυστυχώς, η υπογραφή των μνημονίων και η εισαγωγή των μεταρρυθμίσεων θα αντιμετώπιζαν πολλαπλάσιες δυσκολίες υλοποίησης υπό άλλες συνθήκες, οι οποίες τελικά κατάφεραν να εισβάλουν με το άλλοθι της κρίσης. Ωστόσο, η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων που συντελείται στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες δεν αποκτά το βίαιο και απότομο χαρακτήρα που δίνει τον τόνο στο ελληνικό πείραμα. Κατά γενική ομολογία, οι μεταρρυθμίσεις που υιοθετήθηκαν είναι απόρροια πιέσεων και αποφάσεων τόσο των υπερεθνικών όσο και των εθνικών οικονομικών και πολιτικών κύκλων σε βαθμό που σαφώς δεν είναι ευδιάκριτα τα όρια της αναλογούσας ευθύνης ανάμεσα στους συντελεστές του μνημονίου του ΔΝΤ, της ΕΚΤ, της Ε.Ε και των Εθνικών Κυβερνήσεων.

Συμπερασματικά, πρόκειται για μια γενικότερη κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού, η οποία διαπλέκεται με τη στρεβλή οικονομική αρχιτεκτονική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Θύματα κυρίως οι χώρες της Περιφέρειας, οι οποίες βρέθηκαν αντιμέτωπες με τη δομική κρίση που αντανάκλα την ιστορική αποτυχία της Ευρωζώνης. Αναμφισβήτητα, η συνταγή των μνημονίων που δόθηκε στις χώρες αυτές αποτελεί φάρμακο πιο θανατηφόρο από την αρρώστια εφόσον επιταχύνει τη διαδικασία εγκατάλειψης των θεσμών του κοινωνικού κράτους και δημιουργεί ένα φαύλο κύκλο ύφεσης και διόγκωσης του χρέους. Με μαθηματική ακρίβεια τα μνημόνια οδήγησαν σε αδιέξοδο.

Πανηγυρικά μπορεί να ανακοινώθηκε ο θρίαμβος της Ιρλανδίας ως πρωταρχικής χώρας εξόδου από το μνημόνιο το 2013, ακολουθώντας και η Πορτογαλία το 2014, ωστόσο κανένας δεν έκανε αναφορά στα θεαματικά αυξημένα βάρη δημόσιου και ιδιωτικού χρέους που κουβαλούν, έχοντας χάσει ήδη αρκετή ενέργεια ως προς την ανάπτυξη, που τους παρεμποδίζει να βγουν ουσιαστικά από την κρίση. Τόσο η Ιρλανδία όσο και η Πορτογαλία μάς διδάσκουν ότι η οποιαδήποτε ανάκαμψη στην αγορά εργασίας είναι προς το παρόν οριακή, αναιμική και πρόσκαιρη. Το μέλλον δυστυχώς για την Περιφέρεια καταγράφεται δυσοίωνο ωστόσο *«Τα παρόντα μόνο γνωρίζουμε... Τα μέλλοντα μόνο οι θεοί»*.

Εν κατακλείδι, η κρίση αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει και ευκαιρία για ριζοσπαστική αλλαγή που θα συμβάλει στην ισορροπία των κοινωνικών δυνάμεων προς όφελος της

αγοράς εργασίας τόσο στο Κέντρο όσο και στην Περιφέρεια, τόσο στο Βορρά όσο και στο Νότο. Μέσα από κατάλληλες πολιτικές, κοινωνικές συμμαχίες, καινοτόμες και τολμηρές ιδέες η Ευρώπη, και κυρίως οι χώρες που ακολούθησαν Μνημόνια Συμφωνίας, που είτε κατάφεραν να βγουν από το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής είτε όχι (ακόμα), θα ξεφύγουν από τη μέγγενη του χρέους, της λιτότητας και θα επιφέρουν τη δυνατή οικοδόμηση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης και της «ομοσπονδοποίησης» των χωρών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Amstrong, K (2012) "EU Social Policy and the governance architecture of Europe 2020" *Legal studies Working Paper*, No. 110/2012, School of Law, Queen Mary University of London.

Auer, P. (2006). Protected mobility for employment and decent work: Labour market security in a globalized world, *Journal of Industrial Relations*, 48 (1), pp.21-40.

Baccaro, L. & Howell, C. (2011). A common neoliberal trajectory: the transformation of industrial relations in advanced capitalism, *Politics & Society*, 39 (4), pp.521-563.

Bonoli G. (2010) "The political economy of active labour market policy", *Working Papers on the Reconciliation of Work and Welfare in Europe*, 01/2010

Byrne, D. (1999). *Social Exclusion*. Oxford: Oxford University Press.

Cazes, S. Khatiwada, S. & Malo, M. (2012). Employment protection and collective bargaining: beyond the deregulation agenda. *Employment Sector, Employment Working Paper, No 133*, Geneva International Labour Office.

Clauwaert, S. & Schomann, I. (2012). *The crisis and national labour law reforms: a mapping exercise, Working paper, 4* ETUI: Brussels.

Clauwaert, S. & Schomann, I. (2013). *The crisis and national labour law reforms: a mapping exercise, Working Paper, 4* ETUI: Brussels.

Dafermos, Y. & Papatheodorou, C. (2012). Working poor, labour market and social protection in the EU: A comparative perspective, *International Journal of Management Concepts and Philosophy*, 6, (1/2), pp.71-88

Dedoussopoulos, A. (2012). *Promoting a balanced and inclusive recovery from crisis in Europe through sound industrial relations and social dialogue: The case of Greece*, ILO, Geneva.

Degryse, C. (2012). The new European economic governance, *Working Paper, 2012.14*, ETUI: Brussels.

Escande Varniol M.-C. et al (eds) (2012). *Quel droit social dans une Europe en crise*. Brussels: Larcier.

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three worlds of Welfare Capitalism*. Oxford: Polity Press. [Ελλ. εκδ: Esping-Andersen, G. (2006). *Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ενημερίας*, μτφ. Α. Γολέμη, επιμ. Μ. Πετμεζίδου. Ελληνικά Γράμματα: Αθήνα.]

ETUC and ETUI (eds) (2013, 2014). *Benchmarking working Europe 2013, 2014*, ETUI: Brussels.

Eurofound (2013b). *The Impact of the Crisis on Industrial Relations*, Dublin

Eurofound (2013c). *The Impact of the Crisis on Working conditions*, Dublin

- Eurofound (2014). Impact of the Crisis on Industrial Relations and Working Conditions in Europe.
- European Commission (2010a). *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Communication COM (2010) 2020, Brussels.
- European Commission (2012). Labour market developments in Europe 2012, *European Economy*, 5, Publications Office of the European Union: Luxembourg
- European Commission (2014). The Economic Adjustment Programme for Greece, Portugal, Ireland, Cyprus.
- Evans, R. (1998). Housing plus and Urban Regeneration: What works, How, Why and Where? *European Institute for Urban Affairs*. Liverpool: John Moores University
- Fernandez–Macias, E. and Vacas –Soriano C. (2013): A coordinated EU minimum wage policy? Draft Version. Dublin: Eurofound.
- Ferrera, M. (1999). The Southern model of welfare in social Europe, *Journal of European Social Policy*, 6, pp.17-37
- Glassner, V. & Keune, M. (2010). Collective bargaining responses to the economic crisis in Europe, ETUI policy brief, Issue 1, Brussels.
- Guillen A., Gutierrez R, Pena R. (2009). Earnings inequality and in –work– poverty, *Working papers on the Reconciliation of work and welfare in Europe* 07/2009
- Hermann, C. and Hofbauer, I.(2007). “The European Social Model: Between Competitive Modernisation and Neoliberal Resistance”, *Capital and Class*, 93: 125-139.
- ILO (2011). Memorandum of technical comments on the draft labour code of Hungary. Geneva: International Labour Office
- Leschke, J. (2012). *Has the Economic Crisis Contributed to More Segmentation in Labour Market and Welfare Outcomes?* Brussels: European Trade Union Institute. (European Trade Union Working Papers; No. 2012.02).
- Leschke, J, Theodoropoulou, S. & Watt, A. (2012). *How do economic governance reforms and austerity measures affect inclusive growth as formulated in the Europe 2020 Strategy?* στο Lehndorff, S. (ed) *A triumph of failed ideas: European models of capitalism in the crisis*, Brussels: European Trade Union Institute. pp. 243-281.
- Lokiek, P. & Robin–Olivier, S. (eds) (2012). Les reactions du droit du travail a la crise, *Le Droit Ouvrier*, 2...
- Leahy A, Healy S, and Murphy M.(2013). The Impact of the European Crisis, *Caritas*,
- Leahy A, Healy S, and Murphy..(2014). The European crisis and its human cost, *Caritas*,
- Marx, I., Marchal, S. & Nolan, B. (2012). Mind the Gap: Net incomes of minimum wage workers in the EU and the US, *IZA Discussion Paper No. 6510*. Bonn: Institute for the study of Labor.

- Muller, A. (2011). Employment protection legislation tested by the economic crisis. A global review of the regulation of collective dismissals for economic reasons, *Dialogue in Brief No.3*. Geneva: International Labour Office.
- Muller, T. & Bernaciak, M. (2013). European wages and collective bargaining under pressure, *International Union Rights Journal*, 20, (4), pp. 17-19.
- Matsaganis. M., Ozdemir. E and Ward. T (2014). *The coverage rate of social benefits* European Commission, *Research note 9/2013*
- Matsaganis, M., Leventi, C., Karakitsios, A. & Tsakoglou P. (2014). EUROMOD COUNTRY REPORT, GREECE (2009-2013)
- Papadopoulos, T. (2006). Support for the unemployed in a familistic welfare regime: The case of Greece στο Petmesidou, M. & Mossialos, E. (eds), *Social Policy Developments in Greece*, Aldershot: Ashgate, pp.219-38.
- Papadopoulos, T and Roumpakis (2013). From anti-social policy to generalized insecurity: The Greek crisis meets the decline of the European Social Model, *Κοινωνική Πολιτική Τεύχος 1/Απρίλιος 2013*
- Parkin, M. (1979). *Marxism and Class Theory: A Bourgeois Critique*. Tavistock. London.
- Paugam, S., (1998). La Dynamique de la Disqualification Sociale, *Science Humanities* (May).
- Pedroso, P. (2014). *Portugal and the Global Crisis: The impact of austerity on the economy, the Social model and the performance of the State*, Friedrich Ebert Stiftung, April 2014
- Schomann, I, (2014). Labour law reforms in Europe: adjusting employment protection legislation for the worse? Brussels: European Trade Union Institute
- Schulten, T. (2014): The impact of the Troika policy on wages and collective bargaining, Brussels, European Parliament, 9 January 2014
- Schulten, T. (2014 a). Minimum wage regimes in Europe and what Germany can learn from them. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung
- Schulten T. and Muller T. (2013a), A new European interventionism? The impact of the new European economic governance on wages and collective bargaining στο Natali, D. & Vanhercke, B. (eds) *Social developments in the European Union 2012*, Brussels: OSE & ETUI, pp. 181-213.
- Schulten, T. (2012). European minimum wage policy: A concept for wage-led growth and fair wages in Europe, *International Journal of Labour Research Vol. 4, (No 1)*, pp. 85-104.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Penguin: Harmondsworth.

Vaughan-Whitehead, D. (2013), Public sector shock in Europe: between structural reform and quantitative adjustment, in Vaughan-Whitehead D.(ed) Public sector shock. The impact of policy retrenchment in Europe, Cheltenham, Edward Elgar, 1-42.

Vaughan-Whitehead, D. (2014). Is Europe Losing its Soul? The European Social Model in Times of Crisis.

Venieris, D. (2013). Crisis Social Policy and Social Justice: the case for Greece. *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe, No.69*

Venn, D. (2009). Legislation, collective bargaining and enforcement: updating the OECD employment protection indicators. *Social, Employment and Migration Working Papers, No 89*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Zartaloudis, S. (2014). The Impact of the Fiscal Crisis on Greek and Portuguese Welfare States: Retrenchment before the Catch up? *Social Policy @ Administration, Vol.48, No.4*, August 2014.

Electronic newsletters/websites

Eironline-Campos Lima M (2013) Portugal: dramatic decline in collective agree-ents and worker coverage, EIRonline
<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2013/02/articles/pt1302029i.htm.pdf>

European Commission (2013c), Industrial relations in Europe 2012, Luxembourg, Publications Office of the European Union. Online at
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738@langId=en@pubId=7498.pdf>

Eldring, Line /Alsos, Kristin (2012): European Minimum Wage: A Nordic Outlook, Fafo-Report Nr.16; online at: <http://www.fafo.no/pub/rapp/20243/20243.pdf>

Eironline-<http://www.eurofound.europa.eu/eiro> (reference period 2010-2014)

Eldring, Line /Alsos, Kristin (2012). European Minimum Wage: A Nordic Outlook, Fafo-Report Nr.16, online at: <http://www.fafo.no/pub/rapp/20243/20243.pdf>

EUROSTAT, 2013

Guillen A., Marta & Petmezidou,(2014). *Can the Welfare State as We Know It Survive? A View from the Crisis-Ridden South European Periphery*. Published online: 19 Sep 2014. <http://www.dx.doi.org/10.1080/13608746.2014.950369>

Gutierrez, R. (2014). *Welfare Performance in Southern Europe: Employment Crisis and Poverty Risk*. Published online 27 Aug.2014
<http://dx.doi.org/10.1080/13608746.2014.948592>

Matsaganis, M. & Leventi, C. (2014): *The Distributional Impact of Austerity and the Recession in Southern Europe*. Published online 2 Sep. 2014
<http://dx.doi.org/10.1080/13608746.2014.947700>

WSI, Working Time 2014.

WSI, Minimum Wage Database (1999-2014), (δική μου επεξεργασία για τους κατώτατους μισθούς των χωρών των μνημονίων την περίοδο 2007-2014).

Ελληνόγλωσση

Βενιέρης, Δ., (2013). *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα: Το Τέλος των Ύμνων*, β' έκδοση. Αθήνα: Τόπος.

Γαβρόγλου, Σ., (2009). *Όψεις ευελιξίας στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*. Αθήνα: ΠΑΕΠ.

ΓΝΩΜΗ της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της Ελλάδος (Ο.Κ.Ε), (2008), «Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης και Εισοδηματικές ενισχύσεις Ανέργων: υστερήσεις, προκλήσεις, προοπτικές», Αθήνα.

INE/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2008-2014). *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση: Ετήσιες Εκθέσεις*, Αθήνα: INE/ΓΣΕΕ

INE/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2008-2014). *Οι Εργασιακές σχέσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα*, Ετήσιες Εκθέσεις, Αθήνα: INE/ΓΣΕΕ

Ιωαννίδης Α., Παπαθεωδώρου Χ. και Σούφτας Δ. (2012), *Εργαζόμενοι και όμως φτωχοί.*, Αθήνα: INE/ΓΣΕΕ

Καρακιουλάφη, Χ. (2006). Ανεργία, Επισφαλείς μορφές απασχόλησης, Κοινωνικός Αποκλεισμός και μορφές διαχείρισης τους στο συλλογικό τόμο Βενιέρης, Δ., Σπυριδάκης, Μ., κ.λπ. (επιμ.), Φερόνας, Α., Οικονόμου, Χ., *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις Σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα: Διονικος.

Καραμεσίνη, Μ. (2012). Εισοδηματική προστασία των ανέργων στην Ελλάδα, στον ειδικό τόμο που αφιερώνεται στον Καθ. Κ. Κασσιμάτη, (σσ. 265-289). Αθήνα: Goutenberg.

Κατρούγκαλος, Γ. (2012). *Η κρίση και η διέξοδος*. Αθήνα: Λιβάνης.

Κουζής, Γ. (2010): «Η πορεία της νεοφιλελεύθερης απορρύθμισης της εργασίας και το άλλοθι της κρίσης» στο συλλογικό τόμο Βατικιώτης, Λ. κ.λπ. *Ο χάρτης της κρίσης: Το τέλος της αυταπάτης*. Αθήνα: Τόπος.

Κουζής, Γ. (2014, 2012). «Η εργασία στη δίνη της οικονομικής κρίσης και των μνημονίων» στο Ζαμπαρλούκου, Σ., Κιούση, Μ. (επιμ.), *Κοινωνικές όψεις της κρίσης στην Ελλάδα*. Αθήνα: Πεδίο.

Καρασταμάτη Ε. (2014), *Η Ευρωπαϊκή Κρίση και ο αντίκτυπός της στους ανθρώπους, Κάριτας Ευρώπης...*

Λαπαβίτσας, Κ. (2010). Η δομική κρίση της Περιφέρειας της Ευρωζώνης στο συλλογικό τόμο Βατικιώτης, Λ., κ.λπ. *Ο χάρτης της κρίσης: Το τέλος της αυταπάτης*. Αθήνα: Τόπος.

Ματσαγγάνης, Μ. (2011). *Η κοινωνική πολιτική σε δύσκολους καιρούς: Οικονομική κρίση, δημοσιονομική λιτότητα και κοινωνική προστασία*. Αθήνα: Κριτική.

- Ματσαγγάνης, Μ. (2011). Προοπτικές της Κοινωνικής Ευρώπης μετά την κρίση, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 37 σσ. 17-40.
- Overtveldt Johan Van (2012). *Το τέλος του Ευρώ: Το αβέβαιο μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, μετάφραση: Μπαρουξής Γ. Αθήνα: Μεταίχμιο,
- Σωτηρέλης Γ.(2013). Τα Κοινωνικά δικαιώματα στη δίνη της οικονομικής κρίσης.
- Touraine, A. (2011). *Μετά την κρίση: από την κυριαρχία των αγορών στην αναγέννηση της κοινωνίας*, μτφ. Μαλαφέκα, Μ. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Φερόνας, Α, (2004). *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός σε Ευρώπη και Ελλάδα: έννοιες, αντιλήψεις, πολιτικές*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Φερόνας, Α. (2006). Η Ευρωπαϊκή «διαδικασία κοινωνικής ένταξης»: Δυνατότητες και περιορισμοί μιας Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού στο συλλογικό τόμο Βενιέρης, Δ., Σπυριδάκης, Μ., (επιμ.), Φερόνας, Α., Οικονόμου, Χ., *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις Σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα: Διονικος.
- Φερόνας, Α, (2013). Η Κοινωνική διάσταση της «Ευρώπης 2020»: Ρητορική και Πραγματικότητα. *Κοινωνική Πολιτική*, τεύχος 1, Απρίλιος 2013.
- Φερόνας, Α. (2014). Ο Εξευρωπαϊσμός της Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα: από την εθελοντική αναδόμηση στην επιβαλλόμενη αποδόμηση, *Κοινωνική Πολιτική την εποχή της κρίσης: Στο σταυροδρόμι των επιλογών*, 5ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Αθήνα: ΕΕΚΠ, Μάρτιος 2014.